

Даиш Карачай ал-Булгари

Нариман тарих

Част V

Издадена благодарение на финансовата подкрепа на г-н Пьотр Кирилович Петров

Ограничен тираж за библиофили. Всяка книга е номерирана. Тази е № 4

Фархат Абдул-Хамидович Нурутдинов

Джанги ибн Хакан ал-Кимаки ал-Булгари

Описание на чудните страни Акбаш (Азия) и Балинджер (Източна Европа) -
радост за сърцата, жадуващи за истински знания

Публикува се за пръв път

На корицата: стенописен портрет (1152 г.) на ромейско-българския император Йоан II Комнин (1118-1143 г.) в църквата "Панагия Космосотира" (Богородица Всеспасителка) в град Тера (Гърция).

Джанги ибн Хакан ал-Кимаки ал-Булгари

Описание на чудните страни Акбаш (Азия) и Балинджер (Източна Европа) - радост за сърцата, жадуващи за истински знания

1. Бурджан (Предкавказието) и Сакчи-Булгар (записки в полетата)

...Скоро след моите пътувания из Саксин (южна провинция на Волжка България, която се ползвала с голяма автономия и била в земите от река Дунав до река Урал), Искел (древноруските земи), Улаг-Бурджан (Влахия) и Кара-Бурджан (Дунавска България) през 1106-1107 г.), чийто резултат са тези "Записки"..., моето положение започна бързо да се подобрява...

Най-накрая в 1109 г. получих високия пост "курджан" (голям чиновник, натоварен с особени поръчения, инспектор) на цялата грамадна провинция Саксин. Като разбрах по-късно, за мен ходатайствал везирът (глава на царското правителство на Волжка България) Хайрулла, син на Валиулла... Това беше благодарността му, задето през 1090 г. му дадох след отпътуването си от Ор (столица на Западно-Кимакския каганат, оглавяван от бащата на Джанги - Шам-Саин) олъ дафтарите (тефтери, правителствените книги за данъчните сборове и изразходваните финанси) на Кимак (Западно-Кимакският каганат е включен след 1095 г. в земите на Волжка България под името Тубджак) и му обясних простичката схема на финансовите взаимоотношения на центъра на Кимак с провинциите. Това много помогна на Хайрулла при провеждането на финансовата реформа, жизнено необходима за Ак-Булгар... Везирът Валиулла доста оплел конците при опита да свърже многото стотици парични потоци, течащи между Булгар (резиденцията на волжко-българското царско правителство) и провинциите и като умираше, завещал на сина си да се освободи от повечето от тях заради жизнеспособността на държавата... Според бащиния съвет и с използване примера на Кимак, където бе съкратен броят на централизираните налози, Хайрулла съкрати видовете вземания от провинциите до 12 и даде правото на сабанджарите (глави на провинциалните или губернски управи) да събират 36-те вида предишни данъци, което облекчи много състоянието им и управленските им дела...

Сведущи хора ми казаха, че като правило курджаните, справили се успешно с инспекциите, биват назначавани за губернатори (улугбекове) на провинциите. Така и стана - бях назначен за губернатор на Саксин...

Благодарение на везир Хайрулла можех не само да включа в списъка на проверяваните търговски дела тези на Саксин, но и лично да проверя състоянието на саксинската търговия. Поради почти пълното прекратяване на връзките с Искел (Киевска Рус) тя беше в упадък и реших да потърся нови пътища и пазари за нейното развитие...

Пристигнах с кораб в Саксин и като доплувах с него по Урта-Булгар дингезе (Средно-Българското море, Азовско море) от Джирак (български град в устието на Дон (Шир) до Тамя-Тархан (Тмуторокан), се озърнах и пристъпих към изпълняването на целите си... Накрая събрах керван от бурджански (северно-кавказки) и мардански (Мардан-Беллак е

българска губерния с център жигульовския град Сабан-Банджа) търговци и тръгнах с него на запад. За водач на кервана сложих богатия търговец Хазиз, син на Нуретдин, брат на Хадиз и бек (княз) на владението на Туба-Тухчиеви, а за отговорник по охраната взех Сабан, сина на стареца Мардан - бек на бейлика Чил на Иштай-Бураеви. Бяха тревожни времена и позволих наемането на черкеска бурджанска стотня от карачайски българи (карачаево-балкари) и илатски българи (кумики)...

Предстоеше ни да обиколим коренните български земи в Саксин, Искел (Рус) и Кара-Бурджан (Дунавска България)...

За тези земи в Ечке-Булгар (Вътрешна България, Волго-Камиеето) не ми разказаха много и се наложи да прочета "Нариман тарих" на Карт-Даиш Караджай, където се описва миналото на тези земи... Нариман Даиш Караджай е внук на Кубан Улуш... Родът Улуш е сред най-влиятелните в Бурджан (Предкавказието)... Кубан Улуш имал двама сина: Караджай и Тамта-Бахтияр. Известни синове на Караджай са Аслан и Нариман Даиш. Син на Аслан е Биек-Барис, негови синове са Азан Ашин, Саксин и Анбал. Доколкото ми е известно, към 1109 г. Анбал имал пълнолетен син - Кабир и дъщеря Гюлджихан... Син на Тамта-Бахтияр е Улуш, негов син е Саръ-Барис, негов син е Ак-Улуш...

Съгласно книгата на Карт-Даиш Караджай, показана ми от сина му Микаил, българите произлизат от хората от магребското (Магреб е територията на Алжир, Тунис и Мароко) племе мермер (бербери), които се наричали по името на първия си вожд Аскал "аскали". Той бил много мъдър, затова българите до днес наричат с думата "аскал" мъдреците си... Древното значение на името Аскал е съставено от думите ас - славен и кал - молитва, или славна молитва...

Аскалите живеели в степта Сакал (Сахара) и затова ги наричали "сакалбейове" или сакалиби и саклани. Другите племена на Сакал избрали сакланите за главно племе, защото били най-смели и най-справедливи и ги нарекли също башкорти: главни, извисени хора...

Като видял, че сакланите са хора красиви, честни, храбри и работливи, алпът Субан Трьок поканил част от тях в Ахил (Балканите) да поддържат там ред и сигурност, а алпът Куян повикал другите в Миджан (Мидия, Задкавказието, Азербайджан)... Народите на Ахил и Миджан също наричали сакланите-аскали с името "башкорти", но произнасяли тая дума като "бунгар" и "балкорт", откъдето се получила и думата "булгар"... От благодарност към Субан сакланите на Балканите започнали да се наричат трьок (траки, тракийци)... Това първо преселение на сакланите от Тамил (Африка) в Ахил (Балканите) и Миджан се случило преди не по-малко от хиляда години преди нахлуването на тузите (азиатци) на Локбир (Локбир идва на Балканите 33 000 г. пр. н. е.)...

Според сведенията на Карът-Даиш Караджай Улуш владеели Аскал - тази част на Утиг или Тамя (Западното Предкавказие), която се намирала между основното русло на Нижни Кубан или Куман и река Наджлик или Маджлик (Бейсуг). Тая река бива наричана също Керпе и Челбас, а защо - не знам... По лявата страна от устието на Маджлик, вливаща се също като Кубан в Баджпир или Урта-Булгар дингез, е разположен рибарският град Маджлик. На юг от него край друга река - Даркул - се намира градчето Даркул... На юг от него, на Кубан, е центърът на Улушите - град Аскал, когото наричат също и Къзъл Аскал или Къзъл Алан (град Краснодар)... С името "алани" се наричат всички бурджански (предкавказки) българи - и караджаите (карачаево-балкарите), и тухчийците (кумиките)... Надолу от Къзъл Аскал, където от Кубан към морето има още един проток - Булгар, се намира градчето Ак-Алан (Бял Българин). Край този проток между Ак-Алан и Баджпир (Азовско море) е градчето Аскала (Град на Българите, днес Славянск на Кубан). Целият десен бряг на Нижни Кубан принадлежи на Улушите освен самото устие, където е

известният български град Орнадж (Темрюк)...

Между Маджлик и Нижни Дон или Сахир (Дон) са владенията на потомъка на един от Тухчиеви - Фархат или Бурат, и се наричат Бурати. Техният бейлик е Чил или Иштай-Бурай. Това име идва от река Бурай (Ея), течаща сред земите на Иштай-Бураеви, и името на бащата на Атила - Монджук или Иштаяк (двете думи означават едно и също - амулет). Името Иштаяк хората отначало преправили на Ищяк (Конен Дружинник, Унгар-Номад), а после на безсмисленото Иштай - само заради по-лесното произнасяне...

При устието на Шир (Дон) се намира укреплението Джирак на Иштай-Бураеви. По Дон владенията им се простират до устието на Манасдар (Манич)... (Странно, войводата Манастър чие име носи...бел. прев). По средното течение на Бурай се намира градчето Иштаяк-Бура или Иштай-Бурай. На изток от техните владения е областта Алан, предавана от волжко-българските царе за лично владение на губернаторите на Саксин... Най-южен град на Алан е Бурун (Невинномиск), разположен на река Кубан, а най-северен е Хин-Керман, бившият Саркел... Тук се преселила част от българите от Маджлък и затова този град понякога е наричан и Голям Маджлък... Център на Алан е най-старият и почитан български град в Бурджан - Иске Сандугач (Старият Славей, днес Ставропол), разположен сред живописните Български планини (Ставрополските възвишения)...

Източните граници на Алан се затварят с градчето Алан-су, намиращо се на едноименната река, вливаща се в Масгут или Бурджан (Кума), а западните - от укреплението Сал-Имен на река Сал, наричано и Сулейманово... Река Сал има и друго име - Маджара... (Маджара - Мадара - Маджарски конник....жертвеният? бел. прев). От аланския град Узбак, разположен на завоя на руслото на Кубан от север към запад, започва и и върви по левия бряг на Кубан Старият Български път към най-западния кантон на Алан - Иске-Банджа или Тамя-Тархан (някои го наричат Фанагория, бел. прев.). Пътят е толкова важен, че се охранява със стражеви кули от камък, разположени на човешки поглед една от друга. В случай на нападение на разбойници в най-близката кула запалват огън от постоянно намиращия се в нея запас от дърва и след нея огън запалват една след друга и в съседните кули, докато сигналът не стигне до най-близката крайпътна крепост. Оттам незабавно идва помощ... Гарнизоните на крайпътните крепости са съставени от базини (адигеи), които служат с голямо усърдие, защото тази служба им носи добра заплата... Тюбата (кантон) Иске Банджа има четири големи града: Иске-Банджа (Фангория) край развалините на Керман-Ас, Тамя-Тархан (Тмурокань), разположен на дъното на по-малко бързия преход от Иске-Банджа на брега на удобен залив, Урус - намиращ се на левия бряг на Кубан при впадането на основното му русло в Азовско море и Орнадж или Ас-Табора (Български лагер или пристанище), който е малко по-нагоре от Урус, но на десния бряг на Кубан. Всички тези градове без Урус са главните морски пританища на Волжка България...

Урус е центърът на улуса Урус в Алан-Уруското княжество. В този улус има няколко десетки селища на тямянските българи-уруси. Благодарение на връзките им с барсилите урусите придобили от тях воински умения, както и плаването с големи лодки. Скоро те надминали барсилите и във военните умения, и в мореплаването, защото за разлика от разсъдителните барсили имали безумна храброст и били по-смели в бой и по вода...

Историята на урус-българите (българите-руси) като част от тая на барсилите (българите от Прикаспие) не е така древна и е започнала в българската област Урус...

Всички уруси от Ак-Булгар, където и да живеят, се подчиняват непосредствено на царя - дотолкова високо ги ценят. По първа заповед на ак-българските царе те са готови веднага да заминат с корабите си към всяка страна на Земята...

Тамянските българи-уруси се гордеят с флота си и обичат да казват: "Тамянецът още не е

родил, а морето вече се вълнува!"

В центъра на град Урус има биргюн (идол, скулптура), докарана от урусите при похода им към Сал-Мангишлак. Той изобразява красив български воин, който в едната си ръка държи чаша, а в другата - меч. За него урусите казват: "Това е първият българин-сал"... Добри дървета за строителство на кораби тамянските уруси избират и купуват по Средното Поволжие, там ги отрязват и ги спускат по Арджа-Идел (Волга), която и до днес наричат Руджан (руен, руйна - бел. прев.), и по Дон към Тамя в своя улус Урус-Алан. "Алан" у тях означава и "район"... Както вече писах, за своя родина урусите смятат областта Байлар или Мангишлак, и Урус. Областта Урус, намираща се между реките Джаик (Урал) и Джам (Емба) след смъртта на бага Урус (III-II век пр. н. е.) нарекли с неговото име. Отначало я населявали барсилите, а после те се придвижили на запад към устието на Арджа-Булгар (Волга), като на тяхно място дошли източните (приаралски)авари-алани. При ябхусир Сувар (5-23 г.) повечето от тези алани, наричани и урус-алани, били преселени в Бурджан (Предкавказието) и Алтън-Уба (Източната част на Северното Причерноморие), а в Урус после се заселили другите алани - салите, които нарекли уруси (русичи, руси). Урусите бързо се сблизиха с барсилите и разгърнали в Каспийско море риболова и мореплаването... Ябхусир Барин (46-106 г.) преселил повечето уруси в Буртас (Волга между устието на Ока или Самарска Лъка и Провлака), Бурджан, Алтън-Уба, а после самите те започнали да заселват съседните области... Сред тях се различават две групи: такива, които бръснат брадите си и такива, които носят дълги бради. И едните, и другите говорят на фарси (протоирански) и тюрко-български език, изглеждат еднакво и имат един български произход и еднакви български обичаи; повечето брадати уруси са напълно равнодушни към българската общност, докато безбрадите уруси, напротив, са горди българи. Макар и да са станали част от барсилите, урусите пазят всичките си традиции...

Всички уруси, както и кашанските (в случая туркестански) българи носят папахи, къси и дълги български куртки, широки шалвари и пищни мустаци, а на избръснатите си глави оставят кичур от коса - чуб - и го заплитат в българска плитка - чумбар. Красивите дълги куртки носят повечето от знатните им хора, на които обаче те не са много склонни да се подчиняват. Родовете им, както и другите родове на аланските българи, се обединяват само в случай на обща опасност... Жените им са господарки у дома. Те носят дълги кърпи на главите си, като завързват два от краищата им, а другите два пускат на гърба си, както правят барсилките. Роклите си шият по такъв начин, че горната им част да е от по-светъл плат, а долната - от по-тъмен... Ако у другите българки е прието венец с лентички да носят само девойките-победителки в състезанията, то при тях на празниците такива венци носят всички момичета, защото и мъжете, и жените им еднакво не търпят някой да ги превъзхожда с нещо. Както и другите български девойки уруските също се украсяват с мъниста, носят и значки, ножчета и кутийки за амулети на гърдите си. Ножчето е стар български знак за целомъдрие. Когато българката се омъжи, тя го предава на неомъжената си сестра или приятелка...

Урус-българите погребват героите си по стара българска традиция, запазена у агацирите (древляните) и българите-синди (индийци). Изгарят ги на кораб или лодка-ковчег заедно с любимите им жени, а праха им погребват в курган (могила), който насипват в тяхна чест. Вождовете не биват изгаряни, а погребвани в ковчези, които после потапят на дъното на река. Останалите хора се погребват по различни начини, защото уруските родове се покланят на различни духове... Повечето от родовете на урусите, както и на кундурите, са от аланското племе сал или зал, най-бедното сред българските племена. Част от салите се сблизиха с барсилите и станала основа на урусите, друга - с исад-уните или иджимдани

(иседони) и станала основа на кундурите, трета група сали скитала по света под своето име, а после била разбита от аварите и се размила... Повечето сали се прикрепиха към масагетите в Джуреш (Дагестан)... Иджимданите (ишимци, иседони) са иллакски българи, избягали от Йолъг Катраг (български император от началото на X век пр. н. е.) край река Иджим (Ишим), която нарекли Ишим-Идел. Пред страха от Катраг иллаките се подчинили на българите-хони, които тогава били наричани яръмчепи (кривогледи, теснооки; оттук идва и думата аримаспи). Сред иджимданите винаги е имало доста присъединили се към тях българи-угри, възприели тюрко-български език и согдийски (староирански) от ишимците. Тези угри били наречени ищяк. След време с това име нашите нарекли както ишимците, така и аримаспите (яръмчепи). Нашите (европейските) българи често наричат точно иджимданите с името "сармади" (сармати), макар отначало това да било името на всички българи в Азия... Например салите, които заели доста от ишимците-сармати, станали племето кундур. Кундурите неправилно са наричани "хазари" и това оставя лъжливото впечатление, че има такова племе или народ на хазарите. Нито племе, нито народ хазари е съществувал, а думата "хазар" е старо дагестанско наименование на всичките българи. Сега наричат хазари понякога тези базини (адиги), които приеха християнството и дори иджамите (библистите, по-късно караими). За щастие на самите тях им стига ум в главите да не се наричат хазари, иначе всичко щеше окончателно да се обърка... Скоро след заминаването на Катраг от Азия (Акбаш) ишимците се отделили от хоните, които ги наричали "хонтай" или "кантай". Хоните-българи назовават всички останали българи "ямак" или "джамак"... Кундурите първи сред българите забравили единия от седемте български езици - согдийския (древноирански) или фарси и преминали изцяло на тюрко-български език. Кундурите са справедливи хора, но във всичко се опитват да действат самостоятелно...

Когато дошли чулахите (тюркутите), кундурите побързали да се обединят с тях. При разгрома на владенията на Велика България или Агарджа кундурите не взели участие и помогнали на барсилските си съседи да избегнат тюркутското отмъщение... Затова другите български племена не упрекнали кундурите за събирането им с тюркутите...

Както знаем, братовчедът на последния тюркски каган - Булан - приел библизъм и иджамите (караими) обявили него и потомците му за свои багове (владетели). Той се отличил при превземането на Ар-Табил (Тбилиси) и сметнал, че вече е герой, но войната срещу картлите (картвели, грузинци), смятани за родствени на българите или даже чисто български племена, настроила срещу него повечето българи. Когато Булан убил братовчедата си - хакан, като го обвинил в незаконно присвояване на бащината власт, кундурите се опълчили срещу него на страната на субага (цар) на тухчи-аланите (субаг - субиги...мдаа, отбелязва преводачът. Господар на водите: су-баг, а армиите са като реки...) Курмиш Тухчи (тухчи-аланите живеели на териториите на днешна Осетия, Чечня и Ингушетия. Мой пращядо, основател на Първата хазаро-българска династия, 630-813 г.). Булан видял нестабилното си положение и предпочел да се подчини на Курмиш - при условие, че българите няма да избият тюркутите в отговор на разгрома на Улуг Булгар. Останалите тюркути (чулахи) приели при себе си кундурите и иджамите, а Курмиш бил провъзгласен за субаг на владението Алан-Хазар. При Курмишевия син Кър-Баил това владение било названо просто Хазария и обединило под властта си почти целите български земи... Кундурите станали второ по значение племе след тухчиевите българи, а по наследство от салите имали страх от покойниците, даже допълнително пускали стрели по тях, за да не им навредят след погребението. На изображенията на духовете на предците придавали осакатен вид; без ръце, без крака и т. н. Този страх бил предаден и на храбрите уруси, които също били потомци на салите. Те обаче предпочели да не осакатяват труповете, а да ги изгарят.

Когато част от урусите приела християнството, вече нямала право да изгаря мъртвите. Тогава започнали да постъпват по следния начин: след погребението по християнски разкопавали гроба и забивали в тялото трепетликов кол. Урусите, които приели исляма, понякога разкопавали гробовете няколко дни след погребението и изгаряли мъртвите. Всъщност урусите се страхуват само от умрелите...

Бедните уруси, които имат само една жена, не я убиват след смъртта на мъжа ѝ. Такива вдовици в знак на скръб по мъжете си са длъжни да порязват лицата и ръцете си, а после от такива белязани жени урусите се боят и странят от тях... Ако вдовицата има малко пари и се надява да се омъжи отново, то тя плаща на бедни възрастни жени да играят нейната роля и да се порежат вместо нея.

Салите от страх пред покойниците винаги слагали върху гробовете "бета" - стълбчета, дъски, камъни с изсечени на тях имената на починалите. Жреците им запазвали спомен за навиците на умрелия. Ако се случело нещастие и някой от починалите бѐдел заподозрян, то жреците определяли кой точно от мъртвите би могъл да причини бедата. По тяхно указание хората намирали гроба му, разкопавали го и изгаряли всичко, кето било вътре...

Преките потомци на българите-сали - урусите и кундурите - също слагат "бета", а този обичай сега възприемат и другите български племена, особено булярите или куляните, сред които се заселиха доста на брой кундури-мюсюлмани...

По тракийски сега сплитат косите си освен някои уруси само част от белите българи и бурджаните (кавказките и дунавските българи), а останалата българска маса носи плитки-чирмиш (голяма плитка, висяща на гърба) или не бръсне главите си. В древността всички волжки българи бръснели главите си и носели плитка чумбас, затова ги наричали по саклански (балкански) аргии (архипеи, ето ги и ариите - бел. прев.) или плешиви, а на български тюрки - буртаси, или плешиви българи. Тогава думата българин битувала и като бан (бун), бар (бур), и бал (бул)... В древността в град Улуг-Булгар (Велики Болгар на Волга), когото тогава наричали Бан и Руян или Руджан-Булгар, както и Халджа или Калат и Чукендин (Свещения град) до светите места допусkali само тези с чумбасите.

Затова урусите смятат, че предците им са от Велики Болгар и постоянно пътуват натам за поклонение пред светинята (царете от династия Романови смятали себе си за потомци на древните български царе, а Велики Болгар - за главна светиня на русите и на Романови: този удивителен факт беше старателно укриван от казионните руски историци). Този най-стар град в Поволжието бил основан в 2047 г. преди Буртаската ера (2700 г. пр. н. е.) от бага Аскал и урусите го смятат за първия свой цар и с удоволствие дават това име на децата си...

Когато на власт в Скития или България дошла сармадийската династия (сарматска, в началото на първи век пр. н. е.), то агацирските българи често били наричани "ямак" или "джамак" наместо българи - в чест на Карт-Джам (древен български цар, името е стигнало до нас като Кардам, отбелязва преводачът). До днес хонските българи (хуните) или киргизите наричат западните българи "ямаци", а Балинджер (Европейска България) - Ямакзай (Яньцай от китайските източници). Част от урусите също ги наричат "чумак"...

Велика България основал прочутият български чичен (разказвач) Кубан Боян и това негово деяние не е по-маловажно от създаването на неговия епос "Чулман толгау". Като използвал влиянието си върху владетелите от българската Сарматска династия, той получил разрешение да създаде владението Улуг Булгар в 154 г. пр. н. е. (499 г. от Буртаската война) и го основал. В него влизали Джалда (Ялта, Крим), Енегур (Източното Причерноморие от устието на Днепър до устието на Дон), Джучи или Джеремел (земите между Днепър и Дон), както и Утиг (Западното Предкавказие). Тази държава просъществувала 42 години и била официално закрыта от яхусира Булгар Алан след неуспешната война на Велика България с

Тарвил (Понт). Царят на Понт след това плащал на Скития три пъти по-голям данък спрямо плащанията такъв от Велика България.

Царството Улуг Булгар в състава на Българската империя Аскип (Скития) възстановил ябхусирът (император) Барин, синът на императора Кумук Дуло. Баба му, принцеса от кашанския род Дуло, го възпитала да почита богинята Умай Аби. Веднъж при обсадата на Херсон (Кряшен) насън му се явила самата Умай в образа на Аби (Кошутата-Майка) и му казала: "Херсон е мой град, не му причинявай вреда. Напротив: за да го опазиш, възстанови Велика България, която да го обгради от всички страни!" Барин се събудил, нарекъл се Аби-Тукал (Еленчето на Великата Кошута) и направил това, което тя наредила - снел обсадата на Херсон и през 75 г. възстановил държавата Велика България. (Саръчин е първият Аби-Тукал или Авитохол, а сега излиза да има и втори, ето откъде идва една от обърканите датировки в "Именника", бел. прев.). Този път тя просъществувала 300 години до идването на власт на Втората Хунска династия...

Урусите казват, че тогава във Велика България вече процъфтявали техните градове: Аспарък или по уруски, Аспар (Избор), както те обичат да назовават Урус, Арджан (Сребро) на брега на Урус-Балин (Руският залив на Таманския полуостров), откъдето урусите плават към българите на Кимер (Киликия) за сребро, Балус (Българска Змия, по уруски - Полоз) на кубанския проток Булгар, откъдето идва прочутият уруски род Балус или Булус; Билишкой (Селището край Плитчината) при устието на река Маджлик (Бейсуг), Балуба при устието на Сал (приток на Дон), където били заселени първите кимакски (оймекски, кипчакски) преселници и затова урусите ги нарекли "балуба" (половец). Балуба означава както България, така и български народ... (днес думата "палуба" има по-друго значение, бел. прев.).

Особено много уруси живеят на брега на Бер-Балин или Зияваш (Сиваш), където при устието на река Шангър или Сангър (Салгир) се намира и техният град Бер-Балин (Заливът на Бер, или на алп Чулман), и край Агарджа (Керч). В устието на Салгир урусите принасят в жертва на алпа Чулман красиви девойки - Шан-Къзъ или Шан-Хири, затова мястото и реката са наречени Шангър... На запад и на юг от Агарджа има крайморски езера, където урусите крият корабите си. При нужда урусите бързо извеждат корабите от езерата в морето и неочаквано се появяват пред врага...

Табирите (таври) бързо се слели с урусите-българи, защото те смятат, че точно от таврите прозлизат сал-аварите, техните предци... Опитал се да проверя доколко са близки наречията на табирите и урус-българите, но не намерих някой, който да знае стария таврийски език. Все пак таврийски думи, записани от старите писатели, има и в урус-българското наречие. Това са джерпе - риба; саръджерпе - бяла риба или есетра (стерлядь); кърпъ - белуга; там - дом и кораб; бирдя (бистя) - весло и други. Интересно е, че урусите имат различни думи за весло и рибарско село, а останалите българи изразяват тези понятия с една дума - бистя. Съвпадението не е случайно: когато българските рибари си правели селище, те изписвали на весло името на старшия си като име на селището и вкопавали веслото на площада, затова и рибарските селища се наричали "бистя", тоест весло. После думата започнала да означава и предградие (слобода)...

Навсякъде със заселването си урусите давали на първите си селища имената на своите великобългарски градове. Така във Волжка България има град на Агидел (Кама) с името Аспар, наречен от съседите им Асмар (Мурзиха), има град Билишкой на Идел (Волга), който по-късно познаваме като Раджаб (малко по-надолу от град Булгар, в областта на Булгар ал-Харидж (Новгород Велики) са градовете Билишкой (Псков) и Аспар (Изборск), в областта Ак-Урус (Белорусия) има голям град - Балус (Полоцк), в Дунавска България има град Билишкой (Плиска)...

Ордата на Атилкусе Аспарък (сина на Кубрат) била пренесена в Дунавска България от 700 уруски кораба. Когато флотът се показал в устието на Сула (Дунав), византийските кораби от страх отплували надалеч...

При урусите за разлика от повечето български племена "север" се обозначава с думата "кара" (черен), а "запад" - с думата "ак" (бял). Тези названия се появили при салите, на запад от които било Ак-Булгар дингез (Бялото Българско море - Каспийско), а на север се намирали владенията на узийския вожд Карахан (Черният Хан)...

Императорът Булгар Кавил имал синовете Кинзя и Кубар. През 132 г. Кавил пратил Кинзя на поход към Бут (Асирия), а след заминаването на сина му самият той скоро починал. Ер-Таш, син на Кубар у субаг на Улуг Булгар, веднага заминал в столицата на империята и утвърдил на престола баща си. Кинзя, който успял да вземе откуп от Асирия (Бут), научил за смъртта на баща си и също заминал за България. След дълга война между Кинзя и Ер-Таш било решено император да бъде Кинзя, а Ер-Таш да го наследи. Кинзя управлявал 8 години (132-140 г.), а след него властта поел Ер-Таш...

През 135 г. Бунан, брат на Ер-Таш, отишъл за данък в Туштай (Задкавказието). Той взел данък от Мидан (Азербайджан) и Аряк (Армения) и можел да се върне с почести, но поискал за себе си голяма слава и нападнал римската провинция Кападокия. Без пехотна поддръжка конницата му попаднала в римска засада и била избита...

И Ер-Таш, и Бунан полагали грижи за областта Велика България. Особено много за укрепването ѝ допринесъл ябхусир Агарджа Зуркапа (150-189 г.), дори наричали страната с неговото име. Самият Агарджа предпочитал названието Хон-Кундур Булгар. Той много харесвал урусите, винаги им давал щедро възнаграждение и им отделил земи в Утиг или Тамя (Западното Предкавказие), Ялта (Крим) и по други места. Затова и урусите го уважавали дълбоко, смятали го за свой баг (управник) и до днес наричат с името му, което произнасят като Угер, своите синове. Това владение Велика България през 166 г. Агарджа предал на сина си Тухчи-Борис и заповядал винаги да я управляват български наследствени принцове. Така постигнал нещо важно - както българските императори - негови потомци, така и всички българи обикнали и заучавали думата "българин" по-силно от своите родови и племенни названия... Столици на субата Велика България в различни времена били градовете Булгар-Балик и Яна Булгар-Балик (Симферопол) в Крим, Банджа или Иске-Банджа (Старата Банджа, Фанагория) в Утиг (Западното Предкавказие) и редица още градове... Известно е, че Утиг от много отдавна бил наричан Иске-Булгар (Стара или Древна България). Някои започнаха да разпространяват това му название върху цялата област Велика България. Мисля, че това не е правилно...

Първият наследствен принц, който станал цар на Велика България, бил синът на Агарджа Зуркапа от Бояр-къз (Боарикс) - Тухчи-Борис, който влязъл във владение през 166-та година. След него субаг (цар) на Велика България бил синът му Барак, след него царувал неговият син Бан-Узян или Бан-Ашняк Баринджар. Баринджар бил роден на брега на река Бан-Узян или Бан-Ашняк (влива се в Азовско море малко на запад от устието на Дон) и получил нейното име, за да му носи късмет. На двадесетгодишна възраст в 215-та година Бан-Узян нахлул в Армения, убил арменския цар край селището Такануш и принудил арменците да изплатят откуп на Българската държава. Знаем, че Бан-Узян е имал три жени. От барсилката му се родил синът Би-Барис, от гъркинята - Кермес, а от къзъл-бурджанката (партиянка) от рода Сан или Сан-Атраксин е Казак или Кадак. Би-Барис имал син Баганем, Кермес (български император, 271-293 г.) имал синовете Капдиу и Кишет-Барадж, а Казак имал син Аш-Хазар. Докато Би-Барис и Казак се биели помежду си, тихият Кермес взел властта. Той бил император на България 22 години (271-293 г.). В желанието си да се прослави повече от

баща си през 276-та година Кермес наредил на Би-Барис да отнеме от Урта-Ибер (Грузия) част от земите ѝ, като направи в тях кара-андашлъка (автономно княжество) Алан. Би-Барис изпълнил нареждането, но след това трябвало да защитава тази нова българска област от персите (барджийци), от които поискал помощ царят на Ибер. Би-Барис смъкнал от трона този цар и дал престола на Ибер в ръцете на Аспарък (Аспагур), наш добър приятел, но персите накрая прогонили и него...

След смъртта на Кермес нашите веднага забравили за княжеството Алан - дружбата с Ибер била за тях по-важна... През 293 г. новият български император Кишет-Барадж, който управлявал осем години (293-301 г.), изпратил Баганем - сина на Би-Барис да помогне на нашия приятел - персийския принц Бухархан (Варахран), но великобългарската армия нямала успех и била разбита... След това Кишет-Барадж с брат си Капдиу овладял част от Мидан, на което иберийският цар по заповед на персите нахлул в Илат (Източното Предкавказие)...

През 301-ва година Аш-Хазар, синът на Казак, по заповед на Барадж заел Дар-Банджа (Дербент). В същата година император Кишет-Барадж починал и властта взел синът му, субагът на Велика България Кундур-Алтъш. Той бил император 11 години (301-322 г.) и по обичая на тия времена имал и бурджанско, и буртаско (тръок-българско) име. Това се обяснява с бурджанския език на хон-аланите (прародител на иранските езици). Така на български тюрки език го наричали Алтъш или Алтънъш, а на бурджански - Равшан (Равсимад), като двете имена означават едно и също - Риж, Златокос. Покрай това Алтъш добавял към имената си думите "кундур" и "мади", което значело българин... Негови синове са Кундур, Такануш и Кама-Батир Маджар... Срещу Алтъш създавал интриги завиделият му Аш-Хазар... Аш-Хазар смятал себе си за по-достоеен да получи имперската власт и затова през тая година в желанието си да злепостави Кундур пратил съобщение до арменския цар: "Ако спреш да плащаш данък на Кундур, то аз няма да му помагам срещу теб!" Арменският цар се зарадвал и веднага спрял плащането на данъка към България...

В 316-та година младият Кундур решил сам да възстанови българската власт в Армения. Персите обещали да го подкрепят, но пратили войските си не в Армения, а в Мидан, против илатските (източно-предкавказките) войски на Аш-Хазар. Кундур не знаел това, стигнал с 20 000-те си уруси до град Карен или Керен (Ерзрум) и зачакал вести от персите. Арменците криели, че царят им не е в града, пред който стояла 75 000-дна арменска войска. Всъщност арменският цар се намирал с още 75 000-ди войници близо до персийската граница. След получаването на точни сведения, че персите са тръгнали срещу Аш-Хазар в Мидан, арменският цар стоварил силите си върху лагера на Кундур. Като видял, че срещу него идва не персийска помощ, а нова арменска войска, Кундур се разстроил, но не загубил духа си и наредил на великобългарските уруси да отстъпят покрай река Аряк-су (Аракс) в Мидан (днес Азербайджан). Никой не можел да победи урусите в битка, но горещината и гладът мъчели хората. Увереният в бързата победа Кундур не взел обоз със себе си и на армията се налагало да взима нужното с боеве по пътя. Освен 150-те хиляди войници на арменския цар срещу българите излезли и пресните опълчения на областите, през които те отстъпвали... Когато нашите стигнали до Такануш (селище в устието на левия приток на Аракс, източно от притока Акер), Кундур решил да се бие с арменците. След него обаче тръгнали едва една четвърт от войниците, останалите не можели да се помръднат... По време на битката Кундур се стремял да стигне до царя на арменците, но бранителите му паднали убити, а самия него няколко арменски богатири пронизали с копията си и го държали на тях до идването на царя им... Дояздилият арменски цар съсякъл Кундур с меч си. Всичко в Армения паднали мъртви 16 000 уруси, като от арменска страна загубите били 50 000-ди човека. Три хиляди

от българите продължили отстъплението, като изоставили хиляда съвсем обезсилени уруси да лежат в лагера край Такануш. Арменците ги намерили в лагера да лежат почти мъртви. Арменският цар, който не таял злоба към българите, освободил тези хиляда човека да се приберат или пък да останат по желание на служба при него... Трите хиляди останали в строя уруси, водени от Раджи, успели да стигнат до Мидан, където загубили още хиляда човека в бой с персите и се присъединили с отряда илатски българи на Аш-Хазар. Така против волята си Аш-Хазар станал съюзник на Кундур и спасител на войската му. Това после му помогнало много да стане нов император на България след гибелта на Алтъш в сблъсъка с вероломните ромеи... Аш-Хазар управлявал всичко три години (322-325 г.). Синът му Сонге-Сан управлявал след него 12 години (325-337 г.), а дъщеря му Ашкен (Български ден) се омъжила за арменския цар Трдат Трети и родила следващия арменски цар Хусрау Казак (Хосров II Котак)... Кундурувият син Алтъш Такануш бил само на една година, когато императорът починал и не можел да претендира за властта...

Едва ли не най-дълго от всички - цели 49 години (301-350 г.) Велика България управлявал Кермесовият син Абди или Капдиу. Когато остарял, го наричали с уважение Абди-Бабай. Той имал чудната способност да примирява хората и съумял да поддържа мира между трите главни уруски рода: буляр (билите), маджут (могутите от "Слово о полку Игореве") и татра (татраните, пак от "Словото..."). Абди бил като грижовен баща за Такануш...

Сонге-Сан разчитал най-вече на кара-салите, които били най-бедни от всички алански българи и имали само юртите си и добитък. Разбира се, те също искали да имат повече и затова с удоволствие участвали в набези и разбойничества. Абди в стремежа си да отдалечи Сонге-Сан от кара-салите му писал: "От сто разбойнически нападения, извършени в Предкавказието за 334-та година деветдесет са дело на кара-салите. Бих искал да не свързват с това племе извисеното ти име..." Урусите и кара-салите не се обичали и не искали в нищо да отстъпват един на друг, макар и едните, и другите да са произлезли от аварското племе сали. Кара-салите се подигравали на урусите, приети сред барсилите, като ги наричали "укмясе" (осиротяла котка, салите наричали барсилите "мясе", котки), а урусите на свой ред наричали кара-салите "терпе" (таралежче) и "углани"), тоест "владетели на чуждото"... За обичта на Сонге-Сан към кара-салите урусите го наричали Углантай (Жребец на Угланите)... Кара-салските вождове всячески се опитвали да спречат императора с урусите, смятани за опора на Велика България... През 334-та година по внушение на кара-салските вождове Сонге-Сан писал на урусите да излязат на война за присъединяването на Армения към Скития, като излязат за сражение втори, след салите. Урусите не били съгласни да започват бой след салите и отказали да воюват при такова условие. В отговора си до императора Абди посочил тази причина и се опитал да откаже Сонге-Сан да завладява Армения с такива доводи: "Арякската земя е по площ е твърде малка в сравнение с България. Аряк (Армения) има 60 големи града, а ние - 30, като броят на жителите на Армения е равен на тоя на българите и са около 200 тумена (2 000 000 души). Твоят баща (Аш-Хазар) присъедини към България Северен Мидан (Азербайджан) до река Булгар-чай, където живеят 100 тумена (1 000 000) човека. За да удържаме тая земя ние поддържаме там 250 000-дна армия. За да сдържаме Армения ще ни трябват не по-малко от половин милион войници. Това е цялата наша войска. Ако се откажеш от мисълта за присъединяване на Армения, ще постъпиш мъдро..."

След прочитането на това послание от Абди Сонге-Сан се разярил, обвинил урусите в бунт и през 335-та година пратил срещу Велика България 150-те хиляди кара-сали, барсили и кундури на сина си Аспарък. За щастие Аспарък бил по-мъдър от баща си и тайно от него писал до Абди следното: "Аз с барсилите си и кундуриите си не искам и няма да се бия с теб,

но не мога да удържа бащините кара-сали. Ако ги победиш, веднага ще си тръгна!"... Абди отвел урусите към Иске-Банджа (Фанагория) и при опита на кара-салите да превземат града ги разбил окончателно. Притиснати към морето и устието на Кубан, кара-салите се предали на урусите и барсилите на Абди. Зарадваните от това Аспарък и Абди се срещнали и се договорили урусите самостоятелно да превземат столицата на Армения - Булгаршахбад (Вагаршапат) и да я държат до края на управлението на Сонге-Сан... Императорът останал доволен от този договор и през 336-та година нахлул в Армения откъм Азербайджан със 150 000 кара-сали и 50 000 барсили и кундури на Аспарък. Арменският цар Хусрау Казак, племенник на Сонге-Сан, не искал да се бие с вуйчо си и отстъпил пред него. Тогава 20 000 уруси на съуправителя на Абди - Такануш превзели Вагаршапат и Хусрау (Хосров) признал Армения за част от България. След това Сонге-Сан разпънал лагер край планината Дуло-Кала и наредил да вдигнат там нова българска столица. Докато императорът се записвал със строителство и заедно с безгрижните кара-салски вождове се опивал от победата, хората на Хусрау Казак по тайна негова заповед събрали 300 000-дна войска. Персийският шах придал към нея още 500 000 свои войници и им наредил плътно да подпомагат арменците. Командващият тази армия Азим през 337 г. нападнал неукрепения лагер на Сонге-Сан и го погромил. Арменците искали да пленят императора, но персите го убили, причинил им бил доста беди. Само 50 000 оцелели кара-сали успели да се измъкнат и да избягат в Булгаршахбад... Такануш научил за станалото, съобщил на Аспарък за нещастieto и му предложил да тръгнат заедно към България. Аспарък, който се намирал недалеч в укрепения си лагер, приел предложението на Такануш. Барсилите и кундурите му заедно с урусите се върнали в България през Даръял. Салите, на които оставили арменската столица и укрепения лагер, били избити до един от войските на Азим... Нов император станал Такануш и управлявал 20 години (337-357 г.). Той починал от непозната болест, която прихванал по време на престоя си в Армения. Нищо не го боляло, а силите му се топели... Старият Абди също се споминал скоро от мъка. Все пак успял да утвърди симпатичния му Аспарък за нов субаг (цар) на Велика България. Аспарък управлявал добре 35 години (350-385 г.) и се прославил почти колкото Абди-Абай... Майка му - картвелката (грузинка) Булгарниса постоянно подкрепяла сина си, когото много обичала. При нея в Сандугач се пренесла и нейната майка, менгерката (менегрелка) госпожа Тамар, която и на стогодишна възраст се опитвала да управлява Къзъл Ибер (Грузия)... През 583 г. по време на обсадата на Сандугач (Ставропол) от тюркутите Булгарниса наредила на сина си да се оттегли в Яна Сандугач (Нови Сандугач, Пятигорск), а тя останала да ръководи отбраната и била убита заедно със 110-годишната си майка от разярените чулахи...

След гибелта на Сонге-Сан кара-салите били все още влиятелни; водел ги коварният и доста ловък вожд Бабак. Под негов натиск Таканъш трябвало да продължи тежката война едновременно с Иран и Армения. През 334 г. Бабак се натъкнал на персийска засада и загинал, тогава Такануш с облекчение прекратил безсмислената война...

За известно време влиянието на кара-салите затихнало. След смъртта на Такануш нов император на България станал брат му Кама-Батир, който харесвал кара-салите. Кама-Батир царувал 6 години (357-363 г.) и отначало тяхното добруване му било първа грижа. За да усили позициите си, в 351 г. Кама-Батир наел ордата на кашанските българиефталити (абдалите) на Булюмар, наричани също и саръгури - тоест "бели хуни"... Нашите трудно произнасяли думата "сарагон" (бял хун) и се спрели на формата "сарагур", макар и така понякога били наричани и тамтайските (турфански) булгарсари (предците на карлуките и уйгурите).....(Мисля, че се изясни откъде идва името на град Сарагоса, бел. прев.). Сарагурите били наричани още и ак-сюн, което също значи "бял хун"...

За да укрепим позициите на Булюмар в службата му, Кама-Батир го оженил за дъщеря си госпожица Турун... Издигането на Булюмар (Баламир, Баламбер, по-късно Владимир) предизвикало недоволството на вожда на кара-салите Кебек. Кебек бил син на Хардар, брата на Бабак. След гибелта на Хардар Бабак взел при себе си Кебек (думата по-късно ще срещнем като "куче" на турски език, бел. прев.) и го обучил на всички прийоми на подлостта и коварството... След кратък размисъл Кебек се решил да убие Булюмар по време на неговото пътуване до Илат. Един от салските вождове - Джам, баг на Айсал - научил за плана му и съобщил новината на приятеля си Туки Тухчи, бага на Тухан (Моздок). Прадядото на Кебек - Айдар - по времето на император Баринджар (235-271 г.) съумял да присвои владението на прадядото на Туки - Тухан - бейлика Бургас (Страшни, Грозни), а в замяна той получил полу-пустинна тюба (район), където основал града и княжеството Тухан (Моздок)... Кебек откраднал и годеницата на Джам...

Туки разказал на Булюмар за подготвяното покушение и той взел мерки за срещата си със заговорниците: изпратил напред облечен като него дружинник, а сам тайно тръгнал след него със силен отряд... Посегателите сами попаднали в клопка, оказали се в ръцете на Булюмар и разказали всичко по заговора. Макар и Кебек да отричал, Кама-Батир го смъкнал от трона и го преместил с кара-салите в Джеремел (областта между Днепър и Дон). Един от вождовете, свързани с Кебек, избягал в Персия. Това се случило в 361-ва година. Когато Кама-Батир поискал от шаха на Персия да предаде беглеца, той отказал и Кама-Батир наредил на Булюмар да помогне на арменците, воюващи с персите по това време. През 362 г. Булюмаровият брат Себер заедно с хуните си и алан-урусите (номадстващи уруси във Велика България) заминал за Армения и разбил персите...

През 363 г. Кама-Батир неочаквано се споминал и синовете му започнали да воюват един срещу друг за трона. Част от българските багове (владетели) в Балинджер (Европейска България) избрали нов император, на хунски "кан-субиги" - Булюмар. Неочаквано багът на сургутите (остроготи) дал поддръжка на Кебек, който пръв отказал да се подчини на Булюмар и признал за император на България Карадан, сина на Кама-Батир. Започнали тежки и неприятни брожения, сред които Булюмар се стараел да действа много деликатно и внимателно. По този начин спечелил симпатиите на мнозина... Затова пък Кебек се стараел да удави България в кръв. След отказа на Аспарък да се присъедини към него Кебек заедно с остготите през 365-та година атакувал Велика България. Сто хиляди уруси и барсили се били отчаяно, но не успели да спасят от разгром боспорските, както и много от своите градове и селища. Бащата на вожда Джам - Давруш, когото урусите обичали много, се бил тогава заедно с урусите и бил убит от остготите. Вождът на остготите се похвалил, като показал главата му на пиршеството. По-младата жена на вожда, дъщеря на Давруш - Сан-Илчи видяла главата на баща си и скочила с нож срещу мъжа си, но охраната я заловила и я убила. В отговор вождът Джам с урусите на Аспарък нападнал Кан-Балин (Киев) и така наранил готския баг (цар), че той не можел повече да се движи...

През 372 г. урусите на корабите си прехвърлили в Крим войските на Себер и той в жестока схватка разгромил остготите и хората на Кебек. Враговете избягали отвъд Дар-Инеш (Днестър), а част от тях начело с вожда Тиндар (Винитар, Венетарий) се подчинила на Булюмаровата власт... По-късно урусите на Велика България в състава на войските на Алип-бей или Халиб (Глеб), сина на Булюмар, отишли да погасят метежа на Тиндар от 375 г. и срещу Византия на помощ на тургутите (вестготите) през 378 г....

За главен уруски град на Искел (Киевска Рус) се смята градът Кара-Булгар (Чернигов)...

По-късно, 22 години след смъртта на Атила синът му Бел-Кермек по съвет и с помощ от тъста си, бага на Кара-Булгар (Чернигов, Лявоврежна Украйна) Руджа, потомък на Кубан

Боян отново възстановил страната Велика България (в 475 г.)... Този път тя просъществувала 108 години (475-583 г.) и в нея влязло и валдението на самия Кермек - Бурджан в Кара-Бурджан (Дунавска България)... След шест години обаче византийците с помощта на аланите, готите и някои хуни изтикали Бел-Кермек от Бурджан в Балинджер (Източна Европа) и Кермек обявил за нова столица на Велика България град Башу (Киев). Името на този град днес разбират като "Майката на градовете" (Баджту), макар преди то да означавало "Планината или Град Бадж, тоест богиня Умай"... Башу тогава бил наричан Хон-Балиг (Хунски Град), както и Кан-Балин... Макар и в 463-та година Българската империя да се разпаднала на редица владения, Бел-Кермек не се отказал от титлата кансюбиги (император) и така съседите го заподозрели в намерение да възстанови страшната империя на баща му...

Бел-Кермек управлявал Велика България 14 години (475-489 г.). След него 16 години управлявал синът му Руджа-Джураш Масгут от дъщерята на бага Руджа, после две години владетел бил синът му Булгар-Джилки (520-522 г.)... Банджа Татра с помощта на управляващия Мангишлак и някои прилежащи му области Чалап-бей Байлар съумял да обедини под властта си почти целия Балинджер (Източна Европа) и Себер или Сувар, като се нарекъл "цар на българите, Балинджер и Сувар"...

Да възстанови напълно единството на Българската империя му попречил метежът на Себерган или Су-Бюрган (Заберган), син на Куштан Бирман, издигнат на власт от сина на Банджа Татра - Боян Челбир Шантолгау (535-590 г.). Наетата от царя Боян-Челбир аварска орда подавила метежа, но през 565 г. след признаване от царя на зависимост от тюркутския каганат аварите се отделили от България... През 583-та година под натиска на тюркутите Боян Челбир прекратил съществуването на страната Велика България, но все едно в същата година тюркутите нападнали Велика България и убили половин милион българи... Тогава Боян Челбир отначало се укрив в Ставропол, а после избягал в Кавказ... (Капкай).

Велика България през 603 г. за пореден път възстановил Бу-Юрган, вуйчото на Кубрат и този път тя просъществувала 65 години. Урусите предлагали на последния хакан-бек на Хазария да възстанови Велика България поне в границите на Крим и Тамя (Западното Предкавказие), но управляващият недоценил значението на това предложение и след смъртта му в 1013 г. Хазария била лесно разделена на Искел (Киевска Рус) и Волжка България (Ак-Булгар).

Първа столица на Улуг Булгар бил град Банджа, който по думите на някои днешни писатели се намирал на мястото на сегашния град Аскал край притока на река Кубан, познат като Банджа или Булгар. Този град често бива объркван с Иске-Банджа (Фанагория), но това са различни градове. Вярно е, че Иске-Банджа също станала столица на Велика България, но много по-късно, след разгрома на Банджа от тюркутите (чулахи) от 583-та година... Интересно е, че някои бурджани и днес наричат България с името "Бантай". У бурджанските българи думата "тай" или "чай" означава човек, при иделските същата дума означава река или земя, а у сарматските - българин. Затова на сарматски западен българин означава каратай или карачай.... Градът Булгар-Балтавар (Полтава), който две години (619-621 г.) бил столица на Алтън-Булгар на Курбат, през първата година от Българската ера (622 г.) станал столица на Велика България...

Банджа имала и трето име - Сан Узян, което значи Български Проток; думата "сан" или "шан" в Бурджан преди, а у арменците и днес означава българин... Така понякога наричали и цялата Велика България...

Тухчи-Борис също много обичал урусите и се обградил с тях, така че те го смятат за свой баг (управник) и наричат синовете си с името Борис...

Церемонията по коронясване на великобългарския престол от времето на Агарджа се провеждала не в Банджа, а в свещения град Велики Болгар на Волга... Шумбутите (пралитовци) и худите (скандинавци) също твърдят, че техните предци са преселници от Чукендин-Булгар, затова много хора смятат, че те са разклонение на урус-българите. Ще отбележа, че родството си с урусите нито шумбутите, нито худите отричат. И едните, и другите дават на децата си българските имена Аскал, Ментаук, Булгар, Булгардек (Олгерд)... И шумбутите, и урусите харесват да назовават Идел, град Булгар и себе си "Бурус", или "Българска река", като подчертават идел-българския си произход. Чулманските (скандинавски) худи не изостават от тях (готи?) и се наричат буряки (варяги), тоест българии... Както иделските българии, така и урусите имат две форми на думата "бал": бал и мал... Северните уруси се наричат бал-урус, а южните - мал-урус, като и едното, и другото означават "български урус" (белоруси и малоруси). Само с името "уруси" урус-българите се наричат крайно рядко и почти винаги при преговори с враговете. Те смятат - и това е справедливо - че след няколкото им гръмки победи името им съвпада с това на Урус-Бабай, алпа на войната и бурята, наричат го най-често "биргюн" (Перкун, Перун - бел. прев.), което у българите означава просто идол... Дори покръстените уруси по време на буря и силна виелица се молят за прошка на Биргюн-Бабай...

Урусите не запомнят точни дати, а предпочитат да отброяват времето на столетия. Главна точка на тяхното летоброене е векът на Троян - или на вожда Урус Турджан (II век пр. н. е.) - по чието време техните български предци - салите били преселени във владенията на Урус от Кашан (българската част на Средна Азия, земите от Аралско море до Алтай). Когато урусите трябва да разказват за времето на Туки Атила, те говорят: "през седмия век на Турджан (или вожда Урус)"... Те с удоволствие си припомнят за дядото на Атила - Халиб-бей или Алип-бей, когото наричат "Халиб" (Глеб) и смятат, че той, както и Атила, е "техен" управник. Българската войска на Алип-бей, която разбила край Кан-Дере (Адрианоупол) римските пълчища, се състояла основно от урус-българии и урусите казват, че тази битка (378 г.) е най-славното им сражение. Урусите наричат Атила най-често с имената Иляс (Илья) и Урус и често мислят, че са наречени "уруси" в негова чест... Останалите българии урусите наричат често "саклани" (скити, славяни) и казват, че те самите идват от Урус, а другите българии - "от Урусовия брат Саклан (Скит, Словен)"...

(Тук преводачът отваря скоба и вметва, че "саклани" и "сакалиби" най-вероятно не е един и същ етноним...)

Само за белите българии урусите правят изключение и ги назовават "мурома", което на тяхното наречие означава "български съседи"... Те са добри и гостоприемни в мирно време, но са много жестоки на война като почти всички българии-алани.

Волжките българии понякога наричат урусите - и това съм го чувал лично - с думите "барчук" или "байчук", което се обяснява като "горделивец". Както е видно, волжките българии трудно понасят чуждата горделивост...

Преселените в Балинджер (Източна Европа) уруси много бързо забравили древноиранския си език и започнали да говорят само на тюрко-български. Когато Агарджа преселил една трета от тях - основно от брадатите - на границата с Готското и Велико-Българското владения на България, тези уруси много бързо възприели сакланската (праславянска) реч на кара-сакланите или кара-улчиите (праславяните), преместени в Припят (Белорусия и Украйна без Причерноморието) от готите. Следва да кажем, че и половината от самите готи, а именно сургутите (остготите) възприели от кара-сакланите тяхното сакланско наречие.

(Изглежда се проявява малко ситуацията със славянския език и санскрита, добавя преводачът).

Обяснявам си го с това, че урусите и остготите много често се женели за кара-улчийки (праславянки) и те предавали на децата им родната си реч... За разлика от остготите, които почти напълно забравили езика си, урусите не забравили тюрко-българския език - те смятат, че този език е главен признак за високия им български произход...

Урусите по-силно от другите не обичат и подтискат кара-улчиите - потомци на сарбеите (праславяни, сърби), макар и те да говорят на сакланско българско наречие (праславянски език). Неведнъж съм бил свидетел как урусите говорят на кара-улчиите: "Ние сме буляри, тоест българи, а вие сте тумари (блатни самораслеци)". Думата буляр при урусите означава истински, знатен българин и те обичат да се наричат с нея. Дори сега сред знатните люде на Искел (Киевска Рус) няма нито един небългарин. Мисля, че недолюбването на кара-улчиите (славяните) от урусите е предизвикано от сблъсъците на урусите с готите в миналото - повечето готски войници били набирани измежду сърбите (сарбеи, праславяни)... От това недолюбване на урус-българите към кара-улчиите идва и тази непонятна за мнозина жестокост на уруските владетели на Искел към собственото им простолюдие, в голяма част съставено от кара-улчии... За волжките българи например славяните са също такива българи като тях самите...

Урусите и сега се наричат със старото българско самоназвание "балини" (поляни, полянци), което неопровержимо показва, че те са родени българи. След разделянето на България в 1013 г. на две държави - Искел (Рус) и Ак-Булгар (Волжка България) искелските уруси назовавали волжките българи с името "балаузи" (половци) или български огузи (туркмени), защото във войските на волжките българи имало много узи (огузи, туркмени). Сега названието "балауз" (половец) искелските уруси пренасят върху хунските българи - куманите ("половците" от руските летописи), а волжките българи наричат "булгари", което название тълкуват като "бели джуграи" (бели угри). Затова много уруски управители - българи се мислят за потомци на джуграите (угри, венгри). Само уруският баг Булимер (Владимир Мономах) и няколко негови привърженици смятат думата "булгар" за немска и на тази основа твърдят, че българите са от кермекски (немски) произход, както и самият той.

Днес една трета от урусите живее във Волжка България, една трета - в Искел (Рус) и една трета - в Дунавска България и Бирман (Одеския край на Причерноморието между реките Дунав и Днепър), като се наемат на служба ту при Волжка България, ту при Искел, ту при Маджар (Унгария), ту при Ромея, или при Байлак (Полша)... Ако урусът е от военното съсловие, то го наричат тама, тамя или тамта...

Една трета от волжко-българските уруси живее във Вътрешна България (Средното Поволжие), една трета - в Тамя-Бурджан (Западното Предкавказие) и една трета са в Таврия (Крим). Най-големи техни градове са Асли или Бургас на Идел (Волга), Урус, Камир-Агарджа (Керч), Тухчин на Кама и Калган (Казан). Във Велики Болгар тамяниците населяват два района от седем: Ибрахим и Къзъл и са почти половината от населението.

Неколкократно враговете завладявали Тамя-Тархан (Тмуторокан), но благодарение на безпримерната храброст и саможертвеност на урусите този град отново се връщал в пределите на Волжка България. Неведнъж урусите спасявали и градовете Хин-Керман (Саркел), Саксин-Булгар, Алтън-Булгар (Теодосия), Леубад, Хон-Булгар, Барсил-Тарасдаг, Сал или Мангишлак и други. През 1032 г. 500 уруски кораби наведнъж акостирали в Самар Булгар (в устието на Волга) да спасяват Леубад при устието на река Урал, Хон-Булгар при устието на Емба, Барсил-Тарасдаг (край Саръташ на Мангишлак) и Сал или Мангишлак (до форта Шевченко на Мангишлак), обсадени от метежните байлари и тараси или тарби. Метежниците били разбити, а важният път от Мангишлак към Хорасан отново станал действащ. Урусите плачели, когато акостирали в Сал и Барсил - те смятали тези градове за

родина на праотците си... Неведнъж волжко-българските царе поставяли уруските сардари (предводители) редом до себе си, като подчертавали високата значимост на урусите за Волжка България... Ако урусите на война бяха по-хладнокръвни и по-малко емоционални, то щяха да са непобедими...

Отдавна урусите живеели на големи семейства в големи юрти - "сала", откъдето според някои писатели идва и прозвището им - сали. Средното уруско семейство бил примерно от стотина души и давало десет войника, затова семействата им били наричани "десетини". Няколко юрти - сали от такива семейства в селищата им образували "сотня"... по-късно вместо юрти за сто човека урусите почнали да строят и големи къщи за сто души от дърво и камък - тамове - откъдето идва и името "тамянци". Повечето уруски домове във Велики Болгар са двуетажни...

Днес урусите във Волжка България са около 600 000-ди и са най-голямото българско племе. Даже българите-сабаи са по-малко, а куляните или буляри са около 400 000-ди. В Искел (Киевска Рус) урусите са около 400 000-ди. Дори и това количество било достигнато, когато Булимер (Владимир Мономах или Владимир I) наредил да включат към урусите скандинавците, литовците и още няколко български групи. В Саксин основно по бреговете на Азовско море и Дон живеят 300 000 уруси, в останалата част от Волжка България има още толкова. Примерно 100 000-ди уруси от град Тухчин и други камски места са наричани узи... Най-голямата си трагедия урусите преживели с нахлуването на тюркутите във Велика България през 583 г. и започнали да се придвижват към Банджа (на Кубан). Тогава 150 000 уруси - мъже и жени - заедно с 200 000 бурджански българи-каратаи отблъснали 500 000-дната войска на чулахите. Врагът изпепелил Банджа и убил 200 000 уруси и 100 000 карачаи. Оцелелите 75 000-ди уруса дръзко атакували тюркутите, заети с грабежи из околностите и позорно изгонили врага от Велика България. Оттогава чулахите, които сега наричат каймани (наймани) и узите-тарби, които им помагат, се паникьосват само като чуят името на урусите... Урусите люто се скарали с кундуриите и иджамите (библисти), които приели в обществата си 150 000-ди чулахи, главно тарби, като и до днес не ги обичат заради това... Пленените 150 000-ди тюркути русите изклали безжалостно... През 1032 г. урусите отмъстили на тарбите, като край Мангишлак убили още 150 000 от тях. Благодарните византийци и авари, които русите спасили от тюркутското нашествие, пратили тогава на урусите подарък от няколко кервана с благини и робини, което позволило на урус-българите бързо да възстановят стопанствата си...

Най-подробно от всички за урусите е писал шейх Ибрахим ибн Шах, втори секретар на посолството на амир алмукминин Муктадир в Хазария (922 г.). Главният посланик шейх Саксин Рази (Сусан ар-Расси) сериозно се скарал с първия секретар Ахмед ибн Фадлан, защото си вършел работата зле и отгоре на всичко отишъл да работи за волжко-българския цар Алмыш Джафар (895-925 г.). Затова той поръчал нужното на шейх Ибрахим.....който описал правдиво Хазария, Волжка България, Кара-Урус (княжество на русите на Среден Днепър), Анджа Саклан (Дяснобрежието на Украйна без Киевска област, включена в състава на руското княжество), Византия (Урум), Лангобардия (Алан-Кубар) и още ред области и страни... Ибрахим пише, че по негово време владенията на урусите от Искел са разбити на три части: Кара Урус (Киевска област и прилежащата ѝ част на Лявобрежна Украйна), Къзъл Арджан (Полтавска област) или просто Арджан (Артания от арабските източници) с център градът на бага Мумин Яучи-Арджан (Воин), където не допускат никого и Анджа Саклан с център града на бага Джир (Дир) - Джир-Уба или Анджа. (Става дума за внука на кан Крум, ако гледаме внимателно годината, бел. прев.). Джир (Дир) бил наричан също Будимир... Негов син е Сандугач (Славей) или Салав по саклански (праславянски)...Посланиците на

Муктадир не били допуснати в Яучи-Арджан (напомням за името Аеций, бел. прев. Вероятно е станало символ на отличен военен). Тогава Сандугач ги поканил любезно в Джир-Уба или Анджа (Галиция), която тогава наричали и Сандугач или "Салав"... За съжаление от ръкописите на Ибрахим ибн Шах, които той завършил в Мисър (Египет) липсва много, дори няколко глави... Вместо правдивия разказ за Хазария се появила долната сплетня на Ахмед ибн Фадлан, която той написал по поръчка на Алмъш. Царят, който бил обиден на хакан-бека Арслан (в главата "Хазария"), защото той през пролетта на 922 г. иззел от Волжка България града и областта Булгар ал-Харидж (Външен Булгар, Новгород Велики) заедно с Биста-Арджан (Прибалтика) и ги предал на бага на Киев - урус-хакана Угер Лачини (Старият Игор, братовчед на царя на Волжка България Алмъш Джафар), замислил да организира метеж. Докато се намирал в такова настроение, което доста бързо се сменило, Алмъш продиктувал на мулла Ахмед (ибн Фадлан) несвързаната измишльотина как благочестивият хакан-мюсюлманин Арслан и мюсюлманското му обкръжение следват нечестивото талмудическо учение. Алмъш не се притеснил да избълва подобна лъжа за Хазария, прочетена от него в съшитите с бели конци лъжливи и клеветнически съчинения на талмудистките бунтовници и в книгите на ред български писатели - дори против волята им. Когато научил, че новият хакан-бек Маджар или Маджарулла (син на хакан-бек Арслан) оствил под властта на Волжка България Финландия (Тавиштай), Карел (Карелия), Унжа (Ленинградска, Вологодска и Архангелска области), както и тия уруси, които се преселили от Новгород, Биличкой (Псков) и Аспарък (Избор) във Волжка България (Ак-Булгар) и построили там нов град Булгар ал-Харидж (град-пристанище на Велики Болгар на 7 км от него, Ага-Базар), Алмъш се успокоил и отново станал верен ак-андаш (автономен управник) на Хазария, а написаните лъжи останали. По късно те свършили работа на Абу Исхак Ибрахим (волжко-български цар, 1006-1025 г.), който разделил в 1013 г. Хазария на Искел (Рус) и Ак-Булгар...

Ибрахим ибн Шах попаднал в следната случка... От Мисър (Египет) посолството на амир ал-мукминина (Багдатския халиф) трябвало да стигне до Кара-Бахта (Багдад) и пари за пътуването имало достатъчно. Саксин Рази, който бил свикнал на разкош, заел от един талмудистки предприемач пари срещу висока лихва, а по пътя се разболял. Ибрахим ибн Шах решил да остави Саксин Рази в Египет и да тръгне без него. Кредиторът обаче поискал Ибрахим да поеме дълга на Саксин. Ибрахим отказал и по жалба на талмудиста го арестували и хвърлили в затвора "Меген Бугаз" (Крокодилското гърло). За да го освободят, му се наложило да продаде всичките си книги... В този каирски затвор Ибрахим ибн Шах написал стихотворението, което познаваме като "Късното разкаяние":

Помоли ме в Булгар едно
прекрасно българско момиче
да я откупя от урусите,
продадена им за робиня.

Те искаха да я убият
на гроба на починал вожд,
а искаше тя да живее
и да умре свободна.

Бе по-прекрасна тя от всичко,
което на земята има.

Излъчваше и благородство,
но досвидяха ми парите!

И ето ме съвсем самичък,
на смърт осъден във
затвора страшен:
"Гърлото на крокодила"...

Сега съм като нея беден,
за разлика от българката
грозен и изнемощял
и благородство не излъчвам.

И кой ще ме спаси сега
от смърт такъв, когато
не спасих в България
самото съвършенство.

Защо, о, боже, проявих
безжалост аз към българката?
Наказва ме Всевишният сега -
и как да се оплаквам?

Да можеше Творецът, ах,
да върне миналото, откупил
българката бих и с нея
бих останал.

Студено стори ми се там,
но не със студ задгробен.
Всевишният ми даде рая,
глупак бях безподобен...

Неведнъж ми попадаха сборници със стихове от шейх Ибрахим, които той е подписвал с различни имена. В единия се бе нарекъл Ибрахим ал-Булгари, в другия - Шамсетдин Суфи... Явно е идвал и втори път в Ак-Булгар и новото му пътуване е било по-приятно от първото...

Най-знатният род на урусите е Туки, който някога оглавявал салите. Представители на този род били избирани за старейшини и военачалници. За свои предводители урусите почти винаги избират някой външен - не обичат да се подчиняват един на друг...

Тюбата (кантон) Иске-Банджа (Фанагория) се отделя от княжеството Абраг, което живеещите в него базини (адиги) наричат Абраг иле, от езерото Киркан, където се влива Кирканският проток на река Кубан. В това княжество живеят основно базини и абхазци, всички от тях знаят тюрко-българския език, тъй като служат или в граничната, или във вътрешната стража, включително пътната, и обичат името кабар-чиркеси, тоест силни, храбри чиркеси. За разлика от тях чиркесите-барсили, живеещи по десния бряг на Кубан, се наричат шатър-чиркеси. Шатърите (сатрите на Херодот) са най-войнственото подразделение на българите-бойни или бояндури (пеоните на Херодот), общите предци на барсилите и

барините. Най-добри войници сред всички българи са барсилите - те са родени войници. С малко им отстъпват в правилен и тежък бой урус-българите, а най-силни след урусите са барините. Те воюват не по-зле от урусите, но за разлика от тях барините не обичат войната, а в очите на народа това е проява на слабост...

Барините - родни трако-саклани (траки) - са наричани от другите българи и куляни (келоните на Херодот), а барсилите, също бояни, са наричани и с името челма или чалма... Пак така понякога биват наричани и кундурите заради силното им смесване с барсилите.

Главен род при карачай-барсилите (предците на карачай-балкарите), както и на другите барсили се явява главният пеонски род - бурджан...

Между карачай-барсилите или шатър-чиркесите и тухчи-българите - барини по Дон странстват печенегите-кангли. Освен тези печенеги има още и печенеги-санджари. Макар да изглеждат еднакво и да имат едни и същи обичаи, санджарите са пламенни българи, а канглите са равнодушни към българското общество... Печенегите са потомци на трако-сакланското племе бет или мадай (петите на Херодот)... Навремето мадаите са влизали в състава на българите масагети... Печенегите се самонаричат сабани...

Между печенегите-кангли и Българските планини (Ставрополските възвишения) живеят българите-себери или суварите - най-издръжливите и непретенциозни българи. Те са сдържани, скромни и постоянни, канглите се погаждат единствено с тях. Те не изтъкват българството си, но и никога не го забравят. Суварите са потомци на трако-сакланското племе сабай (сапеите на Херодот) и се намират под върховенството на стария български род барадж или багат. Себерите често са наричани дебери ("тиверци"). Те спокойно приемат при себе си други родове и племена. Например ак-себерите (бели, сибирски сувари) са приели в състава си толкова джуграи (угри), че скоро освен тюрко-български език са научили и угърския и са се нарекли ищяки и башкорти или маджари... Известните в историята иллаки или ишимдани (иседоните на Херодот) също са част от суварите...

Кара-суварите (западни, "черни" сувари), които най-често се наричат дебери или бацари, са приели при себе си анджийските кара-улчии (антите), които са били трикратно повече на брой от деберите. Затова деберите бързо приели балканско-българското наречие на антските улчии (съвременният за времето на Джанги дунавско-български език). Още по-късно повечето дебери забравили тюрко-българския език, защото живеели в обкръжението на улчиите. При това антските улчии не само станали истински сувари, но и здрави българи. Именно суварите са огромното мнозинство от българите в Дунавска България...

На Искел ѝ провървяло по-малко: в нея след разделянето на Хазария през 1013 г. се преселили толкова печенеги-кангли, че равнодушните към българството техни потомци числено превъзхождали българите - уруси, сувари, барсили, барини и санджари...

Адигския бейлик Абраг иле се управлява от знатния базински род Абраг... Базините се смятат за българско племе, откакто родственото им племе шан се вляло напълно в състава на българския народ. Всички базини говорят на тюрко-български език, но помежду си общуват на базинското (адигско) наречие на абхазкия език... Повечето базини са джимъри (тенгрианци), една трета от тях са християни. Сред тях има и мюсюлмани, наполовина на броя на християните... Единият от Абрагови - също Абраг - се оженил за сестрата на Урус-Айдар (балтавар на Кара-Булгар и Урус в IX век) и тя му родила сина Айдар. Това име те произнасят като Идар... Този Айдар имал син - Елаур, негов син е Даур, негов син е Сабит, негов син е Джура, негов син е Ир-Деде или Кара-Балавъз, който се оженил за Ширин Суджа Тамябика - дъщерята на Булимер (Владимир I Киевски) и Бозок. Син на Кара-Балавъз е Хазар-Инал, негов син е Булюмар, негов син е Тамян, негов син е Инал, негов син е Сузрука. Синове на Сузрука са Симез Ибрахим и Утиг.

Утиг се присъединил към бунтовниците и загинал. Благородният Симез взел сина му Байлар за отглеждане и възпитание... Той беше толкова доволен от нашата среща, че изпрати младия Байлар да придружава моя керван. По пътя ни Байлар беше мой дружинник и удивляваше всички с чудесата на джигитовката...

На протока Киркан се намира най-западният град на Абраг - Кичи-Хазар (Малкият Хазар), бивш Тиндар, по името на който тукашните базини и иджами (библисти) са наречени хазари... Базините рядко търгуват и с това у тях се занимават фарух-иджамите. Думата "фарух" (Барух като фамилия е познато за нас име, бел. прев.) у иджамите означава българин. Туштайските (задкавказките) племена често наричат българите с имената бурджан и баграт... Фарух било името и на предишния абай на иджамите (старейшина)... Повечето от тях живеят в Тамя-Тархан, Иске-Банджа и Орнадж (при устието на Кубан), Иске-Самандар (Махачкала), Сандугач (Пятигорск) и Маджар-Суба (на река Кума). Във Вътрешна България те са малко, а например в Сабан-Банджа (Жигули) живее една трета част от всички иджами (библисти) във Волжка България, съставлящи района Кошчи. Кошчи служел при най-малкия син на балтавара Кубрат - Катраг, основателя на Сабан-Банджа и с негово разрешение устроил тоя район. Преди да заработи за Катраг, Кошчи разбирал езика на птиците, учел ги да пеят красиво и после ги продавал; оттам получил прякора си Кошчи - Птичарят (кош - кафез, бел. прев.). Катраг възстановил като град унищожения от тюркутите Велики Болгар. През 583 г. хиляди от тях обкръжили града, който бил свещен за всички българи по света и, без да обръщат внимание на призивите на кама (жрец) Шунгут "да не гневят Тангра и духовете", разгромили Велики Болгар. След похищението на златната скулптура на алп Иджик Алабуга, изобразен с лък в едната ръка и плуг в другата, завоевателите убили в града и околностите 200 000 души, а после заминали в Предкавказието. Там на свой ред били избити до един и душите им се отправили към ада... Статуята на Иджик, подарена на Велики Болгар от царя на Идел Алабуга Чирмиш (808-775 г. пр. н. е.) и стояща в центъра на градското светилище Алип-Капа (Високите Врати) повече не била намерена...

Сред градските райони на Руджан-Булгар (Велики Болгар) бил и разгроменият балик (район, предградие, квартал) Джир (Сирия). Той бил основан от сирийци, библисти и арменци, доведени там от Маджи (Мадиес по Херодот, български император и пълководец от VII век пр. н. е.) от Сирия в първата година от Бургаската ера (653 г. пр. н. е.). Много скоро топлолюбивите сирийци и библисти (иджами) помолили тогавашния ябхусир Булгар Бургас (Прототией по Херодот, баща на Маджи) да ги разсели на юг и Бургас ги преместил край Кубан. Арменците и сирийският историк Би-Мар, който продължил "Булгар думай" (Историята на България) на хакана Йолъг (II-I век пр. н. е.) останали във Велики Болгар. След време повечето арменци съставили българския род каймар, чието най-знатно семейство били Кайгарови. Интересно е, че двете названия означават едно и също: арменски българин (кай на арменски е арменец, а мар или гар - българин)...

През 375 г. кансюбиги (император на хунски) Булюмар или Булимер (Баламбер, основател на Втората Хунска династия) преселил във Велики Болгар от Припят (Белорусия и Украйна без Причерноморието) известен брой худи (готи) и кара-улчии (праславяни), които заживяли в опустелия Сирийски район и построили там здравата крепост Балин-От или Балин-Ер, тоест "Българска земя". Много скоро хората я нарекли Булимер в чест на Булюмар. Сега това название е останало само за местността край града Кичи-Булгар ал-Харидж, която се нарича Бургас и Ага-Базар и е населена предимно с българи-уруси...

Когато тюркутите нападнали, то пазещите града уруси се разделили на два отряда: единият започнал да извежда групи от граждани на безопасно място, а другият останал да

защитава укрепената част на Велики Болгар - Сирийския квартал... Всички защитници загинали. Другите уруси скрили оцелелите на един остров сред блатата и се укрепиха на близкия хълм, където влезли в бой с преследвачите си. Макара и много от тях да загинали, врагът се изплашил от загубите и побягнал. След това бежанците - основно от Сирийския район - напуснали острова и основали край него града Джир (Ростов. Името идва от Урустау, там е намесен и друг непознат герой от българската история, внук на Крум, но да не бързаме; бел. прев.). Този хълм нарекли в памет на защитниците си Урустау (Руската планина)...

Да се върнем на разказа за саксинските чиркеси. Любимата им река е Кубан, която арменците наричат Варган, което на техния език означава Българска река. Арменците са убедени, че името Варзай, с което също е наричана Буричай (Днепър), следва да се превежда не като "Славната река", а "Българската река"...

Майка ми е арменката Гюлистан от арменския род Вардан. Тя ме научи на арменски и на гръцки език и ми разказа за думата "вар" следното: българите и арменците произлизат от едно сакланско племе на траките и затова арменците са запомнили как някога в най-древни времена българите се наричали "бал" или "вар"... За мен това беше особено важно, защото днес българите употребяват думата "вар" в най-различни значения: славен, открит, красив, долина, луга, поляна - но не и в значението "българин". Интересно е, че хуно-българите днес единствени пазят старото име на река Ор - Вар...

Независимо от това, че в Тамя-Тархан живеят доста тамянци (уруски търговци и занаятчии), византийците предпочитат да пазим града със силите на урусите, а не на адигите. Затова днес Тамя-Тархан се пази от някой измежду Абрагови - най-преданите на Волжка България... През 1079 г. Халик (черниговският княз Олег Святославович), който бил на българска служба, взел заем от иджамите и наел ордата на Айюбай (половецкият вожд Аепа). Той смятал с нейна помощ да отвоюва Кара-Булгар (Чернигов) и да си върне дълга. Айюбай, пратен от Халик с брат му Урман (Роман Святославович) срещу Чернигов, го предал; тайно се съюзил с врага му Сип-Булат (Всеволод Ярославович) и коварно убил Роман. От алчност продал даже главата му... Адам (волжко-български цар, 1076-1118 г.), който обичал Халик като брат от времето, когато Халик бил искелски заложник в Буляр (тогава столица на Волжка България; имали сме не само по една столица, бел. прев.), от състрадание искал да откупи главата на Роман и съобщил това на Халик. Халик, който научил, че ак-българските богатири направили от черепа на Роман ритуална чаша, отговорил на царя: "Скъпи и безценни мой братко, ти вече ми направи подарък; твоите хора убиха брата на Айюбай - Куюк, който пръв удари с меч си моя непрежалим брат Роман. Затова нека твоите бахадири и занапред да пият от черепа на брат ми и да придобиват сила..."

Когато иджамите поискали дълга си от Халик, той тръгнал с няколко дружинници от Тамя-Тархан към тогавашния саксински губернатор Дугар с надеждата да заеме пари. от него. Едва излязъл от града и Утиг, валия на Кичи-Хазар, подстрекаван от византийците, го нападнал и го пленил. Ромеите, недоволни от завладяването на Деберджай/Табърджай (Добруджа) от Кър-Тетеш (волжко-български пълководец), решили за отмъщение да заемат Тамя-Тархан (Тмуторокань) и склонили амбициозния Утиг да приеме християнството, както и да вдигне метеж срещу Волжка България... Утиг се появил с пленения Халик край града и по негово настояване дружинниците на княза, за да го спасят, му предали града. След като влязъл в Тамя-Тархан Утиг не освободил пленника, както обещал по-рано на дружинниците му, а решил да го убие. Ромеите не искали да изострят отношенията си с Волжка България и откупили Халик, като го пратили на заточение като заложник... Сип-Булат (Всеволод), който

също бил в сговор с византийците, веднага вкарал в Тамя войските си на помощ на Утиг... Симез Абраг, брат на Утиг, видял измяната му и веднага преминал на Дугарова страна, но и така губернаторът не разполагал с достатъчно сили за потушаване на метежа. Повечето саксински войници тогава били пратени на помощ на Кър-Тетеш и в Саксин-Булгар, бившия Итил (столица на Хазария), към който се докопвали байларите в съюз с баща ми, хакана на Кара-Кимак - Шам-Саин. Все пак Дугар ловко излязъл от почти безизходното положение. Срещу обещание за бъдеща плячка той наел двама от вождовете на кър-чиркесите (дивите чиркеси) - Дауд и Билтир (Давид Игоревич и Володар Ростиславович) и през 1081 г. ги насочил заедно с оставащите му подръка шепа предкавказки уруси към Тамя-Тархан, а малко по-рано (1080 г.) пратил при чавдарите (торки, чавдури) в Бер-Сала свои хора да ги поканят на волжко-българска служба. Тези пратеници смутили чавдарите дотолкова, че те решили веднага да тръгнат към Саксин. Хората на Сип-Булат Булимер (Владимир Мономах) и урусите от Балтавар (Полтава), наричани също барсили, разбили чавдарите и ги накарали да се върнат. Само един чавдарски отряд успял да стигне в Саксин и Дугар го изпратил към Саксин-Булгар на помощ на градските защитници. Искелците без всякаква жалост избили пленените Дугарови хора. Оцелял само Джаухар Бербер (Мермер), мароканец, откупен от франкския (кръстоносен) плен от библистите (иджами). Той бил заловен от барсилските уруси на полтавския баг Кавил (по-късно името става Кобила, бел. прев.) и той искал да го посече веднага, но после решил да научи нещо повече за пленника и го попитал: "Ти си заловен като разузнавач и те чака смърт. Но те моля да ми кажеш кой си, за да не бъде смъртта ти просто убийство". Джаухар отвърнал: "Аз съм рабът Божий Джаухар-Мермер ал-Булгари. Българи ме откупили от плен и аз отидох във Велика България, помолих се там и реших на доброто да отговоря с добро и да посветя остатъка от спасения си живот на проповядване на истинската вяра сред българите". За Кавил нямало нищо по-скъпо от думата "българин". Като чул, че берберинът се нарича с тая дума, той показал съчувствие и му предложил следното: "Виждам, че ти си достоен човек и няма да те убивам. Не мога обаче и да те пусна. Предлагам ти да останеш при нас, артанските българи, така ще мога да те укроя и да ти спася живота". Джаухар приел предложението и оцелял... Скоро той забелязал, че багът е постоянно натъжен и научил, че любимата дъщеря на царя е на смъртно легло. Тогава помолил бага да му разреши да произнесе молитва до леглото ѝ. Кавил му разрешил и Джаухар изпял молитва край ложето на девойката. Тя била в несвят и всяка минута очаквали края ѝ. На следващата сутрин болната отворила очи и казала, че се чувства добре. Потресеният Кавил и много от поданиците му приели исляма, като видели спасителната сила на тая вяра. Това предизвикало вълнения в семейството на Сип-Булат (Всеволод Ярославович), но никой от ревностните християни не се решил да се противи срещу артаните (полтавски българи-мюсюлмани). Така действията на Дугар завършили с успех.

Походът на Дауд и Билтир до Тамя-Тархан приключил с превземането на града. Двата атамани на кър-чиркесите били прекрасни войници, особено Дауд. Всеволод конфискувал наследствените им земи и по чудо те успели да избягат в степта, където ги приели кър-чиркесите. Кър-чиркесите се оглавяват от три български племена: уруси, дебери (тивери) и угилци (углича, уличи). Кър-чиркесите са наричани още укра-чиркеси, защото живеят в Бирман или Бърмас (част от Причерноморието между Дунав и Днепър), а чиркесите казват на Бирман "Укра"... Дугар назначил Дауд и Билтир за градоначалници на Тмурокан...

През 1083 г. византийците видели неспособността на Сип-Булат да им помага и решили да сключат договор с Халик. Обещали му да го направят валия (комендант) на Тамя-Тархан, ако отнеме града от волжките българи. Халик с ромейски отряд акостираше неочаквано край

града и с помощ от иджамите, които подкупили Билтир (Володар), успял почти без бой да превземе Тамя. Баг Дауд искал да се съпротивлява, но Билтир го арестувал и се предал на Халик. При ареста на Дауд хората на Билтир убили дружинника му - мюсюлманин, негов най-добър приятел, който го убедил да приеме исляма. Преди време този дружинник измъкнал Дауд от ръцете на пратените от Сип-Булат убийци и Дауд мъчително преживял смъртта му. Той не потърсил отмъщение от Билтир, когато Халик скоро се върнал на волжко-българска служба и ги пуснал. По-късно обаче, когато Билтировият брат Василко съборил в земите си всички мечети и насила покръстил мюсюлманите, а тогавашният губернатор (велик княз) на Башу (Киев) Бат-Булюк (Святополк) му предложил да си разчисти сметките с братята, Дауд решил да проучи Василко. Заловил го и му предложил да се разкае за стореното. Василко изригнал в хули срещу исляма. Тогава Дауд наредил на хората си да го ослепят. Василко го умолявал да не го лишава от зрение и му обещавал много пари. Дауд отвърнал: "Защо са ти очи, като и с тях си спяп?"...

След освобождаването си Билтир напуснал българската служба, а Дауд останал и през 1084 г. върнал на Волжка България града Улуш (Олешье), който самонадеяният Всеволод завладял по-рано. В плен на българите попаднал голям ромейски керван. Недоволният ромейски император поискал от губернатора Всеволод (Сип-Булат) примирие с волжко-българския Дауд, опасен за Византия с уменията си да обединява кър-чиркесите. На Сип-Булат се наложило да отдели на Дауд владение и той напуснал Бъргас (Западното Причерноморие, а също така да моли Святополк (Бат-Булюк) да го помири и с Волжка България. Святополк, също като Кинзяслап (Изяслав Ярославович), Всеволод и Владимир Мономах се стремил завинаги да отдели искиелските българи от българството. Баща му Изяслав станал клиент на йеховисткото предприемаческо общество, срещу което направил подвластни на талмудистите иджамите в Рус, повечето преселени там след 1013 г. Талмудистите ги принудили да приемат юдаизма и, като давали пари на правилните хора, с тяхна помощ придобили огромна власт в Искел (Рус). След Изяслав, техен верен слуга, любимец и основно подставено лице им станал синът му Святополк. Също като баща си той бил напълно безпринципен и равнодушен към всичко освен властта и парите... Разбира се, българите и иджамите не дали властта без съпротива. Те организирали съвместен заговор срещу юдеите и едният от заговорниците, урусът Дамир, убил Изяслав (Кинзяслап). Надеждата на заговорниците - Всеволод, след като получил властта, внезапно започнал да коленичи пред юдейския род Натан, стремящ се да подчини целия свят и заговорниците прехвърлили подкрепата си към Халик (Олег Светославович)...

Святополк бил много умен и освен това коварен. Като юдейските си кредитори той също вадел кестените от огъня с чужди ръце и срещу вложена една монета искал да получи две. Като заел от тях пари, Святополк през 1084 г. заминал в Буляр (столица на Волжка България), където се престорил на пламенен български патриот. Добре престореният му патриотизъм очаровал царя Адам. Когато Святополк изплатил "джирския данък" (този данък за Ростов беше сериозен препъни-камък за обясняване в "Джагфар тарих" и ни изиграва лоша шега впоследствие, бел. прев.), който древноруските и московските князе плащали за Ростов срещу правото да владеят града и околните земи за няколко години и поднесъл нужните извинения, Адам дал примирие на Искел и заповядал да пуснат ромейския керван без искане за откуп... За този така нужен на Искел мир с Ак-Булгар Бат-Булюк получил един от най-богатите дялове на Рус - Тура (Туров) и веднага станал могъщ баг (княз)...

Преди това юдеите от рода Идек, разпореждащ се с много неща в Хорезм (Караджим) и Барджил (Иран, по-рано Персия) и зависими от Банка Натан, отишли при баща ми и му казали така: "Юдеите от Кермек (Европа) искат да дадат пари на царя на Волжка България.

Ако ти се съгласиш да им помагаш, ние ще дадем тези пари на теб и даже повече..." Баща ми побеснял и заявил на пратениците, че ако Всевишният му помогне да завоюва света, ще избави всички народи от юдейските безчинства и отново ще прати всички юдеи в родината им - Къзъл-Джирската (Сирийската) пустиня...

И по-рано юдеите се опитвали да примамят в паричния си капан мои предци. Например на Сам или Шам-Зиези (Зияджи) те предлагали да не се подчинява на Хазария, която нямала никаква работа с тях (равините-талмудисти), но той отказал да го стори. Тогава юдеите, които вече били заети да изопачават българската история като цяло и в частност - хазарската, се заели да оклеветят кимакските българи... Българската държава на Карт-Джам (Кардам) Кавес Зиези - най-старата и най-голяма в света, създадена в 14593 г. пр. н. е. - била представена от юдейските лъжльовци като сборище на дрипави саклански (скитски) племена, а гордостта на българите - ислямска Хазария - като нечисто юдейско местенце... Юдейският храненик Захарий обрисувал Кимак - най-успешната хунска държава като свърталище на разбойници от народа "татари". Особено издевателство над хунските българи било това, че "татари" като народ в Азия никога не е имало и никой не го е виждал, а думата "татарин" при хунските българи означава отпадък... Цяла армия лъжци от различни племена, препитаваща се с юдейски подаяния, веднага подела мръсните измислици и изцапала с тях страниците на съчиненията си...

Няма да повтарям тук подробния си разказ за днешен Кимак, който дадох в предишната си книга, а ще изтъкна само това. Ядрото на Кимак били седем български племена, три от които изключително древни: имен или ерми, бояндур или бурджан и тертер или бостан, две възникнали след отделянето от хуно-българското племе киргиз - емек или енегурите и кипчак, а още две са възникнали след отделянето от огузите - урянхаз и асландж. Именците получили името си от това на дъба, който почитали, бояндурите смятали за свои предци бояните-пеони, тертерите - за това, че почитат свраката (дърдавец), енегурите се кланяли на кравата - емек или енег, а кипчаците почитали алпа Джил-Кипчак (Лек Вягър); урянхазите взели името на обожествения таралеж (урянхаз), асладжите пък почитали сокола (асладж)...

Именски център е град Хакан Имен на река Камес или Иртиш, който хаканът на Кимак Турунтай Чичан укрепил добре, украсил го с железни врати и му дал името си Чичан (Разказвач). Турунтай знаел и виртуозно изпълнявал "Стария Шан-толгау", "Новия Шан-толгау" или дастана на Микаил Башу (Шан къзъ дастан, 882 г.) и целият епос "Чулман толгау" на Кубан Боян (154 г. пр. н. е.)...

Център на бояндурите е град, който наричат Кан-Балик (Целиноград). Истинското име на тоя град е Кам... За това свидетелства още едно име на тоя град - Ак-Молла (Гроб на Светец). Земите на бояндурите са на осем дни път от Кан-Балик на запад и два дни път на изток от него. На изток от бояндурите живеят именците или ермийците - като започнем от Ермитау (цял дворец Ермитаж дали е кръстен на Хермес, се пита преводачът)...

Главен град на тертерите е Бустан (Иртишск) на река Иртиш. Това име означава "тъмната вода"... Градът е на четири дена път от Хакан Имен...

Център на оногурите е град Емек или Хакан Емек (Омск) по Иртиш на четири дена път на север от Бустан...

Център на кипчаците е град Истър на река Иртиш и носи името на алпа Джил (Истър означава "Радостен вягър"). От Истър до Чичен са дванайсет дни пътуване...

Център на урянхазите е град Нази на река Азус или Кук-Даря (Нура в Карагандинска област на Казахстан), вливаща се в езерото Буляр или Булгар (Тенгиз). Най-често езерото е наричано Буляр или Булгар, също и Балгаш (Балхаш)... "Нази" е местното название на таралежа, думата за който у нас е "керпе", а някои узи го наричат "терпе" или "тарпе"...

Център на асладжите, които живеят на запад от тарпейците в същата област Пура (Богата на Зърно) е град Туклъ (Сокол) на река Сар-Уба (Шерубай-Нура, ляв приток на река Нура). Името на тази приятна река получил един от предците - хакан Сарзияджи...

В говора на седемте хунски племена "б" често се заменя с "м", "у" с "и", "с" става "к", а "к" на "дж"...

Думата "бистан" - сврака - хуните често употребяват във формите бустан, мустан, а думата "кимак" изговарят като джимак и кибер...

На изток от река Камес или Иртиш се простира степта Бараба, която наричали и Кибер-Бура. По-рано тя била център на хунската държава. Сега я обитават българи-именци, които киргизите наричат "кулун". Така пустинята има още едо название - Кулунда, Земя на Кулуните... На север от Бараба е голямото езеро Чулим или Мен-Джам, на юг са любимите ловни терени на хунските хакани - Жиде Йорт Аблайъ (Ловни полета на Седемте Палатки, между Павлодар и Семипалатинск)... Господстващите хунски племена се наричат кангли, кангар или кунграт (Кубрат е от рода Кунграт, бел. прев). Отначало там властвали именците или ерми, бояндуриите-барини и бистаните - и ги наричали кангли. По-късно, когато край изконните българи се събрали още девет племена, господстващи станали седемте от тях, които описах, и всичките тях нарекли "кангли"...

Родът на кимакските, по-правилно хунските хакани, към който принадлежа и аз, се нарича Бейсу-Кавес или Камес. Основателят му - Атиловият син Кавес или Камес още преди бащината смърт оглавил източната част на Хунската област, населена с българи-киргизи, българи-бурджани, ара-китаи (предци на бурятите и калмиките). Той събирал данък от подчинените на Бурджат (Източна Хуния, Прибайкалието) области на на старите хуни-сака (предци на якутите-сахи), тунгашите (тунгуси), маргашите, халимите (колими), кемчики (камчадали), удайците (племената от крайбрежието на Охотско море). На юг от българската област Алдан са владенията на ак-именското племе манджур (манчжурите), които наричаме манкурти. Манкуртите живеят на река Даур или "Великата Река". Наричат я също Амул и Джамур (Амур). Поради това амурските ак-именци са наричани и даури.... Няколко пъти саха-биярите от река Бияр (Виллой), събиращи хунския данък до Именско море (Тихия океан), случайно излизали на бреговете на Амур и даурите, притеснени за своите кошери, ги нападали. Нашите обаче винаги са живеели с ак-именците мирно и даже заедно добивали злато в басейна на река Алдан. Повече злато, отколкото там, българите никъде не са добивали, а сребро добиват в Булгардаг (Турция) и кимакския Хакан-Булгарташ. Край този хребет се намира най-големият южно-хунски град Булгар, а тукашните хуни произнасят името му като Банджар. Интересно е, че западните тунгуси имат думата "банджар" за "българин" и даже уверяват, че това е най-старото им име. Източните тунгуси вместо думата "българин" казват думата "маргаш" и така наричат себе си и сега. С тази дума те назовават и реката си (река Марха, приток на Виллой)...

Тогава сме получавали данък дори от остров Аластугай (Аляска, Америка), където плават нашите храбри халими (тук видимо алеути и ескимоси). Кавес заповядал да наричат смелчаците, плаващи до Аляска, алас-егети (храбреците от Аляска, егет - джигит). Алп Чулман е благородноположен към тях и им праща огромна риба, от която те отрязват нужното им месо... Самите халими казват, че в древността са се наричали худци (скандинавци) и че скандинавците произлизат от тях... Своя пръв знаменит воински подвиг Кавес извършил в областта Истер, откъдето след жесток бой изгонил мерзките каймани (наймани). Боят се състоял на река Бейсу (Бия) и за спомен Кавес взел и това име. Кайманите избягали към Хин Китай) и получили убежище при китайците... Син на Бейсу-Кавес или Камес, чието име получила също и река Иртиш, бил Българан, негов син е Бакърган, негов син - Уджан, негов

син е Куган, на когото нарекли езерото Куган (Алакол). Освен това край езерото Куган основал и едноименен град... Син на Куган е Харайхан, подчинил се на хазарския хакан Кър-Баил (управлявал от 653 г.) и издигнал се до положението на хазарски джабгу-шад (наместник) на Кимак и Кердар (българската Средна Азия). Син на Харайхан е Карахан, който приел в Кимак доста на брой узи, негов син е Куну-Мерген, който управлявал и Кунграт (Хорезм), негов син е Уджам-Бахил, който спасил Хазария от арабското нашествие, негов син е Сам или Шам-Зиези, а неговият син Сар-Зияджи номадствал по Сър-даря. Когато в 813 г. заговорниците начело със самозвания Кубратов потомък Кубар (Кубар Ханука в "Джагфар тарих", майката е юдейка) смъкнали от власт законния ябхусир-хакан на Хазария Джир-Бират, Сар-Зиези (Зияджи) се отделил от Хазария и станал самостоятелен хакан на Кимак. Той опитал да помогне на Джир-Бурат и прогонил участвалите в метежа на Кубар башкортти-маджари от Кавил-Булгарташ (Мугоджари) в Буртас (деснобрежието на Волга от устието на Ока до Переволока), но Джир-Бурат така и не успял да си върне властта. Бреговете на Иджим-Идел (Ишим) разделили на две единната някога българска държава...

Син на Сар-Зияджи бил кимакският хакан Сонге-Бурун, негов син е хаканът Коч-Мерген, негов син е хаканът Кара-Тумен, негов син е хакан Турунтай Чичан, роден в планините Дарбан или Турунтау. Като започнем с Коч-Мерген, хаканите на Кимак били в приятелски отношения и водели постоянна кореспонденция с управниците на Ак-Булгар. Четох някои от писмата и помня, че балтаварът Хабдулла Джилки (цар на Волжка България, 865-882 г.) пише на Коч-Мерген: "При мен пристигна (около 870 г.) великият сподвижник на исляма шейх Микаил Башу и настоя да не се наричам "цар на уруси и саклани" (скити) както досега, а "цар на България и сакланите". Аз сметнах, че и ти, скъпи ми братко, също като мен си български управител и реших, преди да отговоря на шейха, да узная ще бъдеш ли против да ме титуловат "цар на България и сакланите"?" Както се вижда от записките в "Книга на волжко-българските работи", Коч-Мерген отговорил на Хабдулла Джилки така: "Ще бъда щастлив, ако ти вземеш тази титла. И сам бих се нарекъл "хакан на българите", но моите съседи-киргизи са против това; те самите се наричат "туба-булгар" и ако аз се назова "повелител на българите", ще изглежда, че претендирам за власт над тях..." Преписките се водели тогава не с арабски, а със стари български букви...

Кара-Тумен симпатизирал на мюсюлманите и разрешил в старата столица да издигнат мечет, но пръв приел исляма синът му Турунтай Чичан, като взел мюсюлманското име Хайдар... Обряда извършил сеидът (мюсюлмански ръководител) на Атил (Итил, хазрската столица) Хайдар, син на сеида Сулейман, внук на сеид Котба. За това той пише в книгата си, в която се нарича Хайдар ал-Булгари ал-Кимаки... Ахмад ибн Фадлан имал намерение да замине за Кимак и да попречи на мисията на сеида Хайдар. Хакан-бекът Маджарулла строго предупредил Ахмад да не заминава за Кимак, но той си направил оглушки и започнал да се стяга за път. Научилият за това цар на Волжка България Ялкау решил да използва момента и да си разчисти сметките със сеида Ахмад, с когото никак не се разбираше. Отначало царят пратил на хакан-бека записките на сеида Ахмад и Маджарулла, който побеснял при четеното на лъжите по адрес на Хазария, предал на Ялкау: "Ако решиш да накажеш сеида Ахмад, то аз ще те подкрепя". Това било сигнал за Ялкау, който прочел отговора на хакан-бека, арестувал незабавно сеида Ахмад ибн Фадлан и го хвърлил в подземията на затвора... След качването на хазарския трон на Талиб през 965 г. част от потомците на сеид Хайдар напуснала Атил, днес Саксин-Булгар и се преселили в Сабан-Банджа (в Жигулска област), в Крим и Хорезм... Делото на сеид Хайдар в Кимак продължили синът му шейх Анвар и наследниците му...

Син на Хайдар Турунтай Чичан е хаканът Джамавил Мерген, негов син е хаканът Джиен-

Боян, негов син е хаканът Карт-Джанги или Джангиз, негов син е хакан Джучи, негов син е хакан Сам или Сам-Шаин, моят баща...

Турунтай Чичан се сблизил толкова много с Хазария, че не помогнал на Волжка България при опита ѝ да се отдели от Хазария...

Коч-Мерген, който заел престола на четиридесетгодишна възраст, управлявал 31 години (860-891 г.), Кара-Тумен - 30 години (891-922 г.), Хайдар Турунтай Чичан - 37 години (921-958 г.), Джамавил Мерген - 15 години (958-973 г.), Джиен-Боян царувал 23 години (973-996 г.), Карт-Джанги - 40 години (996-1036 г.), Джучи - 18 години (1036-1054 г.), Шам-Саин, роден през 1029 година - 41 години (1054-1095 г.)....

За най-успешни управници на Кимак аз смятам Кара-Тумен и Джамавил. Притеснен от усилящите се печенеги, Кара-Тумен заедно с узите и войската на Хазария им нанесъл силен удар в 894-та година. От езерото Челбир (Шалкар, Казахстан), на чийто брегове се подвизавал Кара-Тумен, печенегите бягали презглава към Идел. Ако не били измяната на Мардан (син на Алмъш Джафар) и позорната слабост на сабаите (сапеи), будините и кулянните в Джеремел, то печенегите нямаше да стигнат далеч... Узите не ги жалели особено, печенегите отдавна отхвърлили властта им и досаждали както на тях, така и на останалите съседи... Скоро обаче и самите узи (огузите), които си поделили с башкортите печенежките земи, започнали да се държат също като тях и няколко пъти нападали керваните. След наглия отказ на най-силния огузки вожд Бузан да оправи положението войските на Кара-Тумен през 920 г. заедно с хазарските башкорти, чиркесите и казахите погромили Бузан в базата му край Заркент (до Сарайчик на река Урал). За някое време узите се умирили... Хайдар Турунтай бил зает най-вече да възстановява разклатилата се власт на Кимак над източните област. Той успял да се договори с киргизкия джуланхай (главатар на племенния съюз) Акай за връшането на Бурджат (киргизките земи) в състава на Кимак като ак-андашлък (автономно владение), след което хуните отново станали единни и властвали до Тихия океан... Акай дори се съгласил кимакските хакани да прикрепят към киргизките джуланхай синовете си като югури (наместници)...

Като използвали заетостта на Кимак на изток, узите се намесили във вътрешните борби на Хазария, където през 944 г. починал хакан-бекът Маджарулла. Същата година малкият син на балтавара на Волжка България Алмъш - Мал - турунбай (наместник) на Искел, веднага след кончината на Маджарулла овладял столицата Итил и част от хазарските благородници го качила на престола като хакан-бек. За улу-хакан на Хазария Мал назначил Юсуф, брат на предишния велик хакан Алан. Саманидите, които отдавна мечтаели да подчинят на властта си Хазария, наредили на зависимия от тях баг на узите Гали да я завладее. По заповед на Гали синът му Кубар и синът на Маджарулла - Узбек - подчинен също на Саманидите, обявили Мал и Юсуф за метежници и завзели Итил (Атил). Хакан-бек станал Кубар, а Узбек - велик хакан. Мал избягал в Хорисдан (Путивл, Коростень), ала новият турунбай на Искел ("руските" земи без Причерноморието и Новгородска област) Кичи-Угер (Младият или Малкият Игор) обсадил града през 945 г. по Кубарова заповед. По време на обсадата Кичи-Угер загинал, но жена му Улджай (Олга), която Кубар назначил за турунбика (наместница) на Искел, успяла да превземе Хорисдан и да арестува Мал... Царят на Волжка България Мохамед (943-976 г.) също отказал да признае Кубар за хазарски хакан-бек и Кубар започнал да воюва с тях чрез подчинените му узи. Накрая след смъртта на Гали Кубар обединил под властта си и Хазария, и огузкото владение на Сър-даря, което от 920 г. не се подчинявало на Хазария. Предусещайки в усилянето на узите заплаха за Кимак, Джамавил Мерген започнал да помага на Волжка България. За борба срещу узите той привлякъл и Талиб, син на волжко-българския цар Хасан, който мечтаел да вземе трона на хазарските хакан-бекове.

Талиб, наречен така от майка си-естонка в чест на Атила (фините го наричали Талиб) ръководел "Школата за принцове" в Атил и понякога идвал в Кимак като хазарски посланик. В "Школата за принцове" (интересно е, че като град с името Улуг-Болгар се явява и Итил, хазарската столица, там е учил и нашият цар Калоян; бел. прев.) Талиб възпитал, обучил и направил съучастници в плановете си Борис (Святослав Игоревич), син на Кичи-Угер и Олга (същият е познат и като Светослав Киевски, а Мал е бившият бъдещ съпруг на Олга в "Джагфар тарих", където се описват доста любопитни подробности по случая, бел. прев.) и още няколко хазарски принцове... При поредното идване на Талиб в Кимак Джамавил се договорил с него за съвместни действия срещу огузите и го оженил за дъщеря си Гюлназ, като му дал и отряд опитни войници, както и съгласието си да заеме хазарския трон. Това било в 958-ма година... Скоро Талиб станал везир (правителствен глава) на Ак-Булгар и разбил узите. През 964 г. Талиб и Борис се срещнали тайно и се договорили Борис да помогне на Талиб да стане хакан-бек на Хазария, а Талиб да направи Борис балтавар на Искел и Бирман (Бирман е част от Северното Причерноморие мажду Дунав и Днепър). През 965 г. Талиб и Борис едновременно нападнали Кубар от две страни. След ожесточена война през 969 г. Талиб, който се провъзгласил за хакан-бек на Хазария още в 965 г., овладял хазарските земи и станал пълновластен император. Първото, което направил, е да премести столицата на държавата от Атил в Сабан-Банджа (Жигули) и преименувал Атил на Саксин-Булгар...

По нареждане на Талиб Борис (Святослав Игоревич) се опитал да присъедини към Хазария и Дунавска България, като се опирал на царя на македонските българи Самуил... Когато Борис бил вероломно убит от Кура-хан, един от Кубаровите пълководци, който се престорил на Талибов привърженик, хакан-бекът обявил за нов хазарски наместник на Дунавска България Самуил и му пратил на помощ волжко-български войски...

Едновременно с хазарските дела Джанавил се занимавал и с китайските отношения... Напразно посланиците на Кимак предавали на китайския управляващ думите на Джамавил: "Кимак няма да стане зависим от Китай и няма да отстъпи и педя своя земя. Китай може да избере дали да бъде наш приятел или враг, но нека запомни: всички врагове на Китай загинаха". Китайският император гледал пратениците с непомръдващ поглед и увиснала долна устна, което показвало пълното отсъствие на разум в главата му...

Започнала тежка война, в която кимакските българи се биели толкова мъжествено, че превъзхождащите ги числено китайци не могли да вземат надмощие... За да отслаби вражеския натиск, Джамавиш приел избягалите от китайците каймани (наймани), заселил ги край преданите на българите ара-китай, като се отнасял строго с тях...

Джиен-Боян продължил политиката на баща си: смело се биел с китайците, подкрепял Хазария и зорко следял огузите...

Карт-Джанги, природно добродушен, решил да поотпусне кайманите и кипчаците: превел кайманите по-близо до киргизите, а кипчаците от областта Бейсу (Северен Алтай) преместил в отнетата от огузите суба Саръ или Шаръ (басейна на река Сарису между Аралско море и езеро Балхаш)...

Старшият син на Джанги - Джучи - винаги стоял близо до баща си, средният - Куман - бил турунбей (наместник) на Саръ-Тюба, а малкият - Саран - бил югур на Бурджат (източен Кимак)... Младшите синове на Джанги, недоволни от решението му да предаде властта на Джучи, решили на никаква цена да не допускат такова нещо. Първ започнал измените си Куман... През 1019 г. Муса Алпамъш Хайджин, известен и като Мишдаули (Мстислав Храбри), убил волжко-българския губернатор на Саксин Балавъз Абраг и завзел Тамя (Западното Предкавказие). Тамянските уруси, разсърдени на царя Ибрахим за отказа му да

нарече тази губерния Велика България, подкрепиха Муса, който им обещал да възстанови Хазария, а в нея и областта (тюба) Велика България. Урусите обаче заявили на Муса, че докато не възстанови Хазария и Велика България, те ще пазят от враговете само своите владения... Ибрахим веднага предложил на Куман поста губернатор на Саксин и той тайно събрал бързо половината кипчаци и с тях се прехвърлил от Кимак във Волжка България. Кипчаците на Куман закрепиха отчаяното положение на Ибрахим и отблъснаха натиска на Муса към Илаг (Източното Предкавказие). Този му подвиг бил оценен по достойнство - той останал саксински губернатор цели 16 години...

Саран се наговорил с киргизите и кайманите и се обявил за хакан на Бурджат, като го нарекъл Ак-Кимак (Бял, Източен Кимак). Когато Карт-Джанги го заплашил, Саран се съгласил да плаща символичен данък на китайците и получил веднага помощ от тях. След редица сражения Саран изтикал хората на баща си от десния бряг на Иртиш и Карт-Джанги пренесъл столицата в Кан-Балик (Целиноград). Като видели нежелания обрат на събитията, останалата половина кипчаци начело с вожд Иджим през 1035 г. се наели на волжко-българска служба. Доволният цар на Ак-Булгар Балук Ашраф назначил Иджим за губернатор на Саксин. Точно Иджим подмамил Муса (Мстислав) в засадата, в която го убили...

Карт-Джанги поискал от Ак-Булгар да върне хората му, а след получения отказ подкрепил метежа на байларите (Байлар е югоизточната област на Волжка България между река Урал и Казахския залив на Каспийско море), който започнал в 1013-та година...

Джучи (не е сина на Чигизхан, бел. прев.) бил накаран от братята си да премести столицата в Къзъл-Яр на река Ишим (днес Петропавловск)...

Едно след друго се откътваха парчета от сградата, наречена Западен Кимак и баща ми Шам-Саин премести столицата от Къзъл-Яр в Ор (град на река Ор)...

През 1088 г. баща ми лесно можеше да вземе Саксин-Булгар и да завърши победоносно войната с Ак-Булгар... В 1087 г. Сип-Булат (Всеволод Ярославич), коварен властолюбец, наричан дори от искиелските (киевски) уруси Аксак Урус ("Крив", "Куц Русин"), реши да усложни още положението на Волжка България. Той намери сред кър-чиркесите (степни, независими чиркеси по Причерноморието) някой си Мишдаули, представящ се за внук на Муса (Мстислав Храбри) и му помогна да завладее от батишите (българи от югоизточна Русия, "вятичите") града Кан или Кан-Мардан (Муром). Простоватият, но войнствен Мишдаули започна според уговорката с Аксак Урус (Всеволод) да вреди всякак на Волжка България: нарече се "хакан на Хазария", нападнаше търговските й кервани, държа при себе си страшния за цар Адам бивш волжко-български цар Ахад, изгонен от Адам; заплашваше да възстанови Хазария и да постави в град Булгар на Средна Волга Ахад като хазарски наместник на Волжка България... На Мишдаули помощ оказваше силният отряд на Амет, бояр (старши дружинник) на Всеволод, който се представял за атаман на кър-чиркесите и не трябвало да попада жив в български ръце... Внезапната поява на Мишдаули в Кан-Мардан (Муром) толкова изплашила Адам, че той наредил на армията на Балус (български емир) веднага да заеме Кан заедно с батишите - автономни федерати на Волжка България. Между другото батишите сами предадоха на Мишдаули града си, когато при тях избяга Ахад; не искали да усложняват отношенията си с Адам... Близките до пълно изтощение узийски опълченци едва удържаха Саксин...

Балус имал и задължението да освободи Хин-Керман (Саркел), незаконно зает от волжко-българския автономен федерат Шарафкан (Шарукан от руските летописи) и да се притече на помощ на останалите без сили защитници на Саксин-Булгар - български огузи: барсили, чавдари, абдали и други. Шарафкан влязъл в Хин-Керман по принуда: кайманският вожд

Куюк, брат на Айюбай (Кара-Айюбай) го нападнал изневиделица и той решил да се укрие в затворената за всички област Хин-Керман. Той не пипнал с пръст урусите, охраняващи вътрешната крепост, те него - също. Тукашните печенегии просто заминали на юг, сякаш му давали път - Шарафкан бил автономен владетел, подчинен на Волжка България, ако и да нарушил закона за границите...

Тарикатът Балус изселил ордата на Шарафкан в Среден Манасдар (Манич), като доложил за проведената "крупна военна операция" - харесвали му царските награди за успех в службата - и се накарал да тръгва към Саксин-Булгар, когато изведнъж получил царска заповед за разгром на "канските (муромски) разбойници". Казват, че винаги хладнокръвният Балус за първи и вероятно единствен път в живота си обезумял: той разбирал, че без неотложната му помощ Саксин лесно може да се окаже в ръцете на Шам-Саин, който обсаждал столицата на губернията... Узийските опълченци научили за пренасочването на Балус към Кан и просто се разотишли... Той не можел да не изпълни пряката заповед и, проклинайки човешката глупост, поел към Кан-Мардан. През 1088 г. Балус превзел града и веднага се прехвърлил към Саксин, като очаквал със страх вестта за падането на Сакчи-Булгар. Късметът бил на страната на Волжка България. По волята на Всевишния баща ми получил съобщение от тертерския вожд Сузман за възможността заедно да приключат със субата (орда) на Алдан, Сарановия син. Баща ми забравил за всичко останало и се забързал към Ишим на посоченото от вожда място. Истината била, че Сузман се преструвал на негов верен приятел, а бил от много време шпионин на Алдан и подмамил Шам-Саин в капан. Веднага след пристигането си Шам-Саин бил атакуван от Алдан и Сузман. Само невероятното мъжество и самообладание позволили на баща ми и бояндурите му да се измъкнат от вражеския обръч и да отстъпят към Тобол... Самият аз исках в отсъствието на баща си да превзема Саксин, но тревогата ми за него ме накара да напусна Ор и да тръгна към Тобол... Стигнахме реката почти едновременно... Враговете видяха войските ми, спряха боя със Шам-Саин и се разпръснаха в безкрая на степта - така спасих татко...

Не успях никак да помогна на скъпия си родител в 1095-та година при обсадата на Буляр. Забързалият се да му помага Дугар (саксински губернатор, 1076-1096 г.) довел със себе си гадния и коварен Куюк, фалшив приятел на Дугар и Волжка България. В интерес на истината Дугар и Волжка България нямали по-зли врагове от Куюк и брат му Кара-Айюбай (Аепа от руските летописи)...

Кайманите са част от хуните, заминала по времето на Арбат (III век пр. н. е.) на служба при хините. Хините така им се зарадвали, че скоро направили вожда на кайманите Саклан или Жи-Куюк (Ши-Хуанди, 221 г. пр. н. е.) свой цар и приели хунските обичаи. По-късно хините престанали да се смятат за хуни... Оттогава кайманите почти винаги служели на Хин (Китай) и външно почти заприличали на китайци. Това е причината някои да смятат кайманите-хуни за китайско племе... Почти всички техни водачи са хитри и коварни, това у тях е прието за добро качество у човека. Кара-Айюбай и Куюк били и злонамерени, което ги правело особено опасни. Когато татко решил да се предаде, отначало наредил от лагера да излязат обикновените хора. Като видял, че край него са останали само няколко дружинника, Куюк го нападнал и го убил, а после завил, че Шам-Саин "внезапно го нападнал". Всички се направиха, че му вярват, а аз помня колко бях разстроен и даже исках да се върна обратно в степта. Балус ми помогна да дойда на себе си, като ми каза: "Не Ак-Булгар е виновна за смъртта на Шам-Саин, а Куюк, затова остани и му отмъсти тихо, по царски!" На следващата година (1096 г.) Бат-Булюк (Святополк Изяславич) с помощта на същия този Куюк подмами в засада Дугар, който се доверявал прекалено първо на Кара-Айюбай, после и на Куюк. Куюк излъгал Дугар, че Святополк Изяславич иска да преговаря с него за признаването от

Искел на върховната власт на Волжка България на място близо до границата на Искел (Киевска Рус) с Урта-Джеремелския ак-андашлък (басейна на Среден Донец, от 1013-та до 1202-ра година автономна област към Волжка България). Дугар му повярвал и пристигнал на посоченото място, където бил убит от хората на Святополк Изяславич. След това огромната орда на Куюк нагло се замъкнала до Хин-Керман (Саркел) и си организираше там лагер. Отговорник за охраната бил печенежки вожд, който избягал и по-късно усмъртен за това. Багът на Чил-Бурай, по-правилно - Бурат, Азан Мардан на своя глава и риск решил да прикрие оставената без охрана граница на съседната тюба (кантон), пристигнал там с отряд от 3000 барсилски, барински и уруски юнаци и заповядал на Куюк да се маха оттам. Куюк нагло отказал. Дошло и суварското опълчение на вожда Барадж, син на Адиг и Мардан наредил на две хиляди от своите и три хиляди от суварите под водачеството на сина му Газиз скришом да преминат Дон нагоре по течението и да нападнат врага. Самият той останал на място, за да отвлече вниманието на неприятелите. Газиз преминал реката и смятал отначало да постреля по кайманите, но урусите му с диви крясъци в движение атакували и погромили ордата на Куюк... Мардан пратил главата му на цар Адам, който не можеше да се успокои от загубата на най-добрия си приятел и побратим Дугар. Подаръкът на Азан толкова се хареса на царя, че той постави Мардан за губернатор на Саксин... Не особено опитен в политиката, Мардан ръководеше Саксин като граничен окръг и работите на губернията западнаха много, това наложи и моята ревизия... Поне така ми казаха. Мардан и синът му все пак отмъстиха за смъртта на баща ми и аз направих всичко, за да избавя тези станали ми скъпи хора. Не можах да предотвратя снемането на Мардан от губернаторска длъжност, но го отървах от почти неизбежния съд...

През 1091 г. Сип-Булат (Всеволод Ярославич) след невярното съобщение за поражението на Волжка България в Байлар (Мангишлак) обяви спиране на плащането на "джирския данък" (ростовски) на Ак-Булгар, а Адам го обяви за враг и заповяда на Дугар да повоюва с Искел. Като опитен администратор Дугар започна война, но не прекрати търговията с Искел. Мардан забрани търговските взаимоотношения, за да навреди на Рус, но самият той се оказа в неизгодна позиция... В тази война на наша страна се сражаваше геройски с надеждата да си върне бащините владения - Кара-Булгар (град Чернигов и областта) - Халик (Олег Гориславич), градоначалник на Тамя-Тархан (Тмуторокань). Върнал се от византийско заточение, той веднага постъпи на служба на Ак-Булгар и в разгорещен бой край Кичи-Хазар разгроми и уби разбойника Утиг. Така Халик оказа на Саксин безценна помощ и заслужи връщането на бащините му земи. През 1094 г. Дугар даде на Халик отряда на Мардан и той му върна Чернигов. Халик обяви Черниговска област за волжко-българско автономно владение и прати сина си в Улуг-Булгар (предполагаме Велики Болгар) на Средна Волга като заложник. Искелците наричаха този младеж Бат-Аслап (Святослав), а баща му и нашите - Хаким. Аз заведох Хаким (Святослав Олегович, баща на героя Игор Святославович от "Словото") от Чернигов в Улуг-Булгар и после често се интересувах как живее и как се учи... Там Хаким остана до 1107-ма година...

На младежа му провървя: след злодейското убийство от Карак (Владимир Мономах) и Бат-Булок (Святополк) на волжко-българските васали на Джеремел - Итлар и Кидан в 1095 г. цар Адам прати на юг баринския отряд на емир Курнан Тухчи (Куря от руските летописи), баг на град Баринджар на Агидел (Кама) с поръката да възстанови като федерат на Ак-Булгар в Джеремел Шарафкан. Барините, които отдавна не бяха воювали, се зарадваха да покажат мускули. С едн натиск те изхвърлиха от Алабуга (център на област Джеремел) Кара-Айюбай и утвърдиха на негово място щастливия Шарафкан (Шарукан). Халик разбра за станалото и и предложи на Курнан да прекара зимата при него в Чернигов, тъй като

изпитвал тревога. Барините приели поканата с радост: и без това искали да навестят своите черниговски башуйски (киевски) и бурджански (предкавказки) роднини - баринтаите (в руските летописи - берендеи)... Карак и Бат-Булюк, които замисляли нападение над Халик, се принудили да отложат коварните си планове...

В началото на пролетта на 1096 г. Курнан тръгнал към Джеремел да отпразнува сабантуя. Халик (Олег) с урусите си и други черниговски българи също празнувал сабантуей... По време на празника внезапно ги нападнали Владимир Мономах и Святополк. Те убили или пленили мнозинството от хората на Халик и му се наложило да замине от Чернигов в Кур-Имен (Стародуб), столица на Батиш ("вятчиите"). Когато Халик обявил Чернигов за автономно владение на Волжка България, цар Адам разрешил на батишите да станат автономно княжество към Чернигов. Докато Халик се биел с враговете край Кур-Имен, Курнан научил за събитието и обсадил любимото владение на Мономах (Карак) - Бер-Сала (Переяслав), като обявил: "Ако Халик не бъде пуснат, ще изгоря Бер-Сала!" Чак тогава Халик бил оставен на мира и се обединил с волжко-българските барини. Към това време войната, която клетият Дугар искал да предотврати, вече бушувала и враговете убили Дугар, губернатора на Саксин. Адам, който го имал за скъп приятел и брат, заповядал на Курнан и Халик да отмъстят страховито на враговете за убийството... Затова Курнан, който присъединил към силите си войската на Шарафкан, заминал с Халик за Кан-Мардан, където се установил Караковият син Кинзяслап (Изяслав)... С приближаването на Кан-Мардан (Муром) Курнан обявил на Кинзяслап: "Кан-Мардан като град в Черниговска област принадлежи на Волжка България и ти си го заел незаконно. Оставяй го и си заминавай за Искел (Киевска Рус, в която област Чернигов по това време не влизала)!" Изяслав отказал да напусне града и отгоре на всичко нагрубил емира с оскърбления по адрес на исляма. Макар и природно добър, Курнан не могъл да понесе това и дал заповед на камските уруси да превземат стените... Батишите зарили рова на няколко места, като се криели зад туровете си (преносими дървени щитове), след което закарали до стените "бурди" (колесни навеси), влачени от намиращи се в тях коне и инженерите подпалили шереджирите (снаряди със запалителна смес от нефт и други вещества, сходна с напалм). Пламъците на шереджирите не можело да бъдат угасени и стените били превзети. Изяслав видял, че нещата отиват на зло и тръгнал да се измъкне от града покрай лагера на Халик, където черниговци го наскелли на парчета... В личен разговор Курнан ми каза, че го поразила не смъртта на Изяслав, нещо обикновено в такива схватки, а неговите самонадеяност, наглост, безразсъдство и упорство!

На помощ на Халик пристигнал отрядът на Шамгун (син на волжко-българския цар Адам, да не го бъркаме с нашия Симеон) и полкът на Курнан бил отзован във Вътрешна България (средноволжката част на страната). Междувременно Карак (Мономах) изпратил в Булгар ал-Харидж, наричан от нашите Галич, а жителите му - галисийци (гали, част от келтите - бел. прев. Става дума за Новгород Велики) съзливо писмо, в което молел новгородците да му помогнат да спре Халик (Олег Святославович). Служещият тогава в града като югурбаг (наемен княз) Мишдаулъ, син на Карак (превежда се като Мстислав) не обичал баща си; не можел да му прости, заедно го пратил през 1084 г. заедно със Святополк като заложник в Буляр. Там нашите го нарекли за смелостта му Елбир (Рицар, Смел мъж). Мишдаулъ се сприятелил с децата на Курнан и бил приет в семейството му. Той прекарал в Буляр четири години и за това време Курнан го обучил на главните прийоми на българското военно изкуство. Благодарение на това Елбир станал най-добър от искелските сардари (пълководци). През 1087 г. при похода на Курнан на помощ на Саксин, където вече пристигали байларите и баща ми (Шам-Саин), Елбир уговорил емира да вземе със себе си него, както и синовете си... След пристигането си в Саксин Курнан започнал да изучава

обстановката, а на втората вечер Елбир с Курнановите синове нападнал байларския лагер. Като разбрал, че байларите изтръпнали от изненада, Курнан наредил на своите да подкрепят нощната атака, като закрепил върху копията на командирите факли. След кратък бой байларите побегнали и прегазили лагера на Шам-Саин, чиито хора също били принудени да отстъпят, за да се подредят... След битката Елбир, който наричал Курнан "татко" се явил при него и помолил за прошка за раната, която получил един от синовете на Курнан в боя (Елбир ги наричал братя). За пръв път Курнан нарекъл Елбир "синко" и казал, че раните правят от мъжете войници...

Елбир възнамерявал да откаже на баща си, но повечето галисийци се сплотили около някой си Маджил, който искал да отнеме от Ак-Булгар земите на Унджа (от Финландия до Двина) и той принудил Мишдауль да тръгне срещу Халик и волжките българи... При срещата със Шамгун Елбир му казал: "Заклел съм се да служа на галисийците (новгородци), а те са против присъединяването на Черниговска област към Волжка България, понеже това може да доведе до завладяването от Волжка България не само на Искел (Рус), но и на Булгар ал-Харидж (Новгород Велики)... Ако не ми направиш добро и не се разделите с Халик, ще трябва да се бия с теб, а аз не искам..." Шамгун поразмислил, отказал подкрепата си на Халик и се върнал в Ак-Булгар... След това Елбир, който нямал нищо против Халик и дори му се възхищавал, го помолил с цялото си уважение да върне завладяните от него кортджакски градове (Кортджак - Суздал, Североизточна "Русь") Джир (Ростов) и Суздал, както и да се помири с Мономах (Карак). Халик недооценил Елбир и отхвърлил предложението, след което бил разбит окончателно от Мишдауль. Когато Елбир отнел от Халик всичките му земи, Халик разбрал грешката си и сам помолил Елбир да ги помири с Мономах. Благородният Елбир накарал този път баща си да се помири с Халик и да му върне Черниговска област. Към тоя момент Мономах ликвидирал княжеството Батиш в Чернигов и Халик не го възстановил в предишния му вид, а оставил на батишите (вятичите) само малка част от старите им владения...

Забравила, че дължи победата си на Елбир, шайката около Маджил му стъпила на врата. През 1111 г. Тетешовият син и внук на емира Куман - Шахмардан Деберзай - по заповед на учелския (казански) улугбек (губернатор) Селим Колин преминал по левия бряг на Волга към кортджакското поселище Алан Тамак (на мястото на Тверь) и погромил големия обоз, пътуващ към Новгород с обзавеждане за новия дом на Маджил. Маджил събрал новгородците за война с Волжка България. Елбир бил против войната, но пред риска да бъде изгонен от Галич (Новгород) по неволя оглавил похода им срещу Казан... Междувременно Селим, който се опасявал от отведен удар, получил в помощ на Учел (Казан) Курнановия корпус. Когато новгородците пристигнали и поискали да им се възмезди нанесения ущърб, Селим отвърнал, че по пътя си насам те са разорили 20 селища, което превишава 20 пъти стойността на нанесения им ущърб... Елбир с дружината си и галисийците-мюсюлмани стоял отделно от хората на Маджил. Маджил решил да щурмува Учел, а Елбир му казал, че ще бъде по-добре да дойдат догодина заедно със суздалците, защото сега силите им не са достатъчни да превземат столицата на Мартюба (Казанска област). Тогава Маджил щурмувал Учел само със седемте си хиляди черпаи (новгородска групировка) и двете хиляди барини ги изтрепали за половин час. Курнан приключил с черпайския лагер, препуснал към лагера на Елбир и извикал: "Сине, покажи се!" Мишдауль (Мстислав Владимирович), подготвен за смъртна схватка, познал гласа на Курнан и излязъл при него. Дватама се прегърнали и се просълзили. Това бил единственият случай, когато хората видели тези бахадири да плачат... След като се избавили от принудата на мерзкия Маджил и бандата му, Елбир бързо договорил мира и тръгнал да се прибира, съпроводен от Курнан...

Част от пленените алан-тамаки, пуснати от Шахмардан, се върнала в селото си и го възстановила под името Деберзай. Когато Шахмардан научил за това, пратил пари да вдигнат мечет, който нарекли "Абу-Анас" - така обичал да се нарича Шахмардан след раждането на дългоочаквания му син Анас (Баща на Анас)...

Мишдауль (Мстислав Владимирович) бил ревностен българин и възпитал в брат си Джурга (Юрий Долгоруки) устойчив български дух... Оженил се за Курнановата дъщеря Банат, загубил я рано и я оплаквал през целия си живот.

От другите градове на Абраг - най-красивата част от Волжка България, която Симез превърнал в в опора на поповете (християнски мисионери), следва да споменем Аннауба (Анапа), Абраг-Дуртсу (Абрау Дюрсо), Турган (Геленджик), Суджа (Сочи).

По-рано в състава на владенията на Абрагови влизал и провинциалният град Аби, собственост на метежника Утиг. През 1083 г. цар Адам предаде Аби с окръга му като отделно владение на Саксин на Гали, сина на менгерския (мингрелски) баг Сузлан Тотяк, при когото се криеше по време на негодите си. Царят предложи на Гали да преименува града, ако желае, но Гали запази старото му име и само на областта даде новото название Менгер-илек. В тоя окръг се заселиха към 30 000 менгери (мингрели), субани (свани) и капсъри (хевсури) на Тотякови... Когато на служба на Волжка България постъпи от Грузия и вторият син на Сузлан - Аскал, Адам му разреши да уреди в Буляр за хората си Мингрелски квартал... Възхитен от добротата на царя, Аскал написал ода в чест на Адам, която изпял при представянето си в правителствения дом. Всички останали изненадани, но царят, който скучаел на подобни събирания, получил приятно развлечение и поощрил Аскал с подарък. Въдъхновеният Аскал организира сред хората си цял хор, който често излизал да пее пред царя на празници и тържества. Мингрелите изпълняват български, менгерски, грузински и арменски песни, които царят много обича. Докато пеят, менгерите и танцуват, което прави представлението им възхитително...

Не спирам да благодаря на Всевишния, че Ак-Булгар има такъв велик цар като Адам Булан (Еленът)... Също като баща си, който в 1032 г. удържал блестяща победа във Втората Байларска война (1013-1032 г.), той победи във Втората Байларска война, като увенча с милост победените... Син на Гази-Юсуф, когото наричали Алип-Юсуф или просто Алпоз (за краткост) бил Алип-Байюк или Алип-Амин, управлявал Байлар (Мангишлак с прилежащата Задкаспийска област) 29 години (1003-1032 г.), негов син е Илтухан Байлар, който признал властта на Волжка България и управляваше мирно Байлар 49 години (1032-1081 г.). Синът му Ахтям Илбайюк управляваше Байлар 14 години. През 1095 г. Адам милостиво се вслуша в молбата ми да помилва Ахтям и рода му: даде му княжество в Мардан-Беллак с център в Самарска област и предаде властта над Байларската част на Саксин на сина му Муслим... По време на пребиваването си в Искел (Киевска Рус) Муслим срещнал дъщерята на емир Ахад (български цар, заминал за Рус през 1078 г.) Зайнаб и се влюбил безумно в нея. Скоро те вдигнали сватба и им се роди син Селим. (Бележка от Даиш: "Муслим бил баг на Байларския дял на Саксин 38 години"...). От стражевите крепости, където служат кубар-чиркесите (адиги), ще подчертая Кира (Фира) и Кара-Куман... Когато се върнах във Волжка България и станах губернатор на Саксин, първото, което направих, бе да въведа правило, според което синовете на абрахските багове да бъдат назначавани за управители на Тамя-Тарханския гарнизон, защото на базините тамошните византийци имаха най-голямо доверие. За пръв кошдар (комендант на града и гарнизона) на Тамя-Тархан от абрагите назначих Байлар...

От река Сарос (Бяла река) - ляв приток на Кубан - започват владенията на знатния български род Угер... Сега начело на рода стои разклонението на Урусбагите, затова и

бейликът им бива наричан Урусбагски. Родоначалник на линията е Алдар-Урусбаг, син на Байдар, внук на Байяр. Син на Алдар-Урусбаг, смятан от някои за пръв саксински губернатор, снет от длъжност през същата 1013 г. заради бягството на сина на Гази-Юсуф (последният хазарски хакан) в Байлар, бил Ак-Балавъз. Майка на Ак-Балавъз е дъщерята на втория сакински губернатор Кара-Балавъз Ер-Деде (Редедя), когото убил в 1019 г. Муса Алпамъш (Мстислав Владимирович). "Ердеде" и сега е титла на редица багове на Бурджан (Предкавказието), най-често така се наричат губернаторите на Саксин... Син на Ак-Балавъз е Джандар, негов син е Каръш, негов син е Альш, на когото наскоро се родиха синовете Билиш и Салиш. Преди пътуването си се срещнах с Каръш и Альш по повод сформирването на керван и те горещо одобриха плановете ми...

Урусбагите и техните българи не отделят особено внимание на търговията, затова в земите им са се заселили немалко арменски търговци. От включилите се при мен 70 урусбагски търговеца 50 бяха арменците и само 20 бяха българи. Българските търговци водеше синът на Каръш, братът на Альш - Налъш. Той ми разказа, че бейликът Урусбаг бива наричан още Къркан или Кърксу, тоест "Четиридесет реки" - от техните владения наистина изтичат 40 реки. Урусбагите нямат постоянна столица и за техен център се смята градът на баг Къркан. Сега там управлява багът (цар, княз) Карт-Салъш, брат на Каръш, владетел на източната част на Урусбагския бейлик и градовете Яна Сандугач или Биштау (Пятигорск) и Канджар (Кисловодск), затова за столица на Къркан се приема неговата резиденция Биштау. Каръш със синовете си Альш и Налъш владее западната част на Урусбаг с градовете Арджан (Хумаринското градище) и Кук-Куян (Майкоп) на река Сарос край планините Кук-Куян. В Майкоп (Кук-Куян) стои Каръш, покровител на арменците, които му се отплащат с любов и уважение. Тези арменци са преселници във Волжка България от град Мани (Ани), където за известно време управлявали българските багове (Арон Булгар и др.), затова ги наричат манийски арменци. Техен старейшина е Аладжан, син на Сюрен, който ми разказа как под българско управление работите им вървяли добре, но после византийците назначили за управители на Мани ромеи и арменци и работите им затънали. Когато войната приближила към техния край, те решили да заминат при тези, които смятали за способни да управляват добре - българите и в Угерския бейлик за пръв път се почувствали щастливи... Манийските арменци биват смятани за най-знатни сред другите арменци, защото техни предци били Къзълбашките (Партянски) и Аскипските (Скитски) българи. От уважение към предците те продължават да носят български имена, макар и отдавна да са приели християнството... Манийските арменци пазят връзките си с Мани и дотам често пътуват кервани. Бахта, синът на Аладжан, беше мой помощник в грижите за кервана...

Повечето от арменците, които се преселиха в Банджа, вече са приели исляма. Абай (старейшината) на банджийските арменци, благочестивият мюсюлманин Якуб Урум Булгари, син на Тарас, със 60 от своите хора се присъедини към нашия керван... По размер на богатството си той беше трети в кервана след саксинския търговец Нигмат, син на суварския търговец Акрам Суваркенди и самандарския търговец Маджид, син на Хабдел-Малик Булгари. Покрай търговеца Нигмат в кервана ни се вляха 150 човека, а с Маджид - около сто. Всички те отдавна и изгодно търгуваха със Сувар (Ирак), Барджил (Персия) и Миджан (Азербайджан). Благородните им лица, гордата осанка, достойното им поведение, острият ум, поетическото им красноречие, опит и красиви дрехи предизвикваха възторг...

Горното течение на Кубан разделя владенията на Угер-Урусбагови на западна и източна част... Източно от Алан и Киркан се разполага Тухчибаш - владението на Туба-Тухчиеви, бурджанския клон на знатния български род Тухчи, чийто представители живеят и в Таш-Баш (Киевска област), и в Кара-Булгар (Чернигов), и в Ечке Булгар (средната част на Волга)

и в Чил-Бурай (северната част на Източното Приазовие)...

Те имат един общ център - град Маджар или Улуг Хазар на река Мадж-Ара (Кума) и така областта е наричана и Маджар-Суба, но повечето тукашни Тухчии слабо се подчиняват на маджарския баг, какъвто днес е старецът Нуретдин, син на Хамид. Във всичко му помага синът му Хадж. От градовете на тоя бейлик ще отбележа Яна-Кира на река Мадж-Ара на половината път от Улуг-Хазар към Яна Сандугач, Кър-Бургас (Грозни) на река Сунджа, Татра-Кала (Нови Джулат), Сарин, Барин и Капкай на река Терек (Бърз Поток, Терек) един след друг по течението, град Маргас или Майгас на река Сунджа или просто Сунджа. Живеещите край Майгас джуреша ни наричаме ингуши, български орли; в Бурджан е прието да се наречеш с името на силна птица или животно, освен това те са най-смелите и верни на българите джуреша (дагестанци). Половината от моята дружина бяха ингуши и навсякъде се чувствах спокоен... Както и базинките (адигейките) ингушките са необикновено красиви и бурджанските българи с радост ги вземат за съпруги...

Най-източната част на Предкавказието (Бурджан) е Илат, разположена на брега на Българско море (Каспий) между протока Идел Углан или Саклан и река Манас в Дагестан. Саксинските губернатори лично отговарят за безопасността на тази част и затова сами назначават баговете на Илат. В Илат-Суба отдавна господстващ е главният кундурски род (основните предци на кумиките) Манас и по правило измежди тях се избират и управителите на Илат. Следва да кажа, че Манасови за разлика от други български родове са много задружни и във владенията им цари мир и ред. Когато пътувах при сегашния илатски баг Муксид, той ме посрещна на границата си заедно с 90-годишния си баща Габит и сина си Рашид... При задушевния ни разговор в зимната му резиденция Иске Самандар (Старият Самандар) в Тарки, близо до Махачкала) Муксид ми разказа много за историята на своя род, тайните на управлението на страната, за живота си. Впрочем той помнеше как е бил пленник при баща ми и високо оцени ума, прямотата и смелостта му, което извика сълзи в очите ми. Макар и пленник, той така впечатлил баща ми с познанията си за историята на българите и управленските работи, че Шам-Саин го пушал на свобода без никакви условия с думите: "Всички български управляващи независимо от ежедневните си дела трябва да се грижат за хората като теб като за най-ценното достояние на българския народ!"... За свой прародител Манасови смятат Йолъг-хакан (II-I век пр. н. е.), който започнал да пише "Булгар думау" (История на България)... Йолъг оглавявал българското племе иджимдани (иседоните на Херодот), което по-късно се разпаднало на себери или багат, кундури, башкортти, маджари (унгарски българи), ерми и барини... Кундурите са най-близките роднини на курганските (задкаспийски) българи, защото са приели при себе си огромен брой барсили (българи от Северното Прикаспие) и българи-сали, чиято източна група станала известна като алани, западната - като уруси, а южната - като къзъл-бурджани или партяни... Родът Баградж или Барадж ръководи кундурите и барсилите, но трябва да помним, че това е коренен ишимски или иллакски род, от който идват Манасови... Иседоните-ерми известно време били в състава на Хон-Суба (Хуния) и започнали да се смятат за хунско племе и дори за истински хуни. По женска линия Баградж (Багат) са от рода Дуло и според традициите на ишимданите, където женската линия е водеща, всички те са потомци на Дуло.

Императорът на България Бершуд Катраг (65-21 г. пр. н. е.) също произхождал от Дуло по майчина линия. Майка му е сестрата Алма на Йолъг-хакан (Олег), а Йолъг е бил Дуло...

От рода Дуло бил и императорът на Първата Хунска динасия Агарджа (150-189 г.), също потомък на Йолъг-хакан и праотец на Манасови; второто име на потомъкът на Агарджа - Арас е Манас (чист българин) и станало име на техния род... Арас бил младши син на Кама-

Батир (император на България в средата на IV век), а майка му била унджайката (комячка) от рода Кама (Коми) Саулия, известна чаровница. Когато Булюмар след смъртта на Кама-Батир взел Руджа-Булгар (Велики Болгар на Средна Волга) и преминал Агидел (Белая) с намерение да стигне до убежището на Саулия край Бака-Кюл ("Жабешкото езеро", днес Раифският манастир край Казан), Саулия събрала всичките си хора, прокопали нов северен проток на Белая и хората на Булюмар се оказали на остров сред бушуващи води. Булюмар едва успял да се върне и никога повече не стъпил на север, като оставил това на брат си Себер и сина си Халиб-бей... Себер не повярвал на разказа на брат си и също тръгнал към убежището на Саулия, което наричали "Градината на Саулия". Това била стара гора, която в полунощ се обливала в светлина и се превръщала в цъфтяща градина, сред която бликал свещеният извор Байтимат. Наричали го така в чест на Саулия, която народът смятал за превъплътената Байтимат, героинята от епоса "Чулман толгау"... Едва Себер прекосил Казанка (Арсу, Арската река от "Джагфар тарих") и Саулия изкопала западния приток на Арсу и било ред на Себеровите хора да стоят на остров сред ревящите води. Тогава Себер се заклел на висок глас, че никой от рода му повече няма да безпокои Саулия. Водите веднага се успокоили и Себер обърнал назад... Саулия и сега живее в своята градина, казват хората. Ако се появи някой, тя се превръща в жаба и скача в езерото. Който лови тукашните жаби, скоро умира. Така станало и с галичкия господар Маджил, който стрелял по тукашните жаби по пътя към Учел (Казан), а после бил убит от стрела край града...

Самият Арас-Манас не започнал война с Булюмар, а минал на негова страна и му предал олъ-куниг (държавните документи). Булюмар видял у Арас способности на бъдещ управник, намерил го за честен и порядъчен и го произвел за свой капаган (министър-председател). Син на Арас е Джангиз или Джанги, негов син е Кадиш, негов син е Талиш, негов син е Даиш, негов син е Баиш, неговият син Кариш и внукът му Балиш също били капагани на България. През 637 г. Балиш се възпротивил срещу лишаването на Кър-Баил Тухчи (бъдещият хазарски хакан) от владенията му и царят на Велика България Кубрат му поискал оставката. Нов капаган станал прочутият Барадж Бушлай от рода Баградж. През 635 г. Кър-Баил обявил България за Хазарска империя (тамлък) и поставил за сабанджар (министър-председател) Балишовият син Агиш. Неговият син Джантиш, неговият син Буриш, неговият син Лаиш и неговият син Алтъш също били хазарски сабанджари. След Алтъш правителствените глави били наречени вазир (везир). Пръв везир станал Алтъшовият син Абиш. Абишовият син Маджид, неговият син Маджит, неговият син Мукит, неговият син Мукит, неговият син Муит, неговият син Рабит, неговият син Хамид и неговият син Васид също били везири на Хазария. След разделянето на Хазария след 1013 г. Васид не последвал сина на Гази-Юсуф (последният хакан на Хазария) - Биш-Араб Амин в Мангишлак (Байлар) и Ибрахим (волжко-български цар, 1006-1025 г.) високо оценил това и го назначил за пръв саксински сабанджар (ръководител на регионалното правителство). Хабит, син на Васид и неговият син Муксид също били сабанджари на Саксин... В поверителен разговор с мен Муксид сподели, че е и си остава приятел на Азан Мардан от рода Бурат-Тухчи (предишния саксински губернатор) и че не е Азанова идеята да се накаже Искел за убийството на Дугар (саксински губернатор) чрез прекъсване на търговските връзки. Азан не посмял да отхвърли тая идея, но Муксид не можеше да го осъжда за това... От своя страна аз разказах на Муксид за приятелската ни среща с Азан Мардан и това го успокои и предразположи към мен... На прекия ми въпрос дали желае да остане сабанджар и при мен, той отговори, че много иска да види сина си на тоя пост. "Тъкмо му е време - обясни той. - Като се откажа от тази длъжност, ще мога да поема отговорността са финансовите затруднения на Саксин и ще управлявам вместо него нашия бейлик. Така всички ще останат доволни - и враговете, и

приятелите". Мъдростта на Муксид беше удивителна и обещах да му съдействам...

Илат има много разнородно население: тук живеят кундури, иджами (библисти), ингуши, планински авари с тяхното особено планинско наречие, сали (влезли в състава на кумиките, ингушите и чечените) и барсили, също планински казаци (чеченци), идел-казаци или ларгизи... След подялбата на Хазария казаците, които по-рано били почетно военно съсловие с добра и редовна заплата, останали без работа и се превърнали в голям проблем за Саксин. Лишени от възможността да се главят на държавна военна служба след забраната на цар Ибрахим, бившите казаци често се събирали в банди и безчинствали в Илат и съседните му области. Ако усетели опасност, то всички те се обединявали и никаква войска не би могла да ги победи. Муксид тогава отишъл при иджамите и ги попитал: " Сега вие останяхте без опълчение и честичко ви ограбват. В това време живеещите край вас ларгизи се мотаят без работа. Ако издействам разрешение да ги приемете като опълченци, ще ги вземете ли?"

Иджамите, които били в добри отношения с ларгизите, се съгласили и Муксид уговорил Азан да издейства от Адам разрешение ларгизите да се използват като военни опълченци... Адам обаче не позволил дарчеките (чеченски предци) да бъдат включени в каквато и да било военна структура. Цялата работа беше в това, че юдеите постоянно пращаха при тях свои проповедници от левитската секта и ги вербуваха да работят за тях. Отначало вербуваните следвало срещу добри пари да нанасят вреди на Хазария, а после и на сегашната Саксинска губерния. При губернаторството на Азан Мардан от около 100 рода на дарчеките към 70 били наети на юдейска служба и често нападали съседните български области. Клетият Дугар опитал да ги сломи с военна сила и изпратил добър отряд, но срещу него се вдигнали стотте дарчекски рода и го победили... Като парализира с помощта на дарчеките нашата търговия с Барджил (Иран), Сувар (Ирак), Капдаг (Селджукидите) и Урум (Византия), юдейската върхушка целеше да се разреши на евреите да влизат и останат в България с цел търговия... Попитах Муксид: "Какво бихте направили по тоя въпрос, ако бяхте губернатор?" Той откровено отговори: "Бих отделил 15 от дарчекските родове, които са в исляма, от останалите така, че да са по-близо да равнините и бих им дал земи в равните места. По тоя начин на останалите родове ще им се налага да минават през земите на своите съплеменници-мюсюлмани и те ще се настроят срещу тях. Тогава бих помогнал на дарчеките-мюсюлмани със свои войници заедно да сломят останалите"... Когато станях губернатор и направих Рашид, Муксидовия син, свой сабанджар - постъпих точно според неговия отговор и победих!

Дарчеките-мюсюлмани, преселени в равнината и станали опора на България в планините, нарекохме "чечени", така те произнасяха на своя език името на губерния Саксин. След победата ни към тези 15 рода се присъединиха още 10, които надеждно отрязаха ещкерите - трите групировки дарчеки-юдеи от Българските долини... Разбира се, имаше случаи ещкерите да нахлуват от планините надолу, но по обратния път всички шайки бяха избивани от чеченците и помагащите им българи...

Като говореше за управлението на Илат, Муксид с умивка обясняваше: "Аз и родът ми контролираме градове, край които живеят не по-малко от 20 племена, които искат да продадат плодовете на труда си и да не изпитват лишения. Ако градовете ми купят стоките на тия 20 племена, то народът ще обича и градовете ми, и моите кундури, както и мен самия. За да осигуря спокоен и щастлив живот, просто ми трябва да пресметна обема на покупките на градовете от моите 20 племена, което е лесно и го правя с удоволствие..." За успешното управление на Муксид свидетелстваше и посрещането ни по пътя; хората оставяха работата си и дружно приветстваха Муксид и гостите му. Такова уважение към

управител не бях виждал дотогава...

Всички ишимдани, включително кундурите, се самонаричат още себери и сувари. На един от протоците на Терек, който се нарича Себер, се намира илатският град Себер (Некрасовская)... На мястото, където Терек завива към Каспийско море, е град Яна (Нови) Самандар... Недалеч от устието на река Актай на левия и бряг се намира град Дингер-Барсил (Приморски Барсил, Бораулская). Малко по-нагоре на десния ѝ бряг е град Урта-Барсил (Среден Барсил), а още по-нагоре на десния бряг на Актай са град Акташ (Герменчикская), Оль Кундур (Голям Кундур, Бараганчинско градище) и Коч Кундур (Силният Кундур)... Техните окръзи се събират в "Оль Кундур тюба (Голямокундурски кантон)... На юг е окръгът Къзъл Балинджер или Урта Кундур (Среден Кундур)... На изток от този кантон е приморският град Кундур - Кира или Фира (Капчугайско градище)... Южно от Кундур-Кира е окръг Дингер Кундур (Приморски Кундур) с градовете Иске Самандар (Старият Семендер) в Тарките, край Махачкала и Манас (Гентурун) на десния бряг на река Манас... На юг и запад от този окръг се разполагат 12 джурешки (дагестански) автономии на България, чийто брой и статут често се сменят...

Керванът потегли и ингушките егети (юнаци, джигити) запяха със силните си и ясни гласове българската бойна песен "Сотнята" (стотица):

Българска сотня отива в степта,
слънце пече над главите им.
Планината Балкан е зад тях, (Среден Кавказ)
неизвестни тревоги очакват ги.

Млади и силни егети са те,
остро се взират очите им.
Стискат ръцете им здраво оръжия,
яздят сити и буйни коне.

Не присвива сърцата им опасността,
и врага си да търсят готови са.
Ей, чулак (тюркут), покажи се сега,
да отпуснем душите си в боя!

Навик ти стана от нас да се криеш
и да нападаш във гръб!
В която и дупка да се зариеш -
ще те намерим, чака те скръб!

Ще уловим краката ти мъртви,
защо да цапаме оръжието си -
и ще бием тогава с твоята мърша
гадните ти другари.

Твоята празна глава, враго наш -
празна, щом идеш към нас -
нека служи поне за украса тогаз
на върха на стомана блестяща.

По следите на твоите разбойници
ще намерим селото ти, чулак,
от земята ни скъпа ти знай, ще изрием
мръсните ваши зли корени.

Ще изорем целия свиден район
и ще посеем градина -
птиците в нея да пеят, чулако,
а не да вият роднините ти.

Де си ти, злобен враг? Ние идваме!
Чуй как земята трепери сега
на жребците ни под копитата!

Докато другите пееха, няколко егети показваха ефективна джигитовка: падаха под корема на коня, стреляха в движение, хвърляха копия и ги улавяха в полета им; държаха се за седлата и прескачаха конете ту от едната, ту от другата страна, на шега се сбиваха с мечове... Гледах ги с одобрение, докато беседвах с кан-туруна (градоначалник, наместник) на Сакчи-Булгар - Шуранак, който ни изпрати до Баджпир (Боспор на Азовско море). Този Боспор карачиркесите (карачай-балкарите) наричат и Чабак Дингер (Морето на Дракона, Голямата Рибка или Чулман)... Когато в един от боевете за Сакчи-Булгар с хуните (кимакски българи) загинали баща му Карсун и братята му, цар Адам наредил на Шуранак - тогава сабанджар на Кашан (завеждащ местната управа, в случая Кашан е град и провинция по Нижна Кама) да се върне в Саксин и да поеме града. Родът на Шуранак е клон от рода Манасови, наричани и Алип-Манасови - негови членове винаги са управлявали Атил или Сакчи-Булгар. Отначало званието им било кичи-кундур-хакани. Това звание са имали Албиш-Хазар, син на Лаиш Манас, неговият син Саудангел, неговият син Карт-Сибил, неговият син Тармач, неговият син Байджур, неговият син Алип-Бузур, неговият син Ербиек и неговият син Бузурджан. Като започнем с Бузурджановия син Тур-Бахил, градоначалниците на Сакчи-Булгар или просто Саксин вече се наричали кан-туруни. Такива били след Тур-Бахил синът му - мъжественият Карасун, бащата на Шуранак... След преминаването ми на служба към Волжка България Шуранак стана мой добър наставник... Някога Атил, днешният Саксин или Сакчи-Булгар се делил на три части: Хаз-Урен (Правителствен дял), Малч-Урен и Бабунадж. Градоначалниците - кошдари или кан-туруни - винаги се намирали в Малч-Урен. За свой заместник в Сакчи-Булгар Шуранак остави сина си Куштан, който по-късно стана нов кан-турун на саксинската столица... Керванът напредваше бодро, бойното настроение на егетите радваше търговците и им вдъхваше увереност...

2. Кър-чиркесите и Искел (записки в полетата)

Струваше си дори само за да видя разликите между бурджанските (предкавказки) чиркеси и кър-чиркесите (казашките предци) в Бирман (Западното Причерноморие) и Калга или

Катраг (Източното Причерноморие след Днепър) да пропътувам от Тамя (Западното Предкавказие) до Кър-Балин (Дивото поле, цялото Северно Причерноморие) или Кър-Булгар (Степна България)... Владенията на бирманските кър-чиркеси започват от река Тун-Бури (Днепър) и продължават до Улаг (Влахия) или Вилгях, където са и главните им центрове. Макар и техните владения да са буквално островчета сред земите на кайманите, узите (торки), печенегите и хинасите (потомци на кимакските българи), кър-чиркесите свободно отиват от едно свое владение - тугай или алан (тук "остров") в друго, защото кър-балинците - така кър-чиркесите наричат съседните си племена - са свързани с тях чрез договори за приятелство. Тези, които нарушават договорите без основателна причина и без предупреждение, биват преследвани и издавани и от едните, и от другите...

Ядрото на кър-чиркесите са съставили антите - особено българско подразделение, създадено по хунско време. Повечето анти били отведени от Аспарух в Дунавска България, но 100 000-ди от тях той оставил за охрана на своите Бирмански и Балин-Именски (Волин, Западна Украйна) владения. От тях 60 000 се намирали в Балин-Имен, а 40 000-ди - в Бирман (Западното Причерноморие). Антските вождове и до днес са най-влиятелните бояри в Балин-Имен (Галиция, Волин). В Бирман антите подчинили и урус-българите, заминали с Аспарух от Тамя и Крим (Ялта)... Излиза, че вождовете на бирманските чиркеси - уруси, абаи (старейшини) са антски българи или просто анти, а халджийците (обикновените казаки) - са избягали улчии (славяни), кара-балинци (украинци) и власи... Те имат думата "угра", която при тях означава както ант, така и степен урус-българин (тоест полянски чиркес). Волжките българи те наричат "бели угри", тоест бели българи... Независимо от това, че урусите са подчинили антите, то те ги уважават и се смятат за част от тях. Всички без изключение кър-чиркески вождове започват своите речи на съвещанията си по следния начин: "Ние, българите от антското (или уграйското) племе....." При тях е прието да се наричат "укра-булгар" (полски, номадски българин)... Волжките българи най-често назовават чиркесите с името "анти", а подчинените на Волжка България кър-балинци - хинаси или полянски българи... Когато им трябват съюзници и опитни военачалници, кър-чиркесите наемат най-често някой от по-западналите искиелски багове (князе) на служба при себе си като югурбаи (наемни предводители)... Облеклото на кър-чиркесите с нищо не се отличава от това на другите българи, а говорят и на тюрко-български, и на балкански език (праславянски). Кър-чиркесите от Влахия знаят и влашкото (румънско) наречие. У тях е прието да носят богато облекло, наметнато на гърба, като свидетелство за успеха им... Те имат свои закони за мирно и военно време и за нарушаването им виновните се наказват жестоко... Ако в кражба бъде хванат обикновен чиркес, то го топят във вода, ако е ант - то го привързват към стълб или дърво и всички желаещи могат да го бият с тояга или камшик даже до смърт (позорен стълб)... Такова наказание няма само за урусите - сред тях няма и никога не е имало крадци... Антът, който извърши велик подвиг, може да бъде приет в съсловието на урусите (върхушката). По същия начин отличият се халджи (халдеец) може да бъде приет в съсловието на антите (средната прослойка на кър-чиркесите). Той не може да бъде приет веднага при урусите: само антът от бившите чиркеси може за велики дела да попадне сред урусите и то чак тогава, когато се забрави халдейското му минало...

В мирно време отговорникът на кър-чиркеския център, който те наричат "бат-урен" или бат-авил (главно селище), може само да усмирява разшавалите се кър-чиркеси и да търпи известно неуважение дори от страна на халджийците. По време на война обаче всеки кър-чиркес, който не изпълни заповед на изборния сардар (воевода, атаман), бива убит на място. Всеки кър-чиркес, имащ семейство, дава дъщеря си само на някой, който се е отличил във

война. Ако човек не е воювал никога в живота си, то той за чиркесите е нищо... Те дори предоставят на страхливците възможността да измият от себе си в битка позора на страха. Ако страхливецът и тогава се уплаши, то те го прогонват от себе си, омазан в тор...

Кър-чиркесите по Сула (Дунав) до днес са наричани угили (вокили?), а кър-чиркесите по Инеш-Дар (Днестър) - дебери (тивери), защото именно угилите и дебери господстват сред тамошните анти. Това станало след като Аспарух включил цели техни племена в състава на антиите... Про това угилите и дебери много бързо признали властта на урус-българските кър-чиркеси и така бирманските уруси предпочели да направят своя столица един от старите дебери градове - Бърлас (Бърлад)....

По въпросите на вярата мнозинството кър-чиркеси се отнасят равнодушно, ако сред тях да има и мюсюлмани, и християни, и джимъри (тенгрианци)...

В Кубинеш (междуречието на Южен Буг и Днепър) и в Бъргас (Бирман, понякога Причерноморската част между Дунав и Южен Буг) кър-чиркесите държат няколко града, но в случай на опасност те ги изоставят без съжаление... Кър-чиркесите, които волжките българи наричат често кър-уруси (степни уруси) или анти, имат доста на брой исторически предания, приблизително съвпадащи с тези на гърците. Според тях отначало берберите (мермери) създали на Балканите народа на траките, а после обединението на части от тракийските племена с тузите или тузгарите (азиатски племена) на алп Локир довело до образуването на българския народ.

От всички български общности само волжките българи имат обичая да се наричат тръок-българи, или тракийски българи...

Гърците твърдят, че най-древното име на земите на Кара-Саклан (Украйна) е Бал или Булхар. Това име се състояло от две думи: Бал или Бул, както наричали десния бряг на Буричай (Днепър), и Хар, което било името на левия бряг на тази река. По-късно названието се превърнало в "Булгар". Персите твърдят, че те са дали на Кара-Саклан името "Булхар" и то означава "Крайната Земя". В това има известна доза истина. Когато алпът Локбир и хората му - локири пристигнал там, той нарекъл Булгар по локирски Ангил, което също означава "Крайната Земя". Страната Бал локирите нарекли Балин (поляни), а Хар - Себер. От Булгар Локир (алп Локир или Локбир е син на алп Субан или Сабан; алпите са разумни същества, направени от Всевишния преди човека, почти всички алпи имали облика на великани или чудовища, но някои можели да приемат човешки облик. Много алпи служели на Всевишния като господари на природните явления - буря, вятър, вода и т. н. и получавали от него безсмъртие; някои алпи станали вождове и царе като Локир) направил поход към Балканите и довел оттам в Хар много пленени траки (походът на Локир се датира към 33 000 години пр. н. е.). Тези траки от скръб по изгубената родина започнали да носят шапки и наметала от кожата на черни овни. Черният овен и наметалото от неговата кожа на тракийски се наричали булхар и така себерските траки също получили името булхар или булгар. Това им прозвище случайно съвпада с персийското име на страната и им дало повод да смятат, че предците им някога са били господари на Кара-Саклан и са я нарекли Булгар - затова те с удоволствие приемат това си наименование.

Пленените траки били младежи от две тракийски племена - биджаните (пеони по Херодот) и сабай (сапей по Херодот) и трябвало да вземат за жени момичетата на локърите - те се разселили по целия Булгар и обкръжавали земята на трако-българите. Предишните обитатели на Булгар - улчиите - (тук лето-литовците) под натиска на локирите отстъпили

далеч в Бистя (Прибалтика) и другаруващите с тях траки известно време не знаели къде са отишли приятелите им... Под влияние на локирските наречия езикът на част от трако-българите силно се променил и накрая се получил особен смесен език, наречен тръокски или локирски (тюрко-български език). За тюрко-българите, които обичали чистотата, било много трудно да живеят с локирките, понеже за тях хигиената не била на почит и те не се миели. Тогава тръок-българите взели от локирите за синовете си локирски момичета, които отделили от племето и ги приучили към чистота. След няколко години момичетата пораснали и станали девойки, обичащи чистотата; сега вече можели да се омъжат за тръок-българите. На много от тях разделният от мъжете живот допаднал дотолкова, че те не искали да се омъжват и с помощта на госпожа Умай (богиня, прамайка на много алпи и на хората, закрилница на жените и девственниците. Позната е с десетки имена, сред които Турун-Аби, Ашина, Артимас, Бадж-Умай и т. н.) избягали от селището си в Балин. Там те си отвоювали земя и започнали да служат на богиня Умай. Затова ги нарекли умай-джан (амазонки) и балин-къз (полянници). Все пак се налагало, за да запазят племето си, да се срещат с младежи от тръок-българите, за които нямало вече годеници. По взаимна договорка тези срещи се провеждали веднъж годишно около Науруз (българската пролетна Нова година) край една река в Себер и били наречени Сабантуй (Празник на Любовта). Тази река нарекли Сабан или Субан. На брега ѝ младежите и девойките се състезавали помежду си в борба и езда; ако момъкът спечелел, то взимал победената за невеста, ако балин-къз побеждала - то тя взимала младежа за две години в робство. По-късно тръок-българите научили къде отишли улчиите и започнали да отиват при тях за булки на цели дружини - обичаите на траките и улчиите били сходни и улчийките се славели с чистоплътност...

Тези тюрко-българи, които възприели тръокския или локирския език, били наречени и янтраки (андрофагите на Херодот) или набии (напиите на Диодор). По-късно, когато вместо думата "тръок", която означава "дракон" започнали да използват думата "берен", янтраките се нарекли и "янберени"... Тръоките наименували пеоните и сапеиите "кряши" - гърци, защото те се кланяли на алп Чулман (дух на подземните и наземни води), който имал вида на дракон (барадж). След като пеоните и сапеите приели името "булгар", думата "тръок" (трак) почнала да означава и до днес означава български народ, по-точно "българско простолюдие"...

Потомъкът на Туки Атила - Тръок - оглавил част от кайманите (монголско племе, частично отюречено) и им предал името си... След гибелта на кайманските тръоки (тюркути) тяхното име взели групи от себерите (номади в Сибир) и узите, които служели при кайманските тръоки... С името Наби нарекли и областта на андрофагите, както и река Коломак, вливаща се в Барис-Идел (Ворскла) край град Балтавар (Полтава)...

Макар и да нямат единен ръководител, кър-чиркесите често се съюзяват за нападение срещу някого или за отбрана срещу някого. Най-голямата им война било участието им в Кара-Бурджанската война, продължила 43 години. Идеята за тая война била на федерата на Волжка България (кара-андаш) Алип-Тетеш, вожд на печенежкото племе сабани, които узите нарекли "италмас", или "и кучето не ги иска". Родът на Алип-Тетеш е коренният род на узийските българи и затова нашите често назовават сабаните с узийското прозвище "джалмати"... Хурхут имал син Газан, той имал син Бузан, от него е Иляс, негови синове са Бакджар и Алат. Бакджар имал син Алат, негов син е Барак, негов син е Багиш, а негов син е Алип-Тетеш. Няколко потомци на Алип-Тетеш са: синът му Таниш, негов син е Саниш, негов син е Алиш....

След подялбата на Хазария през 1013 г. величието на сабаните приключило отведнъж и подвластните им племена набързо обявили независимост. Тогавашният вожд на сабаните - Барак - господар на бреговете на Джалта или Алат (Олт в Румъния) не унивал дълго, а признал областта си за федерална към Волжка България, като на потомците си завещал на всяка цена да останат в българския състав на държавата, която той наричал "Нашата Българска Майка". Много мои предци, включително баща ми, викаха сабаните на служба, но те останаха верни на Ак-Булгар...

Когато до Алип-Тетеш стигнала новината, че при разселване на хунските (кимакски, половецки) племена в Джеремел част от тях спряла да се подчинява на Волжка България и се насочила към Бирман, той се разтревожил сериозно: печенегите от Влахия и Бирман били разединени и метежниците-кипчази (така печенегите наричали всички хуни-кимаки) можели да подчинят влашките и бирманските печенеги. Алип-Тетеш решил да започне война с Урум (Византия) и да върне Дунавска България под властта на Волжка България. Царят Ашраф горещо одобрил плана на Алип-Тетеш и му обещал всякаква помощ. Чрез новия данък от субашите и чирмишите (разряди на свободни селяни) в Мартюба (Казанския край) била събрана известна сума и царят наредил на саксинския губернатор Дархул Ак-Бала въз, син на Аидар Урусбаг да наеме с нея кър-чиркеси на помощ на Алип-Тетеш. Дархул предал парите на бърлаския атаман на кър-чиркесите Угер, син на Сабир и се договорили за съвместните си действия.

Междувременно Алип-Тетеш събрал войски от десет печенежки племена и в 1048 г. нахлул с тях и с 80 000 чиркеси в Дунавска България. Докато урусите обсаждали и превземали ромейските крепости, хората на Алип-Тетеш завладяли голяма част от Дунавска България и той я обявил за саксински кара-андашлък (федерално владение) на Влашка България под управлението на бага (княз) Асли, правнук на цар Самуил... За нещастие сред византийците по това време върлувала страшна "болест на кихането" (грип), от която умрели половината войници на Алип-Тетеш. Останалите все пак били достатъчни за успешна война с ромеите. Като видял, че нещата отиват на зле, византийският император подкупил вождовете на шест печенежки племена, приел ги на служба и заселил племената им край Истанбул (Цариград, Константинопол). Отначало опитал да ги използва срещу Алип-Тетеш, но много от тях преминали на страната на волжките българи и той изпратил по-голямата част от печенегите в Армения... След десет години война ромеите успели да съберат голяма армия и тя изтикала Алип-Тетеш в Деберджа (Добруджа)... Скоро след това новият волжко-български цар Ахад (1061-1076 г.) взел толкова голям данък от Хорезм (Караджим), че успял да прати на помощ на Алип-Тетеш и Асли нова узийска (торкская) войска начело с вожда на българите-чавдари Ходдан (Хунска Слава), баща на бъдещия саксински губернатор Дугар (Тугоркан в руските летописи). Хората на Ходдан - това са шест суби (орди) на брой 240 000 души и 60 000 кър-чиркеси преминали Сула (Дунава) в Добруджа и отново превзели Дунавска България... През 1078 г. цар Адам (1076-1118 г.) назначил за командващ на волжко-българските войски в Дунавска България сина на емир Куман - Гали-Тетеш Вахид. Започнала и тежка война на Волжка България с Кимак и Адам задължил саксинския губернатор Дугар със свои средства да организира защитата на Саксин от хуно-българите (кимаки), както и да издържа 600 000-дна армия в Дунавска България. Тези войни започнали да разоряват Саксин и Дугар решил на всяка цена да прекрати най-скъпо струващата от тях - тази в Дунавска България (Кара-Бурджанската война, 1048-1091 г.). От свои хора научил, че тюрко-узийският емир (селджукски) казал: "Волжка България не ни помага с нищо" и предал тези негови думи на цар Адам. Адам се обидил на узите и

наредил да прекратят войната отвъд Дунава, която имала за цел да облекчи положението на Селджукската държава... В деня, в който емир Гали-Тетеш възнамерявал да нападне Истанбул (Константинопол) и да завърши войната с победа, при него се явил емир Дугар и му предал заповедта на Адам за извеждане на волжко-българските войски от Дунавска България. Разразил се страшен скандал... Дугар почти силом извел победоносните войски на Алип-Тетеш и Гали-Тетеш от Дунавска България под плача и риданията на двамата сардари и много дунавски българи, които помагали на волжките българи от омраза към ромеите. Утехата на стареца Алип-Тетеш била, че за деветдесетгодишнината му Адам го наградил с видната титла "емир" (вожд, предводител) - висшата феодална титла на Волжка България... Неочаквано две печенежки орди и една кайманска (кайманите са монголски хуни, част от населението на Кимак), на брой общо 100 000 души, решили да останат в Дунавска България и да преминат на служба към Византия, като за целта се отделили от останалите волжки българи. Дугар не смятал да подсили ромеите с такава човешка маса и атакувал изменниците със своите наемни печенези от ордата на Буняк. След като им се наложило да си организират укрепен лагер, метежниците били обявени за изменници от Дугар и той предложил на ромеите заедно да се разправят с тях. Метежниците пратили писмо до ромеите, в което обяснявали мотивите за тая си постъпка, но Дугар убил пратениците им. Като не знаел за желанието на метежниците да преминат на служба при него, императорът на Византия побързал да приеме предложението на Дугар и заедно с боняковите печенези и саси-тамянските (кримски) уруси разгромил и избил смутителите. Атаманът на кримските уруси - Дарим, син на Ерим, ми разказа след време, че тогава взели невиджана плячка, но бирманските уруси взели десет пъти по-голяма... Дарим беше от рода на прочутия Раджи... Синът му Илим беше с нас по време на пътешествието и на връщане узна, че му се е родил син. Той му даде мюсюлманското име на моя баща - Салим, с което истински ме зарадва... (бележка в полето от Даиш Карачай: "Син на Салим е Килим, негов син е Айдат Мохамед по прякор Бай Казък (Големият Кол)... Бирманските кър-чиркеси по думите на атамана им Угер, син на Барий, взели тогава 70 ромейски града и прибрали великолепни бойни доспехи за 120 000 души... Дугар веднага превел в освободилите се владения на метежниците хунската орда на Читаите, отлично верни на Волжка България. Ордите на Тетеш и Читаите сковали голяма част от мощните каймански орди на Куюкови у Бучекови, враждебни нам... Накрая пристигнахме в Улуш (Ольеше от руските летописи), ак-български град при устието на Тун-Буричай (Днепър), откъдето започваха чиркеските владения...

В Улуш няма нещо забележително... Крайречната част на града - Катай - се отделя от предградията само с вал и ограда от колове, направен така, че да бъде висок отвън, а нисък от вътрешната му страна, за да могат защитниците лесно да поразяват врага... Земята зад вала е насипана в нещо като кошници, изплетени от дървени пръти. При голяма опасност улушците, защитаващи Катай, се качват на лодки и отплават далеч по реката, а после се връщат и вдигат наново простичките си жилища... Това се случва много рядко - между всички племена и групировки в Бирман (Западното Причерноморие) има договор за ненападение на най-важните бродове, защото те са нужни на всички... Формално Улуш е под управлението на Урус-Тамянската администрация (на град Урус), но фактически картаманът на Улуш е независим в решенията си почти през цялото време и само два пъти в годината превозва митническите сборове в Урус-Тамя (тук града Урус). Почти всички тукашни българи са кримски алани и уруси, имащи роднини в Българска Ялта (Крим) или Алтън Булгар, затова винаги ни служат вярно...

С кър-чиркесите от съседния град Сармал или Малкичу (Брод за добитъка) улушците са

най-добри приятели и през цялото познато ни време те не само не владуваха, но и си помагаша един на друг. Докато гостувахме на картамана (атаман) Улуш Арслан, син на Караш от уруския род Буляр, той извести за пристигането ни атамана на съседния град Малкичу... Посъветва ни да бъдем много предпазливи в Бирман и Искел... "Сега назрява нова война между Искел (Киевска Рус) и волжко-българския Среден Джеремел и не се знае кой как ще се държи в тези краища" - ни каза той. Реших да стигна до Хинкула (Реката на Хините, или Източните българи, Ингул), която кър-черкесите наричат най-често "Сармал"... Едва прекосихме Варзай (Днепър) и се насочихме към Хинкала (град на Ингул) и видяхме препускащ към нас отряд кър-чиркеси от Малкичу... Приготвих се за най-лошото, но напразно. Оказа се, че атаманът на Малкичу Айбат, син на Угер Бари, е решил лично да ни засвидетелства уважението си. По-късно такова искрено показване на хората от различни народи на уважение и любов към Волжка България и нейните дейци срещам безброй пъти и усетих цялото величие на Волжко-Българската държава...

Не устоях пред настойчивите молби на Айбат да посетя техния град и наредих на кервана да свърне към Малкичу... Този град бе по-беден и от Улуш, част от жителите му живееше в землянки. Такъв изпълнен с лишения живот е нещо обикновено за чиркесите и по лицата им нямаше униние. Антите бяха много радостни от нашето пристигане и ни устройоха угощение под открито небе. С удоволствие хапвахме месото на овни и крави, които наскоро чиркесите иззеха от бучекските каймани и слушахме разказа на Айбат за стълкновението. Реакцията на слушателите беше една за всички - кайманите, наричани от другите нугай-мани и даже нугай (кучета), не бяха любимци на никого...

Сред тия кимакски българи, които решиха да заминат в Бирман и там да бъдат самостоятелни, бяха и хуните-улянгази (или тюрянхази, допълва преводачът), предвождани от Урус-аба, син на Майкъ-бей (аба - старши, предводител; в случая вожд). Те лесно преодоляха слабата и раздробена съпротива на печенегите и се заселиха на десния бряг на Днепър в областите Кара-Катраг (дяснобрежната част на Запорожието и изтока на Кривой рог), Тал (горното и средното Междуречие на Ингул и Ингулец) и Тай-Алан (между Ингулец, Светловодск и Днепродзержинск). Всички тези области понякога биват наричани с общото име Ташил... Урус беше приятел с баща ми. Случило се да завладее саксински керван и намерил в него красива арменска девойка. Това била майка ми, а кервана водел нейният баща. Урус знаел, че татко чезне от мъка по първата си жена Гюл-Зухра и нарочно отишъл с пленницата в неговия полеви лагер. Когато с напълно сериозно лице заявил, че е прехванал саксински керван и в него нямало нищо, което да си струва труда освен една девойка, татко се поддал на любопитството и излязъл от юртата си да я види. Видял я и се влюбил безумно, тъгата му отминала завинаги. Урус се зарадвал, връчил му девойката и татко се оженил за нея. По български обичай Урус се побратимил с баща ми и потомците им следвало да тачат това родство. Аз се обръщах към Урус-аба с "ага-деде" (оттук руското дядя), както хуните наричат родните си чичовци... В радостта си след сватбата татко освободи всички пленници, в това число и дядо ми по майчина линия Манук, като им дал щедри дарове...

По-късно в земята на Урус, заемаща голяма част от областта Ташиле (Каменният или Хълмист Край, деснобрежието на Днепър на юг от Киевска област северно от линията Никопол - Нови Нуг) нахлуха кайманите на Бучек. Той настоя улянгазите да напуснат собствените си земи, а когато му отказаха, започна да воюва с тях и загина в една от схватките. Бучековият син Билдус, както и братът на Билдус - Баил не приличаха на

останалите каймани, майка им беше волжката българка Диляфруз, сестрата на Кур-Батир (волжко-български княз). Тя успяла да ги възпита в българство, а зедно с това и да бъдат мъже и да държат на думата си. Билдус и Баил от деца не обичали доведения си брат - истинския кайман Чаян, който предал заедно с Бучек волжко-българския независим съзник Азан (Асен, Осень от руските летописи) при боя с ишелците в 1068 г. Когато се срещали с Чаян, двамата често го подкачали: "Разкажи ни, брате, как ти и баща ти предадохте волжките българи в боя при Чернигов..." Обикновено следвало сбиване, макар и Чаян да бил най-силният мъж в цялата степ...

Когато отишъл в лагера на Урус край река Саръсу (Жълти Води) за тялото на баща си, Билдус се извинил пред Урус и му обещал, че ако отдели на Бучекови част от земите си, те ще му бъдат добри съседи. Урус познавал Билдус като честен и пряк в отношенията между хуните вожд, затова дал на кайманите Среден Тал (средната част на междуречието на Ингул и Ингулец). Това станало в 1069 г. С времето под властта на Урус се оказали три печенежки орди, а подвластни на Билдус били две печенежки и пет узийски (тюркски) орди, така силите на кайманите трикратно превишавали тези на Урус - но Билдус остана верен на думата си и нито веднъж не наруши мира с улянгазите... Брат му - веселият и с лек характер Баил - се ожени за сестрата на Урус, която му роди синовете Алтън и Кочий, а скоро след това почина. Алтън и Кочий също пораснаха като истински българи, станаха смели и мъжествени красавци. Синът на Билдус от кайманката, злюбният и коварен Кара-Сунгур (Черен или Могъщ Орел) беше наречен от мразещите го българи Кире Кунгур (Криво, Упорито Магаре)... Затова Кире Кунгур ненавиждаше и баща си, и братовчедите си, и всички българи изобщо...

След като Бат-Булюк (Святополк) стана губернатор (1093 г.), по указание на юдеите и особено на Арон отказа да плаща данък на Волжка България и нагло оскърби посланика й Курнан: взел му оръжието и имуществото и наредил на трима дружинници да го изведат в полето пеша. Дружинниците започнали да се подиграват на емира и Курнан в яростта си забравил за дипломатическия етикет и с няколко удара на колана си ги смъкнал на земята. Тримата започнали да го молят за пощада, той им съблякъл дрехите и ги пушнал голи в Башу, а с конете им минал през Полтава за Саксин. Оттам пратил известие на цар Адам и спешно събрал силен отряд от бурджански чиркеси (предци на карачай-балкарите), кримски и тамяански уруси и тръгнал с тях към Башу (Киев)... В Ташил към него се присъединили Урус и синът му Азман, който се родил в лагера на баща си Саръсу и затова го нарекли Саръ-Азман (Жълти Небеса), дошли също Билдус, Чаян, Алтън-аба и Кочий...

Голите дружинници се прибрали в Киев и съобщили на Бат-Булюк заплахата на Курнан: "Няма да се върна в Ак-Булгар, докато не набия с колана си Святополк за нанесеното ми оскърбление!" Уплашеният улугбей (Святополк) наредил да съберат войска, но в нея имало само улчии ("славяни"), защото по-рано той се бил скарал с барините (българите от Киевска област) и узите - по нареждане на Арон. Дори изселил от крепостта Тръок (Торческ) или Тарчек всички узи (торки) и ги заменил с улчии... Курнан навлязъл в Киевското землище и наредил на Кочий да обсади Тръок, а сам повел основните войски към Башу (Киев)... Карак (Владимир Мономах), Бат-Булюк и братът на Карак - Ръшадаули (Ростислав) чули за придвижването на 50 000-дната армия на Курнан и решили да го разбият с 300 000-дна улчийска войска край града Тръокбул или Беркала (Треполь). Една част от улчиите се укрепила в огромен лагер, обграден с насипен вал, а другата начело с князете тръгнала срещу волжките българи. Саръ-Азман в движение се връзал в улчийския авангард и го

накарал да бяга. В опита си да поправи положението Бат-Булюк вкарал в боя кара-салите от ордата на Кичек, но Алтън-аба с Билдус за половин час я направили на нищо. Като видяли, че работата става лоша, побягнали и всичките 200 000 улчии. Водачите им се пробвали да удържат лагера, но Чаян взел огромен щурмови щит и под негово прикритие повече от десет човека наближили лагера. Чаян опрял щита на вала и със смелчаците се изкачил по гредите му върху вала, а защитниците на вала побягнали... Ужас обзел искелските багове. Особено изплашени били Святополк и Мономах. Те не се страхували да вършат гнусотии, но се бояли от разплатата... По нареждане от Арон Мономах наредил на брат си Ростислав също и да изсели от Бер-Сала (Переяславл) всички българи и да доведе там улчии и кара-сали, отказали се от родството с българите. Ростислав изгонил от Бер-Сала българите без да му мигне окото и не обръщал внимание на плача на жените и децата... В един от кварталите (урамовете) българките започнали да молят Ростислав да ги остави в града на предците, а той започнал да ги удря по главите с камшик. Един от дружинниците на княза не издържал, дръпнал камшика от ръцете му и казал: "Спри се, господарю; пред теб не са улчийските роби, а българи!" Побеснелият Ростислав наредил да обесят дружинника и няколко от кара-салите изпълнили нареждането. Тогава настъпил разкол сред урусите в Искел: безбрадите уруси, от които бил обесеният, прокляли Мономаховия род и заминали в Балтавар (Полтава), автономното княжество Переяславл, Чернигов (Караджар, Кара-Булгар), Байлак (Полша) и Шумбут (Литва), а брадатите уруси останали с Карак, Ръштаули и Бат-Булюк - те им плащали доста щедро... Дружинниците от брадатите уруси и кара-салите отворили път на князете навън от лагера и те хукнали да бягат. Карак и Ръштаули стигнали до река Тунджа (Стугна от руските летописи; отбелязвам наличието на река с това име и у нас) и тръгнали да я прекосяват. Най-добрите ни стрелци от брега разстреляли всички прекосяващи реката техни дружинници. Конят на Ростислав бил убит и той потънал, а Мономах бил спасен от кара-салите... Няколко човека от дружината на искелските багове били заловени и присъединили се към Курнан бивши дружинници на искелските багове от безбрадите уруси - ги обесили без милост: толкова силна станала омразата им едни към други. Святополк избягал с около 50 човека към Беркала (Треполь), но силният Чаян го настигнал. Той разхвърлял набързо дружинниците му, които след него били доизбити от безбрадите уруси, хванал Святополк под мишница и като агне го донесъл при Курнан. Губернаторът на Искел започнал да моли за пощада емира, страховито изправен на коня си... Курнан го попитал дали сам или по нечия подбуда го е оскърбил. Святополк признал, че го е подтикнал юдеят Арон. След това посочил Арон и още двеста юеи (талмудисти) сред пленените. Те носели със себе си чували, за да приберат плячката, обещана им от техния длъжник Святополк. Курнан предал юдеите на безбрадите уруси, те вързали Арон за опашката на кон и го натирили в полето. След като душата на гадния юдей потеглила към ада, урусите отрязали главата на Арон и я хвърлили в краката на Святополк. Останалите юеи напъхали в чувалите им и ги хвърлили в реката... "Сега е твой ред - казал Курнан на Бат-Булюк. - Обещах да ти отпоря гърба с колана си и ще го направя лично като милост към теб, въшливо псе!"... Безбрадите уруси - бивши дружинници на Святополк - смъкнали гащите на улугбея и емирът нанесъл няколко удара с колан по задника на искелския господар... След наказанието Святополк обещал да склучи мир с Волжка България и да изплати "джирския данък" (ростовски, ростовщината), тогава Курнан решил да го пусне. Цялата войска на Волжка България се тресяла от смях, когато Бат-Булюк, държейки с две ръце гащите си, тичал към Треполь... Курнан не искал ненужни кръвопролития и отвел войските си обратно... От 150 000 пленени улчии или кара-саклани 40 000-ди отпратили в Саксин, а 110 000-ди - във Волжка България. Пленниците приели истинската вяра и станали

свободни. Адам се разпоредил да ги заселят в Буляр, Кашан и околностите. Ако вземем предвид, че първи строители и първи заселници на Буляр били основно старите халджийски саклани-бираки (траки, тракийци), към които после се присъединили 60 000-дите взети от Курнан улчии или кара-саклани ("славяни"), то Буляр може да бъде наречен спокойно саклански град. Вярно е, че всички улчии от Таш-Балин (Киевска област), заселени в Буляр и увеличили населението му трикратно (от 30 000 на 90 000) заедно с ахилския (балкански, тук - славянски) език знаели и тюрко-български език и това им позволило лесно да се установят там. За разлика от другите българи булярските жители са основно потомци на сакланите - високи на ръст и почти всички са синеоки и русокози...

Святополк довел на мястото на загиналите и отведени в плен киевски улчии други от дълбините на Припят (Белорусия и Украйна без Причерноморието), а тия знаели само "славянския" език...

Чак след десет години (в 1013 г.) Святополк се решил да отмъсти на ордите на Урусови и Бучекови. Тогава юдеите на новия му съветник Ирджи (Херцел, Хершел?) му дали пари да завземе пътя от Киев към Крим, минаващ през Ташил (дяснобрежието на Днепър на юг от Киевска област) и той успял отново да събере 300 000-дна войска. Този път киевските барини (българи) му помогнали. Отначало те не били съгласни, но подкупеният от юдеите на Ирджи Кара-Сунгур направил жесток набег срещу барините (берендеите от руските летописи), то гюр-куманите (второ име на барините, означава храбри мъже, рицари) се съгласили да тръгнат срещу владенията на Бучекови. След това коварният Бат-Булюк сключил таен съюз с Кара-Сунгур, а за отвличане на вниманието помолил Урус и Билдус да пуснат през земите си искелските войски през Ташил към река Кубинеш (Южен Буг), уж за нападение на владенията на Бунек (Боняк от руските летописи). Бунек неведнъж нападал владенията на Урус и Бучекови, докато те воювали с Искел, затова ташилците не го обичали и разрешили на искелците да минат през териториите им към ордата му. Всъщност искелските князе искали с този мним поход срещу Бунек да отвлекат вниманието на ташилците от север, а оттам бил заплануван главният удар на барините по земите на Бучекови. Разбира се, Урус и Билдус не били глупаци и за всеки случай повикали и някои съюзнически сили, но това не предотвратило разгрома; сред повиканите съзници се наместил и тайният приятел на Искел - Кара-Айюбай, водач на още една мощна кайманска (монголска) орда, с която после предателски минал на страната на искелците... Владенията на Куюкови или на Айюбай, син на Азан, се намират между Хинкул и Южен Буг, а център им е Куюкой (Вознесенск на Южен Буг)... Областта Карга-Балиш, където властвал Бунек, син на Балта, се разполага между Южен Буг и Днестър, а неин център бил Каркатау (Тираспол) край развалините на българския град на Аспарък - Кърканкатау...

Самите карга-балъши обичат името "карбай". Те са се отделили от печенежкото племе балъш, което узите наричат салари (салур), смесили са се с угърското племе кудим или карга и са образували новото племе карга-балъш или карбай. Те се признават за членове на българската общност за разлика от равнодушните към българството балъши или салари, но поставят над всичко собствените си интереси. За свой родоначалник те смятат вожда Кудим. Син на Кудим е Балим, негов син е Наджим, негов син е Иджим, негов син е Илим, негов син е Буляр, негов син е Балтавар или Балта. Балта има двама известни синове - Бунек/Боняк и Уелек. Макар и племето карга-балъш да няма знатен произход, то има власт над знатни племена и в частност над бурашите и байрашите. Бурашите, които някои наричат кънък и байрашите, които предпочитат названията байлари, бояндари или бояндури са най-знатните

узийски (огузки, торкски) племена. Сред узийските племена има поговорка: "Както и да я мислим, ще направим това, което решат Бураш и Байраш!" Във Волжка България тези знатни господа обаче се омързеливили дотолкова, че в 1060 г. отказали да тръгнат на поход срещу мангишлакските байлари на господаря на Мангишлак/Байлар Амин, сина на Биш-Араб (волжко-български князе, вдигнали бунт срещу централната власт). Разбира се, тази война, предизвикана от упорството на българските власти, отказващи да променят статуса на Мангишлак/Байлар от кара-андашлък (автономно владение, което плаща данък и оказва услуги на централната власт) в ак-андашлък (автономно владение, оказващо услуги на централната власт), породила недоволство; заповедите обаче следва да се изпълняват, метежниците - бураши, байраши и присъединилите се към тях ачаки (оттук идва и названието на град Очаков), берсути и байчути (наричани от някои и байюти и бъркани с кайманското подразделение "баят"), както и някои други, избягали отначало в Искел, а после по Среден Кубинеш (Южен Буг) и там направили голямото и известно владение Узил (Страна на Узите). В Искел (Киевска Рус) се опитали да им наложат още по-голямо подчинение, отколкото в Ак-Булгар; в Узил те създали своя рай; бурашите, живеещи край аула Бураш на Кубинеш (Брацлав) и байрашите, живеещи на юг край аула Байраш на Кубинеш (Ладъжин) ловували, ходели си на гости, карали се и се помирявали, докато живеещите още по на юг берсути - най-непретенциозните и трудолюбиви узи - ги хранили и появили. Когато научил за сладкия им живот, Балук Ашраф (цар на Волжка България, 1025, 1028-1061 г.) заповядал на Балтавар, позастоял се край Саркел (Белая Вежа), "да направи живота на изменниците непоносим". Балта не се забавил; приближил Узил и предложил на бурашите и байрашите да му се подчинят. Това предложение се оценило от знатните узийски българи като огромно унижение и те заплашили Балтавар с "мощтен отпор". Внезапно берсутите се присъединили към ордата на Балта и положението на метежниците станало незавидно. Балтавар обаче оценил този прекрасен район и решил да остане там - а за целта му трябвала част от Узил. Като преценил, че метежниците също не искат кой знае колко да воюват, Балтавар влязъл в преговори с тях и постигнал формалното им подчинение, а също получил от тях и Южен Буг. По това време Балук вече не бил между живите, а новият цар Ахад Мосха (1061-1076 г.) предпочел да не се занимава с подробности и подарил на Балтавар статуса на ак-андаш (федерат) на Ак-Булгар... По същия начин навремето не изпуснал шанса си Иляс, прадядо на Алип-Тетеш. След поражението, което баща му Бузан претърпял в 920 г. от Кара Тумен (хакан на Кимак, 891-920 г.) Иляс избягал в Ак-Булгар в жалък вид и мислел, че животът му приключва. Само след няколко месеца хакан-бекът на Хазария - Маджар - предал на Алмъш (цар на Волжка България, 895-925 г.) следното: "Нагледах се на това, как закоравели престъпници като вождовете на печенежките санове (племена, подразделения) кунардь и ердим, потомци на организаторите на юдейския Кубаров метеж (813-820 г.) и сподвижници на юдейския Кухилски метеж (893 г.) си живеят щастливо във Влахия... Ако искаш да им вгорчиш живота, ще ми доставиш голяма радост!" За техен лош късмет кунардийският вожд Кухил и приятелят му - ердимският вожд Байгу се опетнили с нападението над волжко-българския корпус на Гали Тулуш Тухчи, докато корпусът помагал на дунавско-българския цар Симеон във войната му с Урум (Византия) и Алмъш бил доволен от откритата се възможност да се разплати с разбойниците. Той веднага събрал подразделение основно от печенегите-италмаси, дал го на Иляс и му наредил да замине с Гали за Влахия и да разкара оттам тия плевели на бунта и измяната...

С приближаването на волжко-българските войски Байгу с част от ердимите избягал в Кашан-Улаг (Бесарабия) и се скрил в един кантон северно от селищата на балъшите. По-

късно на север от ердимите се заселили тертерите, а на юг от балъшите дошли именците... Юдеят Кухил самонадеяно се опълчил на волжките българи и бил разгромен и убит. Главата на метежника донесли на хакан-бека и той дарил на Иляс правата на хазарски баг (управник) и федерат на Влахия. Избити били и всички юдеи-талмудисти от обкръжението на Кухил, който прихванал юдейската вяра в Караджим (Хорезм)... Байгу не надживял с много другаря си в тъмните дела. Някога Байгу убил брат си, за да завладее ердимската област. Синът на убития Абди отначало се прикрепил с част от ердимите към волжките българи и им помогнал да победят Кухил, после заминал в Бесарабия и убил тайния юдей Байгу и другите му приближени. Гали видял полезното старание на Абди, назначил го за баг (княз) на Бесарабия (Кашан-Булгар) и хазарската част на Кашан-Улаг, в която влизали и печенегите-балъши. Център на Бесарабия станал аулът Балъш (Бельцьі). Хакан-бекът Маджар утвърдил това решение на Гали...

Когато искелските багове отплували към остров Кордиза (Хортица), Билдус започнал да следи придвижването им, а Урус наблюдавал северната граница. Те доплували до Кордиза и оттам потеглили на запад по суша към Хингул... Тогава барините от север се приближили до Ташил. Урус предусетил опасността и пратил Алтън-абай (Алтънопа от руските летописи) в разузнаване на север, а Кара-Сунгур се подготвил да тръгне с него. Те се разделили и тръгнали успоредно с разчет да си помагат при опасност или да единият да прикрива оттеглянето на другия със съобщение за нахлуване в лагера на Урус и другите българо-хински вождове. По пътя Кара-Сунгур пратил до барините вестоносец и след получените сведения те направили засада на Алтън-абай. Доверилият се на Кара-Сунгур Алтън-абай попаднал в засадата и загинал с целия си отряд. Кара-Сунгур отишъл при Урус и му съобщил, че Алтън-абай е останал в полето, като го е пратил да докладва, че всичко е спокойно. Вождовете се успокоили, а барините внезапно атакували хинаския (половски) лагер и го погромили. Кара-Сунгур казал на баща си, че всичко е спокойно, а при искелските князе пратил човек да събщи за приближаването на барините. Отиващите на запад искелци завили на север и нападнали Билдус. Той се бил геройски, но Кара-Сунгур пуснал барините в тила му, а по фланговете нападнали искелците и Билдус бил победен и пленен... Сарь-Азман по Урусова заповед се измъкнал от лагера и отвел повечето хора на укрепено и безопасно място. След това барините обградили Урус, но той се ползвал с голямо уважение сред тях и му разрешили да се прибере при своите. Едва тръгнал да си ходи и от засада го нападнал Айюбай и го насякъл на парчета. Докато барините се сражавали, искелските улчии организирали страшно клане на мирното население. Те избили не по-малко от 150 000 хинаси... Напрасно хинасите молели за пощада на тюрко-български език - новите улчии за разлика от старите не знаели този език... Барините гръмко осъдили икелските "славяни" за клането, а когато научили как Айюбай е убил Урус, искали да го утрепят на място. Кара-Айюбай сварил навреме да избяга, но барините му обещали да му припомнят това злодеяние като настъпи моментът... Баил паднал мъртъв при опита да спаси част от хората си. Кочий можел да си тръгне, но останал да извади от вражеския обръч баща си и също загинал. Половината каймани на Бучекови спасил Чайн, който осиновил децата на Кочий - Сарь и Алтънабай... По заповед на Карак (Мономах) Билдус също бил насечен от улчиите на парчета - Карак изпитвал злобна радост от убийствата... Бунек не си мръднал пръст ада помогне да загиващите си съседи и по-късно щял да си плати за това... След погрома властта в земята на Бучекови била вече в ръцете на Кара-Сунгур и набезите с цел кражба от кайманите над съседите им започнали... В същата година синът на Кара-Сунгур - Кичи-Бучек нападнал даже Малкичу, където освен дървени паници нямало нищо за грабене.

Атаманът на Малкичу - Айбат обаче бил нащрек, предупреден от ачаките за опасността от кайманско нападение и с помощта на антите от своята Сармалска или Акъярска (Белобрежна) тюба (кантон между устията на Днепър и Южен Буг) и винаги приятелските настроени към българите и антите узи от Ачакския кантон (Град Очаков с окръга) разбил Кичи-Бучек. Самият Кичи-Бучек се натресъл в яма-капан преди Малкичу и попаднал в плен. За да научат следващите планове на Кара-Сунгур, антите горили краката му и той издал намерението на Кир Кунгур да отнеме от улянгазите, наречени след победата от 1093 г. алангазии, областта Катраг (десния бряг на Днепър от Днепропетровск до Никопол). Това била важна област и за нея казвали: "Който владее Кара-Катраг, той владее и Ташил и целия Днепър". Антите решили да не допуснат врагът им да укрепя там властта си. Те се сговорили с алангазиите и когато кайманите заели Кара-Катраг, били атакувани от две страни. Кайманите били разбити, загубили най-добрите си хора и четвърт от добитъка и вече не си и помисляли да завладяват Кара-Катраг. Антите пък се уредили с добитък...

В разговора, който проведохме на четири очи Айбат ми разказа за тревогата в Искел (Киевска Рус) във връзка с подготвяната от искелците война с Урта-Джеремел. Когато се готвехме да тръгнем от Маркичу, дойде самият Саръ-Азман и потвърди разказаното. Той добави, че искелската граница по река Бирак или Урус (Росъ) е затворена... Беше поел сериозен риск с минаването си през Калга-Катраг по пътя си насам, Калга-Катраг е бивше владение на Куюк и сегашно - на Айюбай, но желанието му да се види с мен - неговия братовчед - надхвърлило опасенията му (Калга-Катраг е кантон (тюба) на левия бряг на Днепър между Аскания-Нова и Гуляйполе)... Тръгнах от Малкичу, зарадван от срещите си с Айбат и Саръ-Азман. Айбат ми даде 50 подобрани анти начело със сина си, бъдещия атаман Раджи, а Саръ-Азман доведе 20 алангазии заедно със сина си Саръ-Юсуф. Те познаваха всички пътища из Балин (Източна Европа), бяха приятели и винаги заедно се движеха най-отпред, готови за всяка схватка. Майка на Саръ-Юсуф беше дъщерята на Юсуф Яучи-Кулай, загинал в Ташилската война от 1103 г. заедно с Урус. Яучи-Кулаите бяха потомци на дъщерята на Бат-Угер Мумин и осиновения от него Карт-Муса... Муса, баща на Юсуф Яучи-Кулай владее Яучи (Воинь), но за отказа си да се бие срещу Халик (Олег Святославович) бил лишен от владенията си в 1076 г. и изгонен от Сип-Булат (Всеволод Ярославич) в полето заедно с част от печенегите-санджари. Оттогава Яучи и българите-мюсюлмани в него били управлявани от наместници на Переяславските князе. Муса направил в полето Кулай-Баш свое владение и се нарекъл Яучи-Кулай... На юг от Кулай-Баш, също на левия бряг на Тун-Бури (Днепър) се намира Бури-Баш, имението на кипчакските вождове Бурнай или Бурнашеви. Макар и Бурнаите да са заклет джимъри (тенгрианци), те се разбират добре с Яучи-Кулаите, а с Куюкови не са в приятелски отношения...

По пътя често разговаряхме с Раджи. Той ми разказваше много за живота на полянските чиркеси (кър-чиркесите) и живо се интересуваше от историята и същността на исляма, за който беше чул от Саръ-Юсуф... Когато гостувахме в Полтава, Раджи, потресен от историята за пристигането тук на Посланиците на Всевишния - да го поживи Аллах - прие исляма и името Наibuла. Заедно с него станаха мюсюлмани и десет негови спътници... Той ми разказа, че кър-чиркесът не може да се ожени, докато не се отличи в няколко похода, а от това му задължение може да го избавят само дълбоката старост, инвалидност или пълната немощ. Дори 60-годишен, чиркесът предизвиква у антите усмивка, ако се занимава само със стопанството си. В схватката с Кичи-Бучек загинал стогодишният брат на дядото на Раджи - Дебер, след като убил петима от враговете. Преди смъртта си попитал другарите си: "Славно ли се бих?" Те потвърдили, че се е сражавал наистина добре, той затворил очи и умрял с

усмивка на лицето си...

Между субите (владения) на Куюкови и Карга-Балишеви на десния бряг на Кубинеш се намира неголямото имение на ачакските господари Денизови. Освен ачаките там живеят чавдари, абдали и други узи. Предпочетох да превода кервана по неудобния път през Дениз-Суба, отколкото да рискувам преход през земите на обичащите разбоя Бунек и Кара-Айюбай. Ачаките не одобряваха грабежите и са отучили от това и своите узи... Когато в столицата Шах на Дениз-Суба (затова я наричат понякога Шахи-Суба) пристигне известният разбойник Бунек, много жители плюят след него. При нашето влизане в Шах-Кала, която се намира по-долу от вливането на река Кудим в Кубинеш (Южен Буг) простодушните хорица се радваха като на голям празник...

Вождът на ачаките Илек, син на Билек Дениз, певец и разказвач дойде да ме посрещне, аз го поздравих сърдечно и му предложих да стопанисва саксинския керванен път от Черно море до Искел. Придружих думите си с подаръци, малко скромни, но за бедните ачаки те бяха невиджано богатство. Трогнат от предложението и даровете, Илек в наша чест организира пир, на който се обяви за пазач на новия път - Кара-джюл (Големият, Керванският път) и изпълни новата си песен "Кара-джюл":

Дойде при нас от Ак-Булгар
великият хунски герой (Джанги)
и запита ни направо
има ли отде да мине.

Казахме, че има път,
вярно, мъничко неравен.
Той видя го и отново
строго ни попита:

"А българи дали ще има
сред вас, които да го пазят?
И целият народ възкликна:
"Ний българи сме всички!"

Като един да станем днес, ачаки
и български дух да покажем:
кервана нека да опазим
и непокътнат да пристигне!

Към бащина земя ни води Дениз джюл (Морският Път),
и до морето чак достига Бирман джюл (Бирманският път),
към щастието да ни води Кара джюл -
по него прегърнати нека да тръгнем!"

Докато добрият стар Илек пееше, няколко момченца в огромни папахи с танца си изобразяваха всички събития, описани в песента. Смяхме се от сърце и умората от пътя

изведнъж премина... Както се оказа, Илек не се шегуваше за силната охрана - по негов призив се събраха 50 000 човека, които наистина бяха като стена от двете страни на кервана ни и ни съпроводиха чак до икелската граница... В края на шахската част на Кара-джюла към нас се приближи Бунек, мощен, с гигантски ръст и облечен в скъп халат. Наложих ми се да говоря с него като с волжко-български емир, предадох му поздравите на цар Адам и му дадох подаръци, но от поканата да му погостувам се отказах твърдо, като се направих на зает с отговорно поръчение държавен мъж... Бунек изпроводи кервана ни с тъжния поглед на вълк, чийто улов се е изплъзнал от лапите му... Така ми се стори тогава... По-надолу от устието на Кодим прекосихме Кубинеш и освободихме изпращачите си... При сливането на реките Куска (Синюха) и Каргасу (Гарвановата река) пътя ни прегради стохилиядната шайка на Айюбай. За разлика от Бунек, който просто вземаше от търговците до една пета от всичко и никого не убиваше, Кара-Айюбай обикновено вземаше всичко и избиваше всички... До последно Кара-Айюбай успяваше да прехвърли вините за злодействата си ту на брат си Кара-Куяк, ту на Бунековия брат Челек, когото в Ак-Булгар не познавах. Нашите отряди не успяваха да стигнат до владенията на Челек: печенегите на Бунек не ги посрещнаха ласкаво. Не си скъпях труда и показах, че само в Бирман Кара-Айюбай за 20 години е убил към 3000 саксински и беллакски български (Беллак е област във Волжка България с център днешна Самарска област) търговци и хората им. Такива загуби българската търговска гилдия хикога и никъде не е имала в мирно време. Очевидно сега злодеят се канеше да удвои броя на убитите от него търговци... Заповядах на Раджи и Саръ-Юсуф да направят лагер от талигите и да изчакат там половин ден, за което време смятах да отведа качените на конете търговци на безопасно разстояние. Байлар, комуто поверих тяхната охрана, се чувстваше унижен и пренебрегнат, макар да го уверих, че тази работа е достатъчна за него, а Раджи и Саръ-Юсуф, обречени на смърт, грееха от щастие. Не можех да гледам оставащите, очите ми се наляха със сълзи. Знаех, че враговете отведнъж ще се нахвърлят върху лагера, знаех, че никой от отбраняващите го там егети (охранници) няма да трепне и да се уплаши и в последния момент ще запалят и изгорят всички стоки, знаех, че нямам друг избор - но все едно; плачех за прекрасните им животи...

Войската на Кара-Айюбай бавно се приближаваше като черен облак и вече се канех да отведа търговците, но изведнъж облакът се спря. Оказа се, че кайманите са смутени от една бог знае откъде появила се армия. От нея се отдели пратеник, който каза, че Челек поема под защитата си нашия керван... Когато се върнах в лагера, двеста от моите егети без заповед препуснаха право към стохилиядната орда, която изведнъж се престрои и започна да се прибира отвъд Кукса (река Синюха)... Скоро оклеветеният от Кара-Айюбай Челек сам дойде в лагера и каза, че смелостта на моите егети му е доставила голямо удоволствие... Не обидилият никого в живота си Челек бил изгонен от субата на Карга-Балиш от Бунек и отишъл при Байрашите. Изкарал при тях кратко време и предложил на тамошния вожд Бакар, син на Байдар: "Вие страдате от набезите на озлобените икелци, които идват да мъстят за набезите на Бунек и Кара-Айюбай, а навлизат във вашите владения. Ако ми отделиш земя по левия бряг на Кубинеш, аз ще направя там суба и ще ви прикривам!"... В края на краищата и Бакар, и вождът от Бурашеви Джурук, син на Артук, преценили, че предложението на Челек си струва и му отделили земи, където пожелал, а той създал там силно владение... Щедро обдарих Челек, а той вдигна пир в наша чест и обеща да охранява този най-опасен участък на Кара джюла... Сега вече бяхме във владенията на Челек и на петия ден се срещнахме с патрула на барините (берендеи, българи от Киевска област) от Балчек (Виница)... От Балчек за два прехода (два дни път) стигнахме столицата на Баринската суба или просто Баринджар Гюр-Куман, Барман или Арджа-Куман, като я

наричат също и Арджа или Баринджар (Берендей, днес град Бердичев в Украйна)... Пътят от Сармала или Малкичу до Шах ни отне 12 дни, а от Шах до Барман или Гюр-Куман - 9 дни...

Всички тези имена означават едно и също - "Славен българин или Мъж, Рицар"; думите ман и куман означават мъж, българин...

Барините ни посрещнаха най-топло от всички - те смятат, че именно барини са основали Волжка България. Родословието на баринските бекове (князе) от рода Тухчиеви е следното. Син на Алабуга Тухчи е Гюр-Куман, чието име са дали на столицата, негови синове са Адам Татра и Бахта. Адам Татра бил принуден да замине в Кара-Булгар или Караджар (Чернигов), където основал черниговския клон на Тухчиеви - Татраните, а всички останали багове на барините са потомци на Бахта. Син на Бахта е Сансар, негови синове са Ахмад и Баксар...

Между Горен Бирак (Росъ) и Горен Тертер (река Тетерев), които съответно са границите на юг и на север на Баринджар има към 30 града, там е и столицата на барините или кара-арджаните, както още ги наричат (черни или западни чисти българи; чисти - арджани е едно от старите самоназвания на всички българи). По река Тертер (Тетерев) барините граничат с кантона на салаучите или салаучките българи - Салауч (Болоховската земя). Салаучите са потомци на българите на Шамбат (братът на Кубрат) и до днес ги управляват негови потомци. Някои твърдят, че предци на салаучките българи са източните улчии или старите улчии (славяните), преминали на страната на хуните (IV век) и нарекли се дулоби, тоест "народът Дуло" (Дуло е царският род на хуните и кашанските българи). Възможно е отчасти това да е вярно. Ето какво научих за самият. Салаучките българи смятат, че не са просто българи, а истинските българи и не желаят да слушат за славянските си предци. Те говорят и на български тюрки, и на ахилски езици, като и двата езика отдавна са известни като български. Сега западните дулоби ги наричат балинци (волинци), но и те, макар вече да говорят само на "славянски" език (ахилски, балкански), с фанатично упорство се наричат българи и казват, че улчиите са друг, различен народ. На вид всички дулоба - и салаучките, и балинските приличат повече на волжките българи даже повече от барините, чийто истински български произход е несъмнен... И салаучките, и балинските дулоба ми разказаха една и съща история. При хакан Йолъг (II век пр. н. е.) в Бирбат (Припят, Беларус и Украйна без Причерноморието) се преселила група от българи-сали от Мангишлак и от тях тръгнали всички българи-дулоба. Реката, която течала по западната граница на първоначалната област на салите била наричана от тях Салауч (Случъ), което значи "Границата, Краят на салските земи". Когато българите-авари объркали дулобите с улчиите и нападнали дулоба, то част от тях се преместила в по-безопасно място на запад от река Салауч и там ги нарекли балинци (волинци). Днешният им управител (Володар Ростиславич) и брат му Васил (Василко) са ревностни българи и мечтаят да възстановят Велика България с включването в състава ѝ на целия Искел (Киевска Рус) и Кара-Бурджан (Дунавска България). Билтир (Володар) изисква от поданиците си да го титуловат Балтавар (титул на древнобългарските царе, означава "Свято-Славен", "Вожд")... Васил даже се поскарал с полския (байлакски) баг и отворил война с него, задето онзи отказал да бъде български управник и се назвал "улчия" ("славянин")...

Макар и да има известно съперничество между барините и салаучите, те никога не воюват един с друг. В граничните им области на изток се вклинява улчийският окръг Миджан, където и барините, и балаучите често си избират жени - миджанките се славят като красиви, умни и деловити. Заради смесването с улчиите много от северните барини освен тюрко-български знаят и ахилски (тук "славянски"език), а южните барини говорят само тюрко-български... Поинтересувах се при бага на барините Хумар, син на Ахмад, защо понякога хората му се наричат "гюр-кумани" почти като кимакските българи - куманите. Оказва се, че

барините са се преселили тук по време на Кубаровия смут (813-820 г.) от окръг Гюр (източната част на Северното Приазовие) и от бреговете на река Куман (Кубан). Помислих си, че хунските предци също са дошли в Акбаш (Азия) или Ак-йорт (Изток, Азия) от бреговете на тази река...

Разположението на главните градове в Баринджар е такова... Ако пътуваш от Гюр-Куман на запад, минаваш последователно през Кара-Кургаш, Кара-Телке и Кара-Самор; ако вървиш на север - достигаш Самор и Телке; на изток са Бацар и Кър-Балим, а на юг са Кургаш, Раджи и Бер. От Раджи по река Рось на изток се редуват градовете Мен, Курен, Тутемгас и Сюрен...

Ако човек поеме от Гюр-Куман направо към Тутемгас по Тазик-джюла (Търговския път), ще пресече градовете Алемас, Икемас и Учемас. Тези градове са на половин или един ден път, в зависимост от сезона...

Доста барини се занимават с търговия... Особено много стоки се натрупват в градовете Гюр-Куман, Самор, Кургаш, Кара-Кургаш, Раджи, Кър-Балин и Кара-Телке. В тях работят добри майстори по занаятите и правят прекрасни неща от желязо, злато, сребро, олово, калай, кожа и други. Хубавите кожи барините купуват в столицата на Салауч, която носи същото име или Наби-Салауч по името на управителя. Тя се намира на стръмен връх край брега на Салауч (Случь) на четири дни път от Гюр-Куман...

Сред барините, както вече споменах, има и мюсюлмани, и християни, и джимъри (тенгристи). Днешният улугбей (велик княз) на Искел Бат-Булюк (Святополк) предпочита християните и постигнал това, че братовчедът на Хумар, Баксаровият син Билджан започнал да се подчинява на него, а не на Хумар. В подчинение на Билджан се намира цялата северна част на Баринджар с градовете Кара-Самор, Кара-Телке, Самор и най-източната част на княжеството с градовете Кър-Балин, Урус-Сюрен и Кър-Сюрен. Кър-Сюрен, както и Бер се намират на юг от река Бирак (Рось) и от тях са зависими няколко степни градове, чието местоположение се мени понякога, според военната необходимост. Така няколко пъти сменяли мястото на баринската крепост Куман, носеща нещастие на гюр-куманите: при нейната защита те понасяли най-големите си загуби. Разположена на левия бряг на горна Куксу (Синюха) и откъсната от основните барински крепости по Рось, тя имала за съседи само улчийски и узийски крепости. Тези съседни никога не помагали на куманците в труден час и баринските гарнизони неведнъж загивали. Така преди три години (1106 г., по руските летописи в 1105 г.) Бунек с калената си в бой армия под призива "Да отмъстим на ишелците (киевски русичи) за Ташилското клане!" (от 1103 г.) нахлул в Урус-Бирак (Поросието) и пробил към Торган (Заруб). Обсадата на намиращите се по пътя крепости, включително на Куман, Бунек поверил на намиращите се при него анти и Кара-Айюбай. Кър-чиркесите, които са майстори в превземането на крепости, запалили Куман и на баринския гарнизон в нея се наложило да излезе в зимното поле за последния си бой в снега. Тогава загинал половината гарнизон, останалите се спасили под прикритието на нощта. "Провървя ни тогава - разказваха ми участниците в боя. - Обикновено е още по-зле..." Тази крепост искат да възстановят отново и пак на друго място...

Ето какво се случило в Торган. Този немалък улчийски град, защитен от уруски гарнизон, бил център на кантона и процъфтявал. Той се намира почти срещу устието на река Трьокбиж (Трубей), на която се намира Бер-Сала (Переяславл) и край него берсалците прекосяват Днепър. Когато Бунек обсадил Торган (Заруб), жителите на града разбрали, че при сблъсък или ще изгорят с града, или ще умрат от студ в полето. Затова те предложили на Бунек откуп за града си. Той също се досещал, че урусите по-скоро ще изпепелят целия Торган и за него нищо няма да остане, затова се съгласил на откупа... Когато огромен обоз с вещи и

скъпоценности излязъл от града и се насочил към неговия лагер, Бунек не повярвал на очите си; никога дотогава не бил вземал такава плячка. Бунек се зарадвал толкова, че пощадил Торган и заминал в субата си в най-добро настроение...

На изток от Баринджар в съседство с него са улчийските окръзи Акбул (Белгород) и Базил или Васил... Център на Базил е град Баз, но улчиите го нарекли Базил по името на окръга... Северни съседи на Баринджар са Салауч и Миджан, на запад е улчийският бейлик на Святополк - Карасу. Името "Карасу" улчиите разбират като Задречие. Първи улчийски баг на този кантон бил Салбат (Славята) - истински котел от злоба и коварство. В Ташилското клане (1103 г.) Салбат и Бундат (Путяга) с улчиите си и Карак (Мономах) били най-жестоки. Тази им жестокост била продиктувана от желанието на юдейския род Натан веднъж и завинаги да овладее Бирман, Джеремел, Ташил, Калга (Северното Приазовие или Източното Причерноморие), въобще целия Саксин заедно с пътищата към богатия Къзъл Акбаш (Южна Азия), като унищожи напълно коренното българско население в него. Искелските и кайманските наемници на Натанови атакуваха българите от север, а хорезъмските наемници на юдейския род Идекови - от юг. Най-опасните наемници на юдеите обаче са драскачите, въоръжени с перо и лист, които в същото време извращаваха българската история в изгодна за тях посока. Добре дошъл за тях бил и навикът на вечно тъмните и неграмотни улчии ("славяните") да наричат юдеите "хазари". Този им навик те придобили, когато в 1013 г. след разделянето на Хазария на две части - Искел и Волжка България - в Искел (Киевска Рус) от другите части на Хазария се преселили половин милион иджами (библисти), чийто водач Абу Садък ги склонил заради собственото им спасение да приемат талмудизма и да се представят пред съседите си като "хазари". Самият Абу-Садък, който станал таен юдей и слуга на Натанови още преди разделянето на Хазария, се покръстил с цел овладяване на църковната организация. Успял - управниците на Искел му заръчали да ги представлява в църковната организация, която в почти всичко зависела от милостта им. Синовете на Абу-Садък (Садек, Въшата от руските летописи) - Джан (Ян Въшатич) и Бундат (Путята в руските летописи) заради юдейските дела също станали християни, но тайно останали в юдейството. Джан оглавил правителството, а Бундат станал абай (старейшина) на Киев (Бащу) и в голяма степен определяли политиката на искелските князе, попове и писатели. Кантонът Карасу (Заречие) бил изцяло в ръцете им - Салбат (Славята) също бил таен талмудист... Абу-Садък бил син на старейшината на иджамите Загар (Закарий), но той предал и библистите, и хазарите, като станал тайно юдей. Загар имал още двама известни синове - Джарун (Арон), за който вече говорихме и Кичи-Загар (Закарий Младши). Двамата били открити талмудисти. Арон бил старейшина на искелските юдеи, а след смъртта му го наследил синът му Ирджи, чиято майка била от Натановия род - Рабига (Ребека)... Няколко години преди нашето пристигане Ирджи се смахнал и техен водач станал синът му Бинас. А синът на Кичи-Загар - Джан (Иванко Захарич от руските летописи) "заради юдейското дело" привидно приел православието и станал таен юдей...

Ирджи започнал да се побърква по следната причина. Освен Бинас той имал от слугинята си-дулобка още един син - Халджи. Майката съумяла да го възпита като истински българин. На свой ред Халджи, когато му предали опеката върху децата на Бинас - предвид голямата заетост на баща им с работите на юдейската община и Искел - възпитал двете деца - момчето Ян и момичето Ребека като фанатични българи. Халджи неведнъж ходил в синагогата на Киев и призовавал събиращите се там юдеи да се покаят за злото, което сториха на българите. "Българите от племето авари - им казвал той - дойдоха в Мамил (Египет) и дадоха на предците ви - египетските роби - свещеното Единобожие на Абар-Кам (Ибрахим, Авраам), а когато си тръгнаха от Египет, то ги отведоха със себе си. В Балистан

(Палестина) от тези роби българите направиха новото племе авари - вие го произнасяте като "джавар" (евреи) и станаха негови водачи. По-късно нова шайка на роби-левити, бягаща след аварите от Египет, също се е вляла в състава на "джаварите" (евреи) и скоро нейните главатари успели да вземат властта над евреите. Да, отстранените от власт българи-авари останали на почит и заемали видни длъжности, но реалната власт оттогава е в ръцете на левитските крадци и престъпници... Свалете незаконната левитска власт и се върнете към истинската вяра и своя български народ..."

За тези му проповеди Халджи бил гонен няколко пъти от синагогата и накрая спрели да го пускат вътре. Истински скандал се разrazil след бягството на Ребека в Гюр-Куман. Тя използвала това, че от центъра на Карасу - град Тугар (Староконстантинов, Хмелницка област) към киевския двор на родителите ѝ често пътували различни обози със стоки, подкупила един превозвач и той я откарал до Баринджар. Когато се появила пред Хумар и му казала коя е, а след това поискала да приеме истинската вяра, виделият какво ли не баг се втрещил и започнал да пее сурата "Жените" (четвъртата сура от Корана). Тя запяла заедно с него... Хумар се влюбил в Ребека, а тя - в него. За да не се повдига въпросът за връщането на бегълката, Хумар обявил, че я краде и изплатил на баща ѝ троен калем (откуп за невестата) - "похищението" станало не на територията на барините. Когато вестта за похищението стигнала до талмудистите, Хиран - син на Саул и внук на Шарон - баща на първата Ребека (майка на Ирджи), в гнева си започнал да си скубе косите, а Ирджи - да полудява. Само Бинас посрещнал спокойно новината и не само се отказал от калема, но и внимателно го преброил. Когато Бинас тръгвал към Гюр-Куман (Бердичев) за сватбата на любимата си дъщеря, мнозинството юдеи от Бащу (Киев) с плачове и вопли излязло при него и се опитало да го откаже от пътуването. Бинас не променил решението си и отишъл на сватбата на Ребека и Хумар... Загарите-библисти станали талмудисти, но не забравили българските си традиции и тюрко-българския език. Сватбените дрехи, които Бинас донесъл на дъщеря си, по нищо не се отличавали от тези, които обличали баринските булки на сватбите си... Когато младите танцували общия за барините и българите-иджами сватбен танц "Разбулването на невестата", Бинас се просълзил, а при звуците на "Гобе" (български национален танц, чието име украинците са запазили като "Гопак", сам скочил да танцува...

На сватбата истински се веселил и Халджи, брат му. Той пристигнал преди него и обявил, че приема истинската вяра и името Гали. На сватбеното състезание на певците на Корана Халджи-Гали победил при мъжете, а Ребека - при жените. От пеенето им присъстващите били във възторг и плакали... Когато гостувах на Хумар, той разреши на Ребека в знак на почит да открие долната част на лицето си пред мен, която омъжените баринки и много мъже закриват в сражение - и видях неописуемата ѝ красота. Въздадох възхвала на всемогъщия Творец... Халджи-Гали, който след направения от него хадж наричат Худжа-Гали, изхарчил цялото си състояние за строежа на мечети. Той построил мечетите "Булгар" и "Магриб" в Гюр-Куман, мечета "Дауд" в Тургубуш (Дорогобуш) и в собствения си двор в Киев започнал строежа на огромната джамия "Гали". Строителите бързо вдигнали каменното здание и започнали да зидат минарето, което по замисъла на Худжа-Гали следвало да стане най-високата точка на Киев. Долната му част трябвало да бъде правоъгълна, средната - осмоъгълна, а горната - кръгла. През 1121 г. Карак (Мономах) изселил всички мюсюлмани от Джанбул (Нови град - квартал на Киев) в една жалка слободка, където мюсюлманите устроили прекрасния "Кабир очу" (Великият Район). Недостроения мечет Карак подарил на църквата. Тогава Худжа-Гали построил в Кабир очу три мечета - "Джок", "Худжа" и "Гали"...

В този район от старата слободка (предградие) останали няколко църкви, които и сега

принадлежат на българите-християни...

Изселването на мюсюлманите станало по внушение на митрополит Наджибур (Никифор), злобен кападокийски грък. Както почти всички гърци от Кападокия, които рязко се отличават от светлите и красиви ахилски (балкански) гърци, Никифор бил шкембелия, черен и кривокрак. Малките му присвити очи излъчвали омраза към мюсюлманите, но още по-голяма - към българите. Той бил необичайно хитър и коварен - до такава степен, че излъгал дори юдеите; той се престорил на техен приятел и на враг на исляма, а тайно плетял козните си и срещу едните, и срещу другите. Главна опора и сподвижник в Искел му станал Булимер Карак (Владимир Мономах), който мечател да откъсне искелските българи от другите и да ги превърне в отделно християнско племе "уруси" (руси). Този план се зародил в главата на баща му - княза Сип-Булат (Всеволод), но той успял само да усили брадатите уруси, съгласни за разрыв с българите и да отслаби безбрадите уруси-българи...

Когато научил, че Бинас се весели на мюсюлманска сватба, главата на Натанови - Хиран, син на Саул, наредил на сина си Бинар (Бен-Гурион) да заеме поста на старейшина на талмудистите в Киев. Сваленият от длъжността си Бинас благодарил на Бога и подновил киевската община на библистите. Бундат, който поддържал Бен-Гурион, изгонил библистите на Бинас от Киев, но те намерили приют в Гюр-Куман (Бердичев). Когато си тръгвал от Киев, Бинас многозначително подхвърлил на Бен-Гурион, самоуверения талмудист: "Внимавай, боклук, че може да стане и по-лошо!"

Това станало през пролетта на 1106 г., а през лятото в Карасу (Задречието) навлязъл Бунек, за да отмъсти на Салбат за убийството на роднините си в Ташилското клане (1103 г.). В тая война Салбат не взел в плен нито един вожд, но ръководел охраната на пленените от други искелски князе вождове. Князете му предали за надзор Куртек, четвърти братовчед на Бунек, водач на балишите (печенежко племе) от кантона Каратаяк или Каратай; Джангър-абай, побратим на Бунек и главатар на кара-кипчаците в Каратай, който изпял на света дастана за Кобландъ-Батир (едноименен казахски епос); Сар-Айяр, вожд на донските узи (торки, огузи) и баща на любимата жена на Бунек - Файруза; Кулюг, вожд на горнодонските енегури; Бурджан, водач на ташилските терпеи; Санаг, главатар на осколските киргизи; Аблай, вожд на ашнякските абдали (Ашняк е източната част на Северното Приазовие); Сагай, предводител на айдарските буряти; Бурай, водач на баюрските ара-китай (Баюр е част от десния бряг на Нижни Дон); Турай, вожд на калитвенските бояндури; Караш, главатар на ечкебашките кулаши (Ечкебаш е областта, където Дон завива към Азовско море); Алхай, главатар на елбирските абаканци (Елбир е река Чир, десен приток на Нижни Дон); Тудъргай, водач бардасуйските кара-калпаки (Бардасу е река Барда); Кичектай, вожд на леубитските карлуци (Леубит е река Обиточная, влива се в Азовско море)...

С тайно разрешение от Мономах Салбат завел вождовете в близката гора и убил всички до един. В убийствата му помагали улчийският вожд и талмудист Захар, тайният юдей Ян, син на Кичи-Загар (Иванко Захарич) и Святослав, син на Мономах... Святослав, най-младият сред убийците, с удари с нож в гърба и копие убил Джангър-абай и гиганта Кулюг, чийто крак бил счупен от падането на убития му кон... Само един от искелците не се изцапал с убийство: синът на Ян (Иванко Захарич) - Салим. Когато баща му заедно с другите убийци се заели да колят вързаните и безпомощни пленници, той се вцепнил и не могъл дори да извади мечта си от ножницата. Салим дружал с Халджи-Гали, третия си братовчед и ще видим как това му било от полза. Баша му зверски го пребил с камшик за нежеланието да убива пленници, след което Салим в удобен момент избягал от бащиния дом при Бунек и му разказал как били убити великите български вождове...

Сар-Айяр, справедливият степен съдия, предотвратил хиляда и една войни. Бурджан, на

чийто щедри празнични угощения се събираха всички хинаси (печенеге, торки, половци). Кулюг - непобедимият атлет на Кър-Алан (в случая половецката степ). Санаг - неуморим пазач на керваните по Хорис юла (пътят от Велики Болгар към Киев). Аблай, който три пъти спасяваше от глад половината Кър-Алан. Сагай, който помнеше всички граници и договори между степняците. Бурай, бивш верен пълководец на моя баща (хакан Шам-Саин), който смело излизаше срещу всеки разбойник, дори срещу Кара-Куюк. Турай, който ми помогна по мирен път да присъединя Тубджак (Казахстан) към Волжка България след смъртта на татко (Шам-Саин умира в 1095 г.). Алтай, чиито остри епиграми размиваха цялата степ. Караш, при когото за обучение в бойни умения идваха всички бъдещи вождове и бахадири. Тудъргай, пръв от хинасите (степните българи) забранил убийството за отмъщение. Кичектай, който заедно с баща си Улактай рисуваха починалите вождове и жените им, а после поръчваха техни скулптури (биргюни) във Волжка България - всички тях, както и великия разказвач Джангър-абай, българският народ няма да забрави. Посветих им песен, която нарекох Ръцете на Чия ("ръка" на хунски е "билек", но тази дума у други българи означава памет, паметник, а "чия" различните племена разбират като камъш, тръстика, река, народ. Така заглавието може да се тълкува и като "Паметници на Народа":

Загинахте, степни орли, наведнъж
дори Кичектай си отиде.
Кой паметници ще ви поръча в Булгар
и кой да ги докара ще иде?

Десетгодишно незрящо момче,
тъничко като тръстика,
каза ми: "Ще го направя аз, Чия:
Кичектай беше баща ми!
Питах: "Как смяташ да стане това?
Вождовете ти не си виждал,
нищо, че бил си на гости у тях!"
Отвърна ми слепият Чия:

"Помнят ръцете ми тези лица
с всяка извивка на веждите
и дори всяка бръчица. Помнят
ушите ми всеки един глас,

помни носът ми всеки един мирис,
не стига ли да се направи портрет?"
Заминал Чия за България Бяла,
с майсторите заедно правел биргюнците

на двайсет и един доблестни вождове,
убити в Ташилското страшно клане.
Докарал ги Чия след туй при роднините,
хората плакаха, щом ги видяха.

Макар и от камък, изглеждали те
 както някога били сред живите.
 Нямало за едно от семействата
 паметник, правен от Чия. Вождът

от този род не тачел земята си, а
 не почитал и българите. Все едно
 му било как му казват и с кого
 ще воюва. Свойто владение и своя народ

"Овчи Овраг" той нарекъл. А във войската
 срещу пари се наел. И когато
 Чия с баща си при него отивали,
 той на ръце не го взимал,

както правели другите. И ръцете
 момчешки, които прегръщали
 всички останали вождове,
 не могли да запомнят лицето му

и останал без паметник вождът.
 Нека нашата българска памет да бъде
 като ръцете на Чия: нека помним кой
 обичаше българите, другите нека си гният!

Салим разказал на Бунек, че когато Святослав забил нож в гърба на Джангър-абай, певецът
 пред смъртта си изрекъл този стих:

Ударът в гръб е най-страхлив и коварен,
 ударът в гръб значи безизходица;
 ударът в гръб поваля когото трябва -
 но слава на удрящия той не носи...

Душата на Джангър-абай отлетяла високо в небето, както приживе народът го наричал
 Турхай (Чучулига). Оттам, от безкрайното Синьо Море (Небето), до мен долита най-
 любимата негова песен - "Турхай" ("Чучулигата"):

Разбиха моята България на части много:
 тук е Кимак, а там е Волжката,
 далеч Искел (Киевска Рус) са и Байлар (Мангишлак).

Навсякъде традиции еднакви, реч една,
 защо са разделени? Ако властниците
 обичаха народа, а не себе си - единството
 на българите биха съхранили.

Че няма земно щастие за мен, когато
народът ми е раздробен. И както
да украсяват частите, е ясно:
единството създава братството.

Навярно след смъртта ми някой ден,
душата ми щом литне към Небето
ще мога като чучулига
България цяла да видя.

Ще ми се стори единна тя, моята земя.
Защо ти, чучулиго, се прехласваш?
Щастлива си, аз виждам, на Небето!

В 1106 г. заедно с Бунек в похода към Карасу (Заречие) тръгнал и Салим. Бунек с учудване разбрал, че Салим е приел истинската вяра. Той започнал да разпитва Салим за исляма, като буквално се надявал да намери в неговите обяснения поне нещо съмнително - но думите на Салим не оставяли място за съмнение. "А можеш ли ти да ми покажеш доколко всемогъщ е Тангра (Богът)?" - накрая попитал Бунек. "Приеми исляма преди похода и ще видиш с очите си мощта на Всевишния!" - посъветвал го Салим. Бунек се вълнувал за изхода от важния за него поход на отмъщението, обявил, че приема исляма и мюсюлманското име Иляс. Това име избрал, защото някога го носел Атила, наричан "Иляс" от много българи... Заедно с Бунек на поход тръгнали антите или кър-чиркесите на Айбат, сина на Угер, както и кайманите на Кара-Айюбай. Армията на Бунек в движение помела зареченските заслони и стремително напредвала към столицата на Карасу - град Колинджар (Красилов, Хмелницка област на Украйна). Част от нея обсадила столицата, а останалите разграбили цялата област до град Карасу (Зареченск на река Горънь, границата на Хмелницка и Ровенска области). Тази земя била в ръцете на талмудистите. Те владеели всичко в нея: управлението, пивниците и гостилниците, производството и търговията с вино, събирането на данъци, пазарите, търговията и т. н.... Когато Бунек обкръжил Колинджар, местните улчии се заели повсеместно да избиват омразните им юдеи. Убити били не по-малко от 100 000, а още толкова оцелели избягали от Заречие в града на сина на Святополк - Владимир-Волинский... Докато Бунек обмислял какво да прави с Колинджар, който имал мощни крепости, градските улчии въстанали, избили юдеите и му предали Салбат. Доволният от това Иляс обявил, че няма да атакува града, но останал да изчака хората си... В Колинджар преди идването на волжките българи (Джангиз нарича армията на Бунек волжко-българска, защото Бунек бил емир и федерат на Волжка България) се числял и Джан, син на Абу-Садък (Ян Вишатич от руските летописи), приятел по чаша на Салбат и останалите талмудисти. С приближаването на Бунек към Колинджар този Карт-Джан (Старият Ян, прякор на Ян Вишатич) избягал от столицата в непристъпната зареченска крепост Тугар (Староконстантинов, Хмелницка област). Там се намирали други негови сподвижници - брат му Бундат (Путяга), Джан, син на Кичи-Загар (Иванко Захарич) и вождът Хазар със стохилядна войска. Карт-Джан обаче бил така уплашен, че с брат си Бундат избягали оттам чак в Киев. По време на бесния галоп Карт-Джан натъртил вътрешните си органи, като освен това паднал и от коня си, така че стигнал до Киев едва жив. След три дена починал в мъки. Преди да умре казал на поповете, че вижда убития от него на млади години български кам (шаман), който му говори: "Казвах ти за бездната, а ти не ми повярва. Сега ще ти я покажа!"... Святополк пратил на

карасуйците още 100 000 войника, които начело с със Святослав, сина на Мономах се придвижили към пътя от Колинджар към граничната крепост Тунай (Жмеринка, област Виница, Украйна) с намерение да отрежат пътя на Бунек от Карасу към владенията му. Всевишният обаче помогнал на Бунек да разгадае вражеския замисъл и по съвет на антите решил да излезе от Искел (Киевска Рус) по друг път, през владенията на тертерите. Тертерите никога не нападали Искел и по границата нямало струпване на военна сила. Аюбай помислил, че Бунек го мами в клопка и решил да се върне по стария път през Тунай. Само Бог знае как са наричали тая крепост по-рано, но през 1103 г. Челек, който си отмъщавал за Ташилското клане, я разорил и оттогава нашите я наричали "Тунай" или (Мъртвото гнездо)... Войниците на Бунек, пратени за плячка, се върнали в Колинджар с хиляди каруци, стада и пленници. Никой и никога не бил вземал толкова много, не можели да пресметнат стойността на заграбеното. Всичко това Бунек благополучно откарал в Карга-Балишката си суба, като не загубил нито един човек. Кара-Айюбай на средата на пътя от Колинджар към Тунай се натъкнал на засада и едва се измъкнал от нея, като загубил половината си хора и всичко нагребено... Бунек не взел Салбат със себе си, за да не го освободят по пътя, а отсякъл главата му близо до градската стена. После изпратил главата.....(прекъсване на текста)...

Като се върнал в столицата си Карга-Балтавар (Балта, Одеска област на Украйна) на река Кодим, Бунек паднал ничком на главния площад и пред очите на хората благодарил на Аллах за подарената му победа. В тоя ден в исляма влезли 50 000 негови войници... С тази война Бунек, емир на Волжка България, завинаги подрязал крилете на искелските юдеи, а с това оказал неоценима услуга на православната църква там... Благодарение на победата на Бунек над искелските талмудисти митрополит Никифор засилил влиянието си и без негово разрешение не само Мономах, но и Святополк не можели да предприемат каквото и да било. Затова Никифор написал две еднакви грамоти, едната от които окачил в резиденцията си, а другата негови хора предали на Бунек. Там пишело следното: "С властта и силата, дадени ми от Бог аз, митрополитът на Урус Никифор, заповядвам за всички времена, докато има православна църква щото великият герой Бунек, който ни оказа неоценима услуга, ако придойде в Русь, да бъде освободен от всички задължения, църквата да го почита като знаменит господар и владетел и да го храни, пои и облича за нейна сметка, ако пък той се обърне към християнската вяра - да опрости всичките му грехове..." Бунек се стеснявал да показва тая грамота и недоумявал защо му е дадена, но виждал превратностите на съдбата и я пазел за всеки случай... (записка в полето от Даиш ал-Караджай: "През 1148 г. емир Бунек бил заловен за нападение над друг български емир - Ръштаули и предаден на него по личен указ на цар Анбал Хисами (1120-1164 г.). Ръштаули не искал да наказва прочутия Буняк, но не можел и да го пусне на свобода (явно според царския указ на Анбал) и го предал в ръцете на княза Джурги (Юрий Долгоруки)... Джурги предал Бунек на църквата, а на църквата Бунек показал грамотата от Никифор и заживял на свобода у скита Шамс (баща на българския деец от IX век Микаил Бащу) на издръжка на действащия там православен манастир (Киево-Печорская Лавра). Монасите му построили хубава къща, където Бунек се нанесъл със семейството си. Никой не притеснявал с нищо свободата му. Като нямал възможност да се върне в имотите си заради забраната на Анбал, той ги управлявал чрез синовете си Сабан, Кашан и другите. Двамата с Юрий Долгоруки (Джурги Булгарук) станали приятели и Юрий често го вземал със себе си на лов. Князът на Бащу (Киев) често казвал на Бунек, когото наричал "свой отец": "Скъпи татко! Щастлив съм, че ти - най-знаменитият управник на българите след Карт-Иляс (Атила, "Старият Илья"), ми оказваш милостта да прекараш времето си с мен!" Юрий Долгоруки бил фанатичен българин и

постоянно дружал с Волжка България. През 1120 г. Юрий и Бунек по молба на емир Колин (баща на цар Анбал) му помогнали да издигне сина си Анбал на власт. Гордият Бунек обаче не искал да угодничи пред Анбал и Хисам Анбал го намразил... През 1149 г. Кабир Улуш навестил Бунек, с чието име - Иляс - нарекъл сина си. Бунек си останал добросъвестен мюсюлманин и никой не го карал насила да приема православието... Казват, че скоро след това Бунек починал и бил погребан с почести в една от пещерите на скита Шамс. Както мюсюлманите, така и искелските християни го смятали за светец...

Всички българи, в това число и барините, питаеха към Бунек огромно уважение. Дори Хумар, багът на Баринджар заяви, че сред българите днес няма равни на Иляс (Бунек) и даже обвини за гибелта на половината гарнизон на Куман Кара-Айюбай. След неговите разкази за Бунек аз също промених първоначалното си остро отношение към емира и по обратния път (на връщане от Киев) специално се отбих при него. Иляс се зарадва много на идването ми и даде огромно празненство, на което ми съобщи как навремето се отказал да воюва с баща ми. Това ме спечели и от този ден нашите отношения се затоплиха... Славата и влиянието на Бунек растяха след блестящите му победи в Искел и ето, че кара-андашът на Ак-Булгар, князът на Урта-Джеремел Шарафкан (Шарукан от руските летописи) признал зависимост към Бунек. Той станал негласен вожд на всички полянски (кърски) българи - половци, печенеги, торки и техните огромни територии, а това разтревожило царя на Волжка България - Адам. Тая негова нагласа се предаде и на мен, но благородството и искреността на Бунек я разсеяха бързо...

Юдейските водачи не могли да се примирят с поражението в открит бой и решили да сблъснат князете на Искел с Бунек, каквото и да става. Както винаги Натанови предложили на искелските багове (Святополк и Мономах) много пари, за да нападнат кър-българите на Бунек. Вечно нуждаещите се от многото им пари князе веднага приели и започнали подготовка за голяма война срещу Бунек. Митрополит Никифор (Наджибур) дал съгласието си, но не от съчувствие към талмудистите. Той знаел, че голямата и неизбежно тежка война с Бунек ще озлоби улчиите, свикнали с лесните и бързи победи и се надявал тая им злоба да обърне срещу юдеите и да ги ликвидира чрез гнева на тълпата... В същото време Шарафкан постъпил като последен глупак. Като се възползвал от приятелството си с Бунек, той се заел да разчиства сметките си със съседите и се изпокарал с повечето от тях. Абсолютно напразно нападнал земите на Айюбай, сина на Курган, в Арил (Орел). Айюбай тръгнал да се съюзява с Кара-Айюбай, ако и да не бил разбойник като него... По-рано Айюбай пазел земите на Шарафкан от западната им страна, където е Киевска Рус, а сега Шарафкан станал уязвим откъм запад. Когато в 1107 г. Бунек и Шарафкан атакували имението на Карак (Мономах) Бер-Сала (Переяславл), то полтавските българи, наричащи земите си Арджан, спокойно ги пропуснали навътре към Переяславл. Полтавските българи - автономни от Переяславските князе, негодували, защото Мономах отново им отнел половината територия, а останалата половина разделил на два кантона: единият останал за техните управници, а другия управлявали неговите заместници. Това било направено по настояване на митрополит Никифор, който незнайно защо смятал за най-опасни сред мюсюлманите в Искел точно арданските българи. На отнетите земи били разселени печенеги и узи, които приели православието...

Бунек обсадил град Лубал-катау (Лубяная крепость, Лубны), за да привлече там искелските войски; той намирал това място благоприятно за набелязаната битка с улчиите ("славяните"). Лубал-катау е печенежкото име на този град, куманите (в случая кимакските българи или половци) го наричат Козау (също "Лубяной")... С Бунек на поход поел и младият господар на Бурибаш (Украйна; левобрежието на Днепър между Днепропетровск и

Запорожието) Кичи-Бурнай, комуто след похода се родил син Козау (Коза Бурнович от руските летописи, герой от "Слово о полку Игореве"...). Бях поканен на рождения ден на сина му и той ми разказа, че го е нарекъл на града Лубал-катау, където по чудо избягнал смъртта. "Да му върви така, както на мен край Козау!" - добави той.

Тогава му се искало по-скоро да влезе в бой и той силно досадил на Бунек с молбите си да го пуснат на разузнаване до града. Буняк се боял да не подплаши по този начин искелските войски и го изпратил назад, уж за проверка на бдителността на разузнавачите. Бунек целял просто да се отърве от него за малко, но този рейд на Кичи-Бурнай спасил от гибел цялата им армия. След отдалечаването си от лагера на Бунек Малкият Бурнай открил надигащата се срещу кър-българите (степни българи) цялата стохилиядна орда на Кара-Айюбай. Кичи-Бурнай се прекачил на отпочинал кон и като стрела долетял в лагера на Бунек и успял да го предупреди за заплахата. Бунек заповядал на Кичи-Бурнай да имитира атака срещу искелците, а сам той тръгнал с 50 000 бойци насреща на Кара-Айюбай. Свикналите на разбой, а не с истинска война каймани на Кара-Аюбай се втрещили от уплаха и карга-балишите почти без загуби се врязали в редиците им. Кичи-Бурнай направил имитираща атака и спрял по този начин искелците, а после се хвърлил на помощ на армията на Бунек. Бурибашите винаги били другари на барините, подражавали им и в облеклото - носели същите високи шапки калансув и не били против да омъжват за барините дъщерите си. След като хората на Кичи-Бурнай нахлупили калансувите и се показали пред отново сгъстяващите се редици на кайманите, то били припознати от тях за барини, преследващи Бунек и кайманите им сторили път като на съюзници. Докато препускал през кайманските редици на Кара-Айюбай с наполовина скрито лице, Кичи-Бурнай дал обет, ако се спаси, да нарече първия си син с името на града Козау...

Бунек предложил на Шарафкан да се промъкне заедно с него, но той предпочел да се оттегли заедно с брат му - Таз (Плешивия) и синовете на Кичектай по безопасния, както им се струвало, път към град Урта-Булгар (Среден Булгар) на река Кичи-Шир или Себер-Танъш (Донец Северский). Те не знаели, че друга част от искелските войски - барините на Билджан, сина на Баксар заедно с прикрепените към тях брадати уруси начело с Караковия син Бат-Аслап (Святослав, син на Владимир Мономах) се движела отделно за нанасяне на удар по фланга на армията на Бунек и вече е отрязала Урта-Булгарския път. Войските на Шарафкан, Таз и Кичектай се натресли право в засадата на Билджан и били напълно разбити. Степните българи, които се опитвали да избягнат засадата или да се измъкнат от нея, били посечени от пристигналите каймани на Кара-Айюбай. От 40 000 кър-българи само 5000 войници с Шарафкан оцелели и стигнали до Среден Булгар. Заловени били Сукър Чия (Слепият Чия) и другите синове на Кичектай, тръгнали да отмъстят за смъртта на баща си към Искел, а брадатите уруси обградили Таз. Добродушният Таз свалил от коня му Святослав, но пожалил младостта му и не го доубил, а отминал напред. Когато му се струвало, че вече се е откъснал от варжеския обръч и ще може да се спаси, стрела на брадат урус убила коня под него. Вождът на брадатите уруси Сакал (Брадата) искал да плени Таз и да го разпита, но отзад се прокраднал Святослав и го пронизал с копие то си... При барините дошъл улчийският вожд Хазар, който помагал на Святослав и предложил да откупи ако не всички Кичектаи, то поне Чия. Хазар бил убиецът на пленения след Ташилското клане Кичектай... Билджан се досетил, че Хазар иска да заличи целия род на Кичектай и му отговорил: "Преди да дойдеш при нас да си напазаруваш истински богатири, да беше си изсушил гащите поне, че още са мокри след Карасуйската война!" Хазар се отдалечил, като злобно ругаел барините. Тогава някой от тях стрелял, но стрелата за щастие уцелила коня на Хазар. След завръщането си в Башу (Киев) Билджан бил веднага задържан от хората на

Святополк, но не издал стрелеца. Святополк искал да го убие, но се намесил митрополит Никифор, заплашил, че ще се оттегли от поста си и така Билджан бил освободен. Върнал се в града си Самор и без никакви условия пуснал всички синове на Кичектай; обещал пред себе си да ги освободи, ако самият той бъде освободен...

Мономах бързо схванал, че без подкрепата от Айюбай и Кара-Айюбай властта на Бунек и Шарафкан в Джеремел е неустойчива и решил незабавно да утвърди съюз с него. През месец джон ае (януари) 1108 г. Мономах и Халик (Олег Святославович) отишли в земята на Айюбай - Арил (Орел) и оженили синовете си за дъщерите на Айюбай и Кара-Айюбай: Олеговият син Бат-Аслап (Святослав Олегович, баща на героя от "Словото..." - Игор Святославович) - се оженил за дъщерята на Айюбай, а Караковият син - Джурги Булгарук (Юрий Долгоруки) - се оженил за дъщерята на Кара-Айюбай...

Както вече казах, резиденции на управляващия южните барини-мюсюлмани Хумар, син на Ахмад са градовете Гюр-Куман и Бацар, а на вожда на северните православни барини седалище е град Самор, чието име често произнасят като Самар. Затова южните барини наричат северните "самарци", а северните казват на южните "бащари". Всички барини се обединяват при заплаха за владенията им и дружно пазят южната граница на Таш-Балин (Киевска област). Общи остават и някои свети за тях места. Едно от тях е свещеният за барините град Туки, където расте почитаният от тях дъб - намира се западно от Кургаш. Край този дъб те произнасят клетвите си по всякакъв повод. Който наруши клетвата си, го завързват за дъба и слагат до него пръчки (ако клетвопрестъпникът е знатен човек) или сопа (ако е от простолюдие). Всеки желаещ може да ги вземе и да удря с тях престъпилия клетвата си. Ако е ненавиждан от мнозина, случва се да го пребият до смърт...

Господин Хумар ни изпрати до Самор, но не влезе в града - беше сърдит на Билджан... Едва наближихме градските врати и от тях се показа Билджан, видимо зарадван. Той се оказа не по-малко мил човек от княза Хумар и в сърцето ми се загнезди една мисъл: "Защо тези двама достойни елбири (рицари, ще срещнем думата и като "алпари") не дружат един с друг?" Нямах отговор... Баринските българи са главната сила на Искел, без която киевско-руските (искелски) князе не могат да удържат нито една по-сериозна победа. При пленен сбор те могат да доставят 120 000 конника, а срещу тях никой не би могъл да противостои. Освен това Киевска Рус разполага със 100 000 брадати уруси от Бер-Сала (Переяславл), 80 000 безбради и брадати уруси от Кара-Булгар, 300 000 узи (торки) и печенези, 600 000 улчийски пехотинци и 70 000 полтавски българи-арджани. И това е като имаме предвид, че при управниците Кинзяслап (Изяслав Ярославович) и Сип-Булат (Всеволод Ярославович), които подтискали безбрадите уруси, Искел са напуснали 300 000 българи от това племе. Сто хиляди от тях уседнали в Бирман, която област те наричат Бургас, тоест Булгар (западната част на Северното Причерноморие), 150 000 постъпили на византийска служба в Дунавска България, а 50 000 бивши войници от гарнизоните Торчек (Пороссието) и Търъс (област Переяславска) заминали за Волжка България и там били разселени в град Кашан (на Нижна Кама) и в околностите му...

Доста българи освен урусите напуснали Киевска Рус и след от описаните събития. През 1111 г. барините участвали в похода на Мономах и Святополк към владенията на Шарафкан в Среден Джеремел. Те ударили от едната страна, а Айюбай и Кара-Айюбай - искелски съюзници - от другата и заедно разгромили княжеството му. Шарафкан с остатък от хората си избягал към Ечкебаш (източния завой на река Дон)... Никой не му помогнал; той бил скаран със съседите си, а Бунек по това време се грижел да опази собствените си владения Карга-Балиш, като предполагал, че искелците ще ударят именно тях... Този поход бил вдъхновен от Никифор, който се стремял да отдалечи границите на Волжка България

колкото може по-далеч от Киевска Рус. Едновременно с това митрополитът се готвел за окончателна битка с юдеите. Скоро след Лубалската война (1107 г.) Сакал, който се замонаши, стана дясната ръка на Никифор в това дело...

В 1113 г. умря покровителят на юдеите Святополк и баринските българи на Билджан заедно с кимерските българи от Булун-катау (Еленова крепост, Полонное в Хмелницка област на Украйна) по тайно нареждане от Никифор превзели опората на привържениците на Святополк град Тугар (Староконстантинов, пак там). Управляващият града вожд Хазар бил насечен на парчета... В Киев по това време Сакал вдигнал на крак улчиите срещу талмудистите и сам пребил до смърт Бундат (Путята). За да оцелее Бундат изявил желание да се замонаши и да дари цялото си състояние на църквата, тогава Никифор го пощадил... На останалите юдеи им провървяло по-малко, те загубили и имуществото, и живота си... На баринската граница 20 000 талмудисти помолили да бъдат пропуснати към града Булюмар (Владимир-Волински), главен за целия Имен-Балин (Волин) и основан от императора на хуни и българи Булюмар в IV век. Бинас помолил Билджан да пропусне само тези от тях, които искат да се върнат към библизма, останалите да бъдат изгонени. Билджан направил точно това: укрil 1000 човека, пожелали да станат иджами, останалите предал на преследващите ги улчии ("славяни") и те на място избили 19 000 от талмудистите... Дошлият след тях Никифор благодарил на улчиите и снел от тях всички грехове... След преговорите с Бинас Никифор се съгласил част от имуществото на юдеите-талмудисти да се даде на библистите-иджами, които да се върнат в Джанбул (Нови Град - район в град Киев)...

Победата на Никифор била пълна; сега той станал пълновластен господар на Искел и поставил за княз в Бащу верния си слуга и съмишленик Владимир Мономах (Карак)... В Переяславл Мономах оставил сина си Светослав, който също желаел да се изтъкне пред Никифор и замислил да унищожи Арджанското наместничество - Меля Арджан между реките Субан или Субай (Супой) и Сула-Болгар (Сула), по река Мелля-Арджа (Оржица) и десния ѝ приток Булгар-су. В джон ае (януари) на 1114 г. 300 000 брадати уруси, улчии, и покръстени узи и печенеги (кара-кулаи) по заповед на Светослав щурмували центъра на наместничеството (югурлък) град Мелля (Гребенка на Оржица, област Полтава, Украйна) и подложили на разорение мюсюлманските селища край него. Тогавашният княз на Полтавското княжество (бейлик) Байда Ас-Тебир пратил на помощ на мелляните сина си Кавил с отряд полтавски сабаи или баграти и барсили, а сам той нападнал кара-кулайските поселища в кантона Белек (на Днепър). Поддържали го мюсюлманите от Керманчек (Кременчук на Днепър) и Аучи, които тукашните сабанджари-печенеги в памет на Мумин (хазарски наместник на Украйна и волжко-български цар, края на IX-ти и началото на X-ти век) наричат Муминдиз (Крепост на Мумин, Воин)... Част от кара-кулаите се върнала да защитава селищата си и напорът на злодеите към Мелля отслабнал... По време на поредното настъпление на Светослав Кавил го убил с точен изстрел на място. Трябва да кажем, че барсилите стрелят с лък най-добре и желаещите да усвоят това умение се учат от тях...

Мономах придвижи към Мелля нова армия от 200 000 улчии и биракси (пороски) кара-кулаи (узи-торки и печенеги), но тогава аз (Джанги) се намесих в събитията както преди три години (1111 г.) в Средно-Джеремелската война. Тогава бях събрал 30 000 бойци - 14 000 кара-чиркеси (предците на карачаите и балкарците) на Бахтияр, сина на Багрем и внук на Кочем от рода Ухул; 10 000 алански сувари на Нури, сина на Барадж и внук на адиг от рода Асбал-Барадж и 6000 тамянски уруси на Бурибай, син на Малай и внук на Карай от рода Раджи-Буляр. Поведох ги бързо на север, където към нас очаквахме да се присъедини младият вожд на донските узи (торки) Курлу, син на Сар-Айяр. Вече бяхме отвъд Дон, когато ни настигна вождът Анбал Улуш със синовете си, сред които видях Кабир. Не познах

обаче сестрата на Кабир - Гюлджихан, която беше облечена като мъж, по барински обичай беше прикрила долната част на лицето си и се представяше за дружинник.... Анбал поиска разрешение да се присъедини към нас, защото той също отиваше в Среден Джеремел да се срещне с големия си син Азгул. Азгул се оженил за дъщерята на Арджумак, брат на Шарафкан и останал да презимува там. Сърцето на баща му се свило от тревога, и не било напразно... Още през 1109 г. се разкриха неразбории във владенията на Шарафкан - оттам с помощта на Мономаховата армия замина за Переяславска област братът на Шарафкан - мръсникът Кура, заедно с 35 000 свои хора. Тогавашният губернатор на Саксин Азан Мардан предложи на цар Адам да проведе разследване, но Шарафкан лично се яви при царя и потуши скандала с клетвено обещание да върне беглеца.. На следващата година Шарафкан и двамата му смели братя Бачман и Арджумак нахлуха в Переяславска област и я подложиха на погром. Изплашеният Мономах влезе в преговори с тях и обеща през следващата година да върне ордата на Кура обратно в Среден Джеремел... Коварството му обаче нямаше край; той реши под прикритието на връщащата се орда да нахлуе в Среден Джеремел и да го опустоши, а остатъците от владението да даде на двамата си тайни съюзници и съмишленици - Кура и Баг-Барис... Прадядото на Кура бил потомъкът на Юмарт-Катраг (братът на Аспарух) джеремелският баг, вожд на българите-салмии или шатърите (сатри) Барис. По време на Печенежкия бунт (893 г.) той застанал на страната на метежниците и им помогнал да првземат градовете на своите съседи, с които бил скаран. Тогавашният хазарски хакан-бек Арслан не само не наказал Барис, но и го назначил за югурбай (наместник) на Джеремел. Това доказва, че Барис е действал по заповед на хакан-бека и че Арслан е използвал печенежкия бунт в свой интерес. Може да кажем и повече - целият този бунт от 893 г. е бил организиран от араса (сунита) Арслан, който посредством печенегите сломил мощта на балтавара на Джеремел Наръш, син на Салъш, братовчед на Барис и лидер на карашите (шиити)... Юмарт-Катраг (братът на Аспарух) бил обявен от ябхусир-хакана Кър-Баил (първи хазарски император) за баг на Джеремел (земите между Дон и Днепър) и Буртас (Срведното Поволжие). Всички потомци на Юмарт-Катраг били джеремелски господари. Син на Юмарт-Катраг е Абиш, негов син е Алиш, който приел исляма, негови син е Радиш, негов син е Буриш, негов син е Аръс, а негови синове са Салиш, Амис и Бел-Юмарт. Аръс бил наричан също Ръш и Риштау. Салиш и потомците му взели родовото име Ръштав и Ръштауль... До 893 г. те управлявали кантона Урта-Булгар (Харковска област), а после отишли малко по-на запад в Кара-Булгар (тук Черниговска област; понякога Украйна на левия бряг и дори цяла Украйна)... Салиш имал двама известни синове - Ръштау и Наръш. Син на Ръштау е Къргар, негов син е Боян, който имал земи както в Кара-Булгар, така и в Бачу (Чернигов и Киев)... Син на Бел-Юмарт, изселен заедно с хората си във Волжка България е Бирак ("Въръг" по Ахмед ибн Фадлан), негов син е Бел-Субаш или Бул (добре описан в "Джагфар тарих", том I)... Син на Амис е Барис, негов син е Балъш, негов син е Таръш, негов син е Санъш, негов син е Кулъш, негов син е Данъш, негов син е Ал-Барис, негови синове са Баг-Барис, Аргис, Саргис и Наргис... С влизането в Среден Джеремел, който по мое настояване бе прекатегоризиран от зависимо владение в автономно владение (от кара-андашлък в ак-андашлък, като първото следвало да бъде защитавано от Волжка България в случай на необходимост) се натъкнахме на нечий отряд, ограбващ зимовище (къшлък). Спрях армията и наредих на пратеник да предаде на непознатите, че ако не покажат до четвърт час своя бириг (знак на военната част на върха на копие или прът; оттук идва думата "бригада"), ще ги атакуваме. За куриер до тях избрах един от кара-чиркесите: на върха на папахите си и към копчетата на куртките си те пришиват парченца яркочервена тъкан, така наречените "алан кисек", които веднага указват принадлежността на воина към

саксинската армия и заради това са ги нарекли алан-чиркеси (алан е употребена в смисъла "червен", ален или червени чиркеси)... Куриерът препусна, хората ми запяха "Сотнята" и започнаха да подрънкват с оръжията си... Непознатите мародери не показаха знака си и започнаха да сгъстват редиците си. Не чаках врагът да се подреди за атака и пузнах напред урусите и алан-чиркесите, които вечно се съревноваваха помежду си. Пуснеш ли някой от тях преди другия - значи си нанесъл на втория смъртна обида. Не обграждах грабителите, трябваше ми просто повечето от тях да побягнат и да всеят паника сред останалите. От опит знаех, че грабителите рядко оказват силна съпротива. Оказах се прав: те видяха носещите се към тях саксинци и и побягнаха презглава. Хората ми настигнаха петима от тях и ги избиха за миг. Единственият пленен разказа, че сме разсеяли булюка (полк, 5-6000 души) на Кара-Айюбай. Стегнахме се и ускорихме ход. Основните ми сили вървяха направо, а отделни отряди вървяха успоредно с нас на 5-7 чакрима (версти) разстояние. Те съобщаваха, че навсякъде виждат разпръскващи се каймани (хората на Кара-Айюбай)... Не съжалявах за заминаването му - трябваше ми не той, а Баг-Барис, който премина на искелска страна, още по-добре щеше да е да заловим Кура, главния изменник. Хванех ли го, целият ми поход независимо от резултата щеше да бъде одобрен от Адам: изпълнението на царска заповед е по-важно от хиляда победи. Щях да бъда герой дори да загубя цялата си армия, но ако доведе Кура. Такава е политическата логика на всеки господар... Когато урусите от лявото крило ми довякоха Баг-Барис, усетих, че щастието ми се усмихва... Баг-Барис видял носещия се към него уруски полк, сетил се, че урусите рядко взимат пленници и заповядал на воините си да слязат от конете и да легнат с лице към пръстта. Ходът му бил успешен - учудените от вражеската покорност уруси загубили войнствения си плам и с голямо съжаление пленили и разоръжили 7000 кър-българи на Баг-Барис... Когато пред цялата армия заявих, че урусите са удържали славна победа, те отново се напериха и почнаха да поглеждат отвисоко на алан-чиркесите, които дразнеха, като ги наричаха "аланчеклар" (аланчики)... Баг-Барис с уплах ми изложи всичко и разбрах добре какво се е случило. Кура с хората си, като вожд, завръщаш се във владенията си, тръгнал преди искелските войски и наред убивал караулите и вождовете. Така би могъл да заведе искелците направо в лагера на Шарафкан, но надделяла омразата му към Яучи-Кулаите (потомците на българския цар от IX-X век Бат-Угер Мумин Ибрахим Арслан). Заради нея той променил маршрута си самоволно и нахлул в техните земи. Водач на Яучи-Кулаите беше тогава Аучи-Мумин, който заповядал на по-младите си братя Салих, Вазих, Забих и Назих да изтрият граничните линии на владението и да бъдат крайно предпазливи. Зелените младоци бързо забравили предпазливостта. Кура ги поканил в юртата си да отпразнуват завръщането му в степта, младежите се хванали на въдицата и били заловени. Един от хората на Кура видял вероломството, избягал и предупредил Аучи, а вождът ме извести за нахлуването на Карак... Аучи набързо дойде при мен с 5000 от смелите си санджари. Синеоки и светлокоси, те изглеждаха добродушни, но да не си насреща им в битка!... Аучи беше известил за опасността и Шарафкан, който също вдигна хората си. Шарафкановите братя Бачмани Арджумак не изчакаха да се съберат всички и решиха да се отличат първи, тръгнаха към врага само с няколко от вождовете. Край Карамаджа (тенгрианско място за молитви, светилище) на река Салмичай или Тукайчай (Почитаема, Свята река) братята почти отблъснали полка на Мономах (Карак), но били разбити и заловени от ударилите по фланга им барини. Провървяло им, че ги пленили гюр-куманите - барините не убиват пленниците. Всички български вождове, пленени от Мономах и хората му, били убити зверски от този жесток управник. Сред убитите бяха Азгул, син на Анбал Улуш, Ак-Улан, син на Кулюг, любимият син на вожд на Бурибаш Кебек Бурнай-Алвар, един от Асладжуците - Себер,

сина на Сагай - Арбай, сина на Аблай - Кодай; Ахмад, Ханиф, Ислам, Бурхан и Халим от Укмасовите, байларския вожд Шатър, син на Арслан, ковуйския вожд Кадир, санджарския вожд Надир, водача на полтавските узи Басър, сина на господаря Тудърхай - Саубан, сина на вожда Караш - Тамир, брата на Сукир - Чия-Кангар, вожда на тук-сабаите Аспар Кукчуи сина му Кюнем, наречен на дядо си Кюнем от рода на Нарешеви. Кюнем беше само на 11 години, но се би храбро заедно с възрастните и една от стрелите му уцели плаща на митрополит Никифор. Някога Никифор участвал в похода на кръстоносците срещу тръкоузите (селджуците) и това му харесало дотолкова, че тръгнал на бой и този път (1111 г.). В жестоката битка при Салмичай, когато до него почти се добрал Азгул, като пред очите му съсякъл деветима, митрополитът се насрал и повече никога не участвал лично в поход срещу българите... Когато Карак се канел да убива Аспар и сина му, Никифор, който бил дошъл на себе си го помолил да пощади Кюнем. Мономах обаче много обичал да убива беззащитните и се направил, че не го чува, разцепил с брадва главата на момчето пред очите на баща му... Азгул, макар ранен и вързан, се хвърлил срещу него, но един дружинник го свалил с удар по краката с копието си и настървеният Мономах започнал да го сече къс по къс...

Това нечувано убийство, което затъмнило дори избиването на пленените вождове след Ташилското клане (1103 г.) Мономах преднамерено провел на мястото за поклонение, като по тоя начин извършил небивало светотатство. Барис-Баг видял ужаса с очите си и му минала мисълта, че за щастие още не е предал на Мономах и собствените си братя... Баг-Барис чул, че "Кура се завръща", разбрал веднага, че започва настъпление и арестувал верните на Волжка България свои братя - Аргис, Саргис и Наргис. Когато ишелските (киевско-руски) войски достигнали Урта-Булгар или Харька (Харков), Баг-Барис сдал града на врага и се присъединил към него... След това заедно с хората на Мономах запалил града Шугур, защитаван от Укмасите (Сугров от руските летописи; Чугуев на река Северски Донец край Харков)... Той помогнал на ишелците да превземат и друг български град, пак на Донец Северски (Кичи-Шир) - Бугра или Мукра (край Готвалд, близо до сливането на Донец Северски и Мжа), наречен така в чест на Атила, наричан от хуните Бугра...

От Бугра-Балик Баг-Барис с хората си тръгнал към основния лагер на Шарафкан между Салмичай (Сальница) и Алабуга (Тор, десен приток на Северски Донец), като се престорил на негов предан съюзник. Когато ишелците приближили лагера и атакували войската на Шарафкан, Баг-Барис го ударил откъм фланга и го принудил да бяга в Ечкебаш (десния завой на Дон)... Тук вече Баг-Барис дал на Мономах братята си в плен...

След като получили от Мономах и Святополк грамоти за владението Среден Джеремел, Баг-Барис и Кура заедно с Айюбай започнали да грабят и пленяват народа в тая област, а киевските уруси се върнали обратно, като бързали да доставят в Ишел награбеното. По същото време в този край е влязла и нашата войска... Казах на Баг-Барис, че ако не ни помогне да освободим пленниците и да заловим Кура, не му мърда смъртта "на колелото" (ще се въздържа да описвам процедурата, който желае - може да намери "колесование" в мрежата и да чете, бел. прев.) за светотатство и измяна. Той се напика от страх, но си спомни, че Мономах наредил на Кура да осигури изтеглянето на ишелците и следователно Кура е в ариегард на киевско-руските войски. Веднага тръгнах след тях, като пузнах урусите и алан-чиркесите да прочистят местността от двете страни на основната ми група. Надявах се на чудо и Всевишният ми го подари, като показва безграничното си могъщество: край аула Зирякле моите кара-чиркеси хванаха Кура и Мономаховия син Святослав. Тези двама злодеи бяха изостанали от главната войска, за да поограбят и разорят голямото и неукрепено селище. Зиряклийците не се уплашили, когато злодеите се нахвърлили срещу тях, а бързо оградили селото с покрити каруци и посрещнали разбойниците с дъжд от стрели. Ишелците

се спрели и започнала престрелка, тогава в гръб ги настигнали алан-чиркесите. Брататите уруси на Святослав се уплашили, че князът ще бъде убит, а в такъв случай им се пише лошо и предпочели да се предадат. Кура се опитал да избяга, но съзрял идващите на помощ кара-чиркеси: ара-китаите можели да пречукат и него за разбойничеството му... Думата "калмак" у ара-китаите означава "кимак", а "алгар" - българин. Волжките българи имат шега по повод на превръщането на "булгар" в "алгар", но те самите през цялото време преправят "калмак" на "кулмак" (риза, рокля)... Като показах на Мономах любимеца му Святослав, го принудих да обмени братята на Баг-Барис, Аучи-Мумин и братята на Шарафкан срещу него. Братята на Баг-Барис и Аучи бяха при него, а Шарафкановите бяха у барините, на които Мономах не можеше да заповяда да пуснат пленниците. Наложих му се да иде до бага Билджан и да го моли да пусне Бачман и Арджумак "заради старото приятелство". Билджан го съжали и пусна Шарафкановите братя, без да иска нищо насреща. През 1120 г. повечето барини от улусите Кара-Телке и Телке, управлявани от княза Тихон, син на Билджан, се върнаха в исляма. Карак (Владимир Мономах) използва това като претекст за нахлуване в Баринджар. Опитът му да скара Билджан и Хумар беше неуспешен; двамата господари на барините (барин-таи, ковуи, берендеите от руските летописи) се съюзиха за съвместен отпор срещу попълзновенията на Карак. Барините разбиха навлезлите в Баринджар по негова заповед войски от карасуйските (зареченски) улчии и кара-кулаи (покръстени торки и печенеги), но Карак не отстъпи и притисна Баринджар със силите на третия свой съюзник Кара-Курт, сина на Куюк и калга-катрагите му. Кара-Курт вярно служеше на Кара-Айюбай и заедно с него нападناха в 1111 г. Среден Джеремел. Точно него срещнахме сред мародерите по пътя ни... Приклучените от три страни барини се видели в трудна ситуация, те смятали, че след първите загуби Карак ще отстъпи, но сметките им излезли грешни. През 1121 г. Билджан се принудил да преговаря с Мономах и дал съгласието си да бъдат изгонени 50 000 уруси-мюсюлмани от Телке и Кара-Телке срещу сключването на мир. Благородният Тихон не изоставил хората си, макар и да не бил мюсюлманин; не обърнал внимание на увещанията на баща си и на Хумар и заминал с повечето изгнаници за Волжка България. Булярският емир Шамгун разрешил на баринските бежанци да се заселят в Баринската част на Байтюба (губерния на Волжка България с център град Буляр) - по ходатайството на още живия тогава вожда на волжко-българските барини Курнан Мохамед. Курнан, за когото вече разказвах, беше женен за сестрата на Билджан или Белек и имаше от нея сина Вил или Белек... На новото си място саморските барини построиха два града - Телке (Лисицата) и Тиганак ("Тихонов край"). Последние войнишки сборове показаха, че башуйските барини са най-добрите войници на Волжка България...

След като изгони Тихон, Мономах с кайманите си (от Кара-Курт) - кулаите, брататите уруси и улчиите се стовари върху върху Арджанските мюсюлмани, но тогавашният баг на Полтава (Балтавар) Байда успя да се задържи до идването на моята саксинска армия и заедно разбихме Мономах. Той и урусите му се скриха в Бер-Сала (Переяславл), а кара-кулаите и улчиите си оставиха на произвола на съдбата. Насочих войските си натам и му обявих: "От днес нататък Полтавска област става кара-андашлък (автонимно княжество) на Ак-Булгар (Волжка България). Който от вас премине на служба към България - ще бъде преселен в земите на Държавата, а който не иска - нека да напусне полтавските земи и Переяславл и да върви, където пожелае"... Кара-кулаите и улчиите веднага се предадоха. Улчиите заселих край Полтава и те осигурих хляба за новото волжко-българско княжество. Разселих и също 200 000 кара-кулаи, преминали на служба към нас: 100 000 в Арджан и 100 000 в Средно-Влашката област на Саниш, Алип-Тетешов потомък. Скоро той почина и субата му с мое одобрение оглави синът му Алиш. Още 300 000 кара-кулаи пожелаха да идат

в Ромея, защото бяха православни и неведнъж ги канеше на служба императорът на Византия. Там обаче се изяснило, че ромеите са съгласни да приемат едва 50 000 от тях, те се разсърдили на ромеите, прехвърлили се в Дунавска България и заели Мизия и част от Македония. Ромеите се опитали да изгонят излишните кара-кулаи, но те започнали да воюват с тях. Накрая 50 000 паднали в сраженията, още толкова умрели от болести, 50 000 останали при ромеите, а 150 000 се върнали обратно и се съгласили да влязат в Средно-Влашката или Джалдърска суба (Олтеница). Това засилило властта на Алиш; той вече имаше контрол на д-територията от Джолтай (Олт) до Инешдар (Днестър) и мисля, че получи високия титул емир (велик княз). Ромеите високо ценяха Саниш и Алиш. Дватама имаха званието "ромейски генерал" и получаваха съответните ромейски заплати...

Виждаме как Мономах отвърна с черна неблагодарност на Билджан за добротата на самарските барини през 1111-та година...

Като размених Святослав срещу вождовете на Волжка България, позволих на войската на Мономах спокойно да си иде в Искел. При всичките си недостатъци Мономах имаше едно ценно за държавата ни качество: той панически се страхуваше от Волжка България и забрани на подвластните му князе дори да мислят за голяма война с нас, макар и да се решаваше на известни стълкновения с българите заради свои вътрешни цели. Така Мономах беше полезен повече, отколкото вреден за нас и затова го пощадох в 1111-та година, макар да можех да причиня на уморените му войски огромни загуби... През същата година използвах зависимостта на Среден Джеремел от Саксин и с властта си назначих за нов господар на областта изцяло предания на Волжка България вожд на донските узи Курлу, син на Сар-Айяр. Част от земите на Среден Джеремел и по-точно Алабуга (Тор) дадох на Бунек при условието да помага на Курлу по всякакъв начин. Оставих там и бага Анбал с децата му по негова молба... Кура пратих във Вътрешна България (Ечке Булгар, централната средно-волжка част, където се намираха двете ѝ столици - Велики Болгар и Буляр или Великият град, където го осъдиха и го пъкнаха в подземията. След три дни, прекарани там, където дори не можел да се изправи, Кура приел исляма и започнал да пише поема за величието на царя Адам (1076-1118 г.). Като изслушал полуграмотните куплети на Кура, Адам, който никога не се усмихваше, се захилил и не можел да спре. След като се поуспокоил, Адам казал: "Затворът накара Кура да се разкае и го направи правоверен, даже стана поет. Възхитени сме от чудото на Всевишния и сме длъжни да простим на раба божи Кура (Кура взел мюсюлманското име Хабдулла, което значи Раб Божий)..." Кура получи земя край Буляр и нарече лагера си с името на царя Адам. Той беше прекрасен стопанин и бързо стана основен доставчик на месо, кожи, вълна и ездитни коне за Двореца. Самият цар честичко се отбивал при него да пийне кумис, а когато бил в добро настроение, молел Кура да декламира знаменитата си поема...

Баг-Барис и част от хората му преселих в земите на Бунек. Той се ожени за овдовялата Бунекова дъщеря и когато му се роди син, го нарече Бунек, на дядо му. Хората го знаят като Бунек Младши...

През 1114 г. се намесих във войната на Мономах с Полтавския бейлик на основание, че Байда в 1111 г. се призна за зависим от Волжка България управник (ак-андаш) и попадна под моя опека. Появата на саксинските ми войски беше пълна изненада за Мономах; империята много рядко помагаше на зависимите управници, които не беше длъжна да защитава... С него имахме крайно тежък разговор, но нито той, нито аз не излязохме вън от рамките на взаимното уважение и не поискахме да раздухваме конфликта. Като се съгласих да приема искането му да изсели Кавил и хората му като убийци на сина му вън от Арджан, Мономах се съгласи да включи Меллийския югурлък (наместничество) в състава на Полтавския

бейлик.... Разбрах, че Мономах е назначил сина си Себер (Ярополк от руските летописи за нов управител на Переяславл и поисках да поговоря и с него. Видях учудването на Карак и усетих, че му става приятно от такова внимание към сина му. Себер (Ярополк) влезе в шатрата и направи към мен по стар български обичай поклон до земята. Така се покланят синовете пред бащите си и зависимите владетели пред императорите. Неочаквано за тях двамата аз отвърнах на Ярополк със същия поклон и казах, че щом е оглавил един от най-старите български бейлици, то е станал равен на Саксинския губернатор (тоест на Джанги, водещия повествованието). Бузите на Себер порозовяха от смущение, но направеното и казаното от мен му харесаха и ние станахме добри приятели във времето...

През 1116 г. Кара-Айюбай (Аепа от руските летописи), последният силен враг на Волжка България в Кър-Саклан (степта от Дунав до Дон) се възползва от отсъствието на Бунек (Боняк, Вонящият) и неочаквано завзе Среден Джеремел. Себер (Ярополк) сам ми предложи помощта си при потушаването на метежа на Кара-Айюбай. Той се зае да прогони нахалника и аз одобрих това му решение. Наредих от своя страна на Челек и Читаите да заемат субата Кара-Куюк между Южен буг и Ингул, а на Бунек - да заеме другите владения на Кара-Айюбай в Калга-Катраг (югът на Запорожието и североизточната част на Херсонска област). Всичко това стана в 1116 г. Себер зае основно с барините си Среден Джеремел и го предаде на Курлу, след това огледа пленниците, които освободи от Кара-Айюбай. Всички Анбалови синове той пусна без никакви условия и задържа само един, който отказал да покаже лицето си. "Дай да видим кой си, какво се притесняваш, нали не си момиче!" - му казал Ярополк (Себер). Пленникът открил лицето си и Ярополк загубил дар слово - пред него била Гюлджихан, дъщерята на Анбал. При нападението на Кара-Айюбай тя съсякла четирима каймани, докато помагала на баща си да бяга от преследвачите. Можело да загине и тя, но Кара-Айюбай я познал и наредил да я пощадят. Той поискал да я направи своя наложница, но не се получило... Ярополк и Гюлджихан се влюбили един в друг силно и вдигнаха сватба, на която се веселих и аз...

Независимо от поражението Кара-Айюбай все едно успя да напредне към Саркел (Хин-Керман). За два дни той отблъсна от града всичките ми войски и изравни със земята всичко освен крепостта, която геройски защитаваха тамянските (приазовски) уруси на Бурибай. На третия ден сутринта към Хин-Керман се появи изпадналият в немилост Шарафкан (цар Адам му наложи наказанието заради загубата на Среден Джеремел), който силно искаше да отмъсти на Кара-Айюбай и той побърза да се предаде заедно с ордата си на мен. Разреших на 100 000 печенеги и узи от владенията на Кара-Айюбай да заминат за Искел според тяхното желание, а останалите хора на Кара-Айюбай преселих в кантона Кър-Джилан (Полска Змия) на брега на Агач-Узен (Мали Узен) и Арслан (Еруслан в Саратовска и Волгоградска области на Русия). Кара-Айюбай самоволно замина за Хорезм (Караджим) и ограби няколко наши и техни кервани. Получих заповед от Адам да го доведе в Биляр, където да получи ново място за заселване на ордата си. Отидох в Байлар (Мангишлак) и успях да го хвана при опита му да разграби тая саксинска област. Заплаших го с убийство в случай на неподчинение и поведох ордата му към Буляр - без хората на малкия му син Манук, който тайно ми помагаше. Там поканиха Кара-Айюбай на сватба, която чест той не можеше да откаже...и го отровиха...

Впоследствие емир Колин (де факто властващият във Волжка България човек от 1120-та до 1153 г.) ми каза, че има документ за тайното членство на Кара-Айюбай при талмудистите, като го намерили при задържането на един от емисарите (супер-агенти) на Дома Натанови (главната щаб-квартира на всички талмудисти по света; през XVIII-XIX век същите тия агенти (кара-устаи) на Натанови са наречени масони, а на самите Натанови е дадено името

на "тайното ционистко световно правителство"), но унищожил документа, за да не ми навреди. Така благородният емир спаси живота ми; читателят може да си представи какво би ми се случило, ако ме обвиняха в тайно съдействие на юдея Кара-Айюбай. "Съдействие" би могло да бъде и прехвърлянето на хората му от Джеремел в Кър-Джилан, макар именно заради това прехвърляне Кара-Айюбай загуби влиянието си и стана уязвим... За оказаната помощ при разгрома на Кара-Айюбай при Саркел Атрак, Шарафкановият син получи разрешение от Адам да отиде на служба в Гурджа (Грузия) - тогава наше автономно владение - изхранването на хората му в Ечкебаш беше много трудно... След извеждането на Кара-Айюбай в Джеремел настъпи невиджано спокойствие...

Ордата на Манук от 60 000 души смятах да преместя в Кър-Джилан, но емир Шамгун (син на царя Адам) издейства заселването на Манук на крайния югоизток на Байтюба (Камската провинция на Волжка България с център Буляр. По него време Манук прие исляма и мясюлманското име Кази, така ордата му нарекоха "Кази Суба"... Той плащал дълго време данъка си на един от чиновниците и не вземал от него разписки, защото му имал доверие. Чиновникът прибирал платеното от Манук и така натрупал огромно състояние. През 1135 г. Кара-Тюрйй (чиновникът) съобщил на приятеля си - сабанджара (правителствен глава на губернията) Харун Сулчибаши, че Манук дълго време не е плащал данъци. Харун изпратил хората си и те в отсъствието на вожда иззели от хората му "за доплащане на данъка" повечето от добитъка... Възмутеният Манук събрал мъжете и тръгнал да търси справедливо решение на въпроса в Буляр. По пътя си озлобените му хора ограбили и погромили владенията на Кара-Тюрйй край Байбак и тези на Харун в Сулчибаш, а Харун се възползвал от това и обявил Манук за разбойник. Шамгун, който не разбираше от управленските дела, повярвал на клеветата на Харун и сам тръгнал да гаси "метежа". Кази не искал да пролива кръв и излязъл да преговаря с емира, но Харуновите хора го застреляли. Мануковите войници пуснали стрелите си преди да побягнат и една от тях смъртно ранила Шамгун... Успях да спася от избиване Мануковата орда и с Колиново разрешение да я изведа в кантона Кър-Джилан. Малкия Мануков син Улуг взех при мен и го възпитах като свой роден син. Когато стана пълнолетен, го поставих начело на субата на баша му, която до този момент управляваха моите наместници. Не можех да оставя ненаказан Кара-Тюрйй. Изисках го при мен в Саксин като чиновник по свръзките и много бързо го хванах с подкуп. Колин беше затрупан с дела и ми разреши да организирам съд и да го накажа... Като се видя в Саксинския зандан, страшен почти колкото ада, Кара-Тюрйй започна да моли за пощада. Срещу частично възмездяване на загубите, понесени от хората на Манук, трябваше да го пусна по молба на самия емир Колин. Колин ме помоли за тая услуга, защото Харун му беше станал полезен. Аз, господарят на повече от 2000 000 души (населението на Саксин), победителят в 40 сражения, не можах да удържа пълна победа над един среден губернский чиновник, Кара-Тюрйй!...

Що се касае за Харун - той се оказа не само недосегаем за мен, но и реши да ме унищожил като някакъв досаден комар! Баща му Юрук, братът на вожда на узийското племе берсут или бают, беше рядко смел при кражбите и натрупа огромно състояние от подкупи при издаване на справки за благонадеждност в Ечке-Булгар и отново присъединения Тубджак (Казахстан), като присвояваше заплатите, продуктите и стоките за узийските опълчения по време на войната с Кимак (Западно-Кимакския хаганат) - и прочие, и прочие, и прочие...

Като принуди субашите (свободните селяни) в Сулчибаш да се разбунтуват, той сам "се справи" с бунта и за награда получи един от районите в тоя кантон... Синчето му Харун в качеството си на финансов инспектор на Тубджак, използва тамошната неразбория и преджоби дългогодишните плащания на няколко уж напуснали Тубджак племена... Сега

Харун, който получи правото да проведе финансова ревизия на канцеларията на саксинския пръв министър Рашид, сина на Муксид, възнамеряваше да погуби и мен, а после да ограби Саксин. Аз, командващия 200 000-дна армия, не можех да го пипна с пръст! Оцелях само благодарение на Рашид. Рашид издържаше хиляда "осведомители" и "приятели", 300 от които работеха в Саксин, а останалите - във Вътрешна България и на други места. Благодарение на тях той намери хартия от искелската канцелария и с помощта на българите-иджами (библистите, по-късно - караими) състави фалшиво писмо от един агент на Натанови до друг такъв агент за "добрината на Харун към юдеите". За съставянето на писмото иджамите поискаха доста пари - с толкова може да се купи цял район - но разбраха, че е предназначено за спасението ми и го направиха безплатно. След 1111 г. с мои пари откупих от кара-кулаите в Переяславл 54 иджама от Сабан-Банджийската община Кошчи и сега общината ми се отблагодаряваше... Когато Харун, нагло ухилен, ми заяви, че събраният материал му позволява да повдигне въпроса за ревизия и на моите дела, му показах подправеното писмо и го предупредих: "Ако бъде назначена такава ревизия, ще те арестувам където и да си и най-вероятно ще наредя на хората си да те убият "при опит за бягство"... Харун пребледня и с молба за милост падна в краката ми. Дори ми мина мисълта - дали Рашид, сабанджарът, не беше уцелил без да иска в десетката... Помирихме се с Харун, но аз все едно останах нащрек...

Различна беше съдбата на хората на сина на Байда Кавил от Арджанския бейлик (област Полтава). Исках да ги задържа при себе си в Саксин, но цар Адам им нареди да се заселят до Учел (Казан). Там ги нарекоха сабаи, понеже ги оглави рода сабай (сапеите по Херодот, днес "шопи")... Преселниците в Ак-Булгар пазеха старинни български думи като "мъс_ - рог, "пич" или "мич" - изсушена глина или предмети от изсушена глина, "илек" - окръг, дом, част от владение, "бърън" - сто, "ман" - планински хребет, "съб" - кон, "ученнек" - квартал, "агънник" - напоителен канал, "женлик" - плавателен канал, "Сибил" - Древна България, Скития; "суанък" - баня, "кюнлик" - съборна джамия с училище, "тъшлък" - крепост, "бижанък" - град или предградие, "езлек" - път, "курса" - брадва... Те започнаха да носят патрулна служба по левия бряг на Идел (Волга) между Учел и Агидел (Белая, Кама) и по пътя от Учел в Кашан. В своя улус (район) те основаха град и около трийсет селища, като нарекоха едното от тях Кавил...

Едва наскоро губернаторът на Байтюба Отяк издейства разрешение да възстанови в Байтюба (централната губерния на Волжка България) Кази Суба и с мое одобрение пресели там половината жители на Влашко начело със сина му Арслан. Неговите хора също поеха патрулната служба от по пътя от Буляр в Камъш Самар (български град на река Большой Кинел в Самарска област на Русия)... С прекратяването на безкрайните Джеремелски войни мирният живот стана ежедневие, Билджан и Байда по няколко пъти в годината идваха при синовете си във Волжка България. Преселниците устройваха в тяхна чест празници... Такива празници правеха и преселниците от Искел и Джеремел, когато ходех при тях. Случеше ли се да мина през Ечке Булгар (Вътрешна, Централна България), те вече знаеха, че съм там и пращаха почетни посрещачи (кангар-егети), които ме возеха до преселническите селища...

До Самор ме придружиха Хумаровите синове Науруз и Хасан, които бяха в прекрасни отношения с Билджан и сина му Миджар... Майка им беше дъщерята на мулла Хасан... В Баринското княжество има 8 мечети, а три от тях украсяват Гюр-Куман (Бердичев). Ходил съм във всеки един от тях. Особено ме развълнуваха проповедта и молитвата в мечета "Магриб" (Запад, "Берберия"), където служи като имам персиецът Файруз Джаухари... В Бурджан (Предкавказието), където живеел преди, разбойници убили жена му и децата му, а той тръгнал да пътешества по света. Преди десет години (1100 г.) стигнал до Бащу (Киев) и

срещнал там бага Хумар. Багът видял, че Файруз е мъдър и благочестив и го поканил при себе си. В Гюр-Куман Файруз се оженил за дъщерята на мулла Карим, която му родила сина Карим... В мечета "Омар" служи имамът Касим, син на Хасан и внук на Худжа Омар. Худжа Омар, синът на шейх Худжа Ахмед, се преселил в Башу и станал имам на мечета "Джок". Знаем за трима негови синове - Касим, Хасан и Али. Шейховете Касим ал-Булгари и Хасан ал-Булгари останали в Башу, а Гали ал-Булгари по покана на бага на Баринджар - Ахмад, син на Тансар, се преместил в Гюр-Куман, където учредил мечета "Омар" и училището към него. Веднъж няколко ученика от неговото училище били кандидат-студенти в университета в Буляр и кази Якуб (Якуб ибн Нугман, историк и ректор на университета) им провел изпит. Те взели изпита бляскаво и веднага станали студенти (шакирди) от най-високата, трета степен... Излиза, че за пет години кандидат-студентите са получили не само специално образование, но са усвоили и знанията от първа и втора степен на университетските курсове, които обикновено траеха четири години...

В Самор в наша чест организираха великолепно тържество, на което танцувах българския танц "Ак-Билек" (Бялата Ръка). Обикновено го изпълняват петима мъже и петнайсет жени или десет мъже и тридесет жени... Мъжете танцуваха в черни костюми, прилепнали по тялото и по рамената им имаше нашивки. По броя на нашивките можеше да се разбере в колко войни е участвал мъжът. Жените танцуваха в рокли с дълги до коленете ръкави, като закриваха долната част на лицата си. По време на танца мъжете образуваха вътрешен кръг, а жените - външен, като правеха красиви обръчи... После всеки мъж улавяше ръкавите на най-близките до него три жени и танцуваха заедно, като се въртяха в общо хоро... После мъжете излязоха от вътрешния кръг и всеки от тях покани двама от другарите си с три бастуна. Те уловиха бастуните и направиха голям външен кръг, а жените се уловиха за вдигнатите нагоре ръкави и направиха вътрешен. В центъра на вътрешния кръг се въртеше една от жените, вдигнала над обръча от съединените ръкави на другарките си длани. Тя правеше с ръцете си различни знаци, като най-красивите зрителите одобряваха с възклицания... Накрая мъжете и жените танцуваха едни пред други, мъжете уловиха вдигнатите ръкави на жените и така образуваха нещо като коридор. В него поред влизаха леко наведени двойки от танцуващите. Минаваха през коридора и спираха на другия му край, като по тоя начин коридорът постоянно се движеше...

Самият баг Билджан ни изпрати до град Салауч, където ни срещнаха по-радушно от князете на Искел (Киевска Рус). Гостоприемният и добродушен баг (управник) на Салауч - Наби, син на Халиб и потомък на сина на Шамбат (братът на Кубрат) ми разказа, че се занимава с търговия и води керваните по слабо познатия, но много удобен за тая цел Кумански път. Той се гордееше, че сам е намерил маршрута и му е дал име. Този път започва от Салауч, минава през град Бирджа и столицата на Припятското княжество (Тургово-Пинската земя) град Бирбат-Тура (Туров) към Иске-Сабан или Лабъш (Любеч), а оттам - към град Караджар или Кара-Булгар (Чернигов), който салаучите най-често наричат с името на крепостта му Даруба (Каменната крепост). От Дауба пътят върви из степта на юг към Бер-Сала (Переяславл), от него води към град Аучи или Яучи, който салаучите наричат също по името на крепостта му Калган (Щит). По думите му от Даруба до Бер-Сала са сто олучакрима (голяма верста, равна на милята на ал-Идриси), а до Калган са осем прехода. След Калган (Воин) започва степта Куман и там пътят свършва. Заинтересувах се от разказа и реших да мина по този път. От Салауч стигнахме в Бирбат-Тура, голям и цветущ град, но минахме не направо, а през бившия салаучки град Байбуш или Тургубуш (Дорогобуж; "бай" или "тургу" означава скъпа материя, коприна, а "буш" - покривало, кърпа, шапка, така че двете имена са едно и също нещо: "Скъпо или Коприно покривало"). Байбушкият княз

Дауд, син на Угер (Давид Игоревич) ни беше помолил да го посетим, като молбата му ни донесоха тримата му синове - Муса Барис, Халиб и Харун. Дауд е едва ли не най-прочутият искелско-български княз, който прие исляма и известно време служеше на Волжка България. Заради подкрепата, която Дауд имаше от баринските и салаучките българи, Святополк II Изяславич се преструваше на негов приятел, а после го предаде и му приписа собственото си престъпление (ослепяването на Василко)... Преди известно време враговете му го разбиха и го накараха да се обяви за православен, но вътрешно той си остана мюсюлманин и построи в града си мечета "Харун" за спомен от Тамянский мечет "Харун", където приел исляма. Салаучите и барините-мюсюлмани бяха добри негови приятели и тая дружба пречеше на враговете му да го довършат... В петъчните дни пред очите на всички жители на Байбуш той подминаваше църквата по пътя за мечета, който по вътрешната си украса нямаше равен в целия Кара-Саклан (Украйна)... Докато аз и Наби разговаряхме с него, той с горчивина каза: "Другите князе и попове ме мразят и мисля, че след смъртта ми ще отнемат моя град от синовете ми. Кой ще ги съжали?". Наби му отвърна: "Ако стане така, ще дам на синовете ти градове в моите земи!" След това двамата управника се прегърнаха и заплакаха... Разбрах по-късно, че е станало точно това, което Дауд предвиждаше, но господарят Наби удържа думата си и приюти синовете му...

От Байбуш се насочихме към Бирбат-Тура (Туров). Красивият град е разположен на река Бирбат (Припят), която тук наричат Кичи-Тунбури (Малкият Днепър). От Бирбат до Бащу са шест дни път... Оттам поехме към Лабъш (Любеч), но на половината път ни спряха хората на Святополк II и по неволя се върнахме в Туров. След два дни се прехвърлихме в Бирджа, което зарадва много тамошните жители. Техният град е основан от Шамбат след завръщането му от Авар-Суба (Авария, Унгария) и е наречен с името на аварския му стан Бирджа. Сега на мястото на този лагер е столицата на Маджарско (Унгария) - Иждаркан (Естергом)... От Бирджа, където продадохме това, което се канехме да продадем в Любеч тръгнахме към град Науруз (Овруч). Този град не е голям, но има няколко оживени пазари и се провеждат панаири, на които се стичат много хора. Освен другите тук работят и прекрасни български майстори по изработка на доспехи и конски сбруи. Някога този град е принадлежал на Баринджар, но после са дали на барините други райони и те заминали в тях, а много от майсторите им останали тук. Днешните занаятчии са техни потомци. Багът на Науруз толкова държи на тях, че им е разрешил да си построят мечет. Бяхме възхитени от изделията им и купихме много тяхна стока. Продадохме част от ромейските тъкани, необработени унгарски и влашки кожи и метални (унгарски, полски и западноевропейски) украшения, дамаски, оригинални доспехи и остриета, кехлибар и други... Отпътувахме към Киев, като не обърнахме внимание на съвета на бага Наби "да отложим посещението на искелската столица за по-добри времена"... Когато влязохме в града, видях, че той е голям, макар и да отстъпва на Буляр, Велики Болгар и Сабан-Банджа... По размерите си и крепостите той много напомня Нур-Сувар (град на река Утка)... Най-старото име на този град е забравено и всички го наричат или Бащу, или Кук-Куян. Той се дели на два балика (квартали), частично изградени на хълмовете Куянтау или Кук-Куянтау (Хълмовете на небесния Заек), откъдето градът е взел името си. Тези квартали са Кий (Киев) или Старият град и Джанбул (Новият град; Яна или Джан - нов, бул - град). Начело на районите има градоначалници, управляващи самостоятелно. Преди пожара, случил се преди десетилетия в Бащу имало седем мечети, възстановени са три от тях. Сега мюсюлманите в Бащу са готови да вдигнат и останалите, но улугбекът (великият княз) Святополк II възпрепятства това с всички сили... Постройките на Кий са едва ли не най-древните от всички български строежи на север и това извиква почителност към тях... Джанбул е по-млад и има присъщия на

младостта цветущ вид. В Башу се чувствахме прекрасно и дишахме леко. Тази древна българска столица се намира на десния бряг на реката, която българите наричат Тун-Буричай, Тун-Бури, Варзай, Данбир, Буричай (Днепър)... Тук реката тече право на юг и бреговете ѝ край Башу можем да назовем западен и източен. По времето на единната българска държава Хазария в Башу, както и на други места, нямало талмудисти, но след разделянето ѝ в 1013 г. синът на Владимир I - Юсуф (мюсюлманското име на Святополк I Окаяни) довел в Искел първите юдеи от Бай-Буляр (Полша)... Прекрасното пеене на мюедзините от трите мечети в Башу ни накара да мислим за красотата...

Още преди да пристигнем в Кара-Саклан (Украйна) аз слушах много за бившето владение на Будим (Вадим Храбри от руските летописи), синът на дунавско-българския цар Крум. Будим служел на черниговския балтавар Урус-Айдар (815-855 г.) и му помогнал да обедини под властта си почти цялата Украйна. В негова чест нарекли бейлика Урус (Русь) и хакан-бекът на Хазария му дал титлата урус-хакан. Скоро след прашането на посланици в Ромея през 839 г. Урус-Айдар изпаднал в немилост и бил свален от хазарския хакан-бек от поста уруски балтавар... При Урус-Айдар Будим владее град Барадж-Иле (Треполь, Градът на Дракона), основан от самия него. Там живеят дунавски българи, преселени от Будим от град Берчин (Драконовия град) на река Тунджа. Казват, че и до днес те не са загубили нито особеното си дунавско-българско наречие, нито традициите си. Българите празнуват едни и същи празници, но всяко племе включва в тях и свои особени обреди... Дори реката, в чието устие се намира Барадж-иле, те наричат Тунджа (Стugna, Тунджа означава "Студена река"). Барадж-иле (Треполь) наричат също и Трьокбул, и Барадж-сала, което означава "Градът на дракона"... Ние отделихме време и отидохме дотам от Башу, хората ни посрещнаха като най-скъпи гости. Направиха угощение направо на пазара, където за нас разгънаха пет огромни шатри и изпълняваха старинни български песни и танци. Открих, че техните песни и танци приличат на тези на караджайските българи (карачай-балкарите). Когато бяхме в Кара-Бурджан (Дунавска България), видях, че и облеклото на бараджилците с нищо не се различава от това на дунавските българи...

По време на обиколката и скицирането на различните части на Башу, която направих с няколко от хората си, неочаквано се сблъсках с Бат-Булюк (Святополк II), намусен и брадат брюнет, когото местните талмудисти имаха за свой приятел.. Той рязко ни запитва на български кои сме, като си даде вид, че не ме познава и когато му отговорихме, каза нещо на своя бояр (старши дружинник) вече на улчийското наречие на ахилския (праславянския) език. Не знам как щеше да завърши всичко това, ако не се беше появил Булимер Карак (Владимир Мономах). Много от нашите ненавиждаха този кара-български княз, равен по могъщество на Бат-Булюк (Великия княз Святополк II), но следва да му бъде благодарен за спасението си...

Мономах беше доста висок, русокос, носеше къса брада и външно изглеждаше приветлив, но жестоките ъгълчета в края на устните му и тежкия поглед издаваха безпощадност и дори жестокост. Той също се приближи към нас с отряд брадати уруси, които винаги говореха само на тюрко-български и презираха дружинниците на Святополк за славянската им реч и попита Святополк на тюрко-български какво става, като ме посочи с поглед. Святополк II махна с ръка и се отдръпна от пътя ни, а Булимер слезе от коня си и заговори с мен - отначало на тюрко-български, а после дума по дума - на арабски. Като научи което искаше, той ми каза: "Принце! Смутни времена са и затова не можем да ви пуснем към Кара-Булгар (Черниговска област). В замяна ви разрешавам да обиколите моите владения в Переяславл и ще ви дам за придружител сина си Себер (Ярополк от руските летописи) и отряд уруси".

Мономах имаше за цел да откъсне поне половината българи от Искел - по-точно брататите

уруси и кара-кулаите (торки и печенеги) от българлъка и най-вече от волжките българи. В един от личните ни разговори аз го запитах съвсем пряко защо го прави. Той отговори: "И в Искел (Киевска Рус), и в Ак-Булгар господства българският народ, ни искелските българи са по-слаби и тежненятия им са към Волжка България. Ако не ги разединя, то Волжка България ще погълне Киевска Рус".

По замисъла на Мономах ядрото на искелските българи, които да излязат от българлъка, трябваше да бъдат брадатите уруси. Те сега са господстващи в Науруз (Овруч), Анча-Галич, Переяславл, Шамлин (Смоленск) и Джир (Ростов), а в Кара-Булгар (Чернигов) те съставят почти половината от българите и по време на размирици сред другите българи често взимат връх. По-рано безбрадите уруси преобладаваха по тези места, също в Булгар-Балад (Полоцк) и Булгар ал-Харидж (Новгород Велики), но при управлението на Кинзяслап (Изяслав Ярославович, баща на Святополк III) и Карт-Сип-Булат (Всеволод Ярославич, баща на Мономах) бяха изместени от повечето области и понякога биват силни само в Полоцк и Чернигов. Във Волжка България безбрадите уруси преобладават безусловно и от тях се набира редовната армия - курсъбай...

Брадатите уруси от Искел в голямата си част са съгласни да бъдат отделен от българлъка народ, тъй като никога не са били ревностни българи, макар и да помнят родството си с тях. Един брадат урус - Сакал (Брадата) ми разказа още при второто ми идване в Искел през 1103 г. тяхната легенда за древния цар Саклан, който имал двама сина: от едния от тях, Урус, произлезли брадатите уруси, а от другия, Булгар - са произлезли българите. Тази история явно е възникнала неотдавна, родителите му не я знаеха. Когато се поинтересувах от кого тогава са прилезли безбрадите уруси, Сакал се смути и отговори, че това са българи, които някога са се присъединили към урусите и са взели тяхното име... Думата "саклан" той ми обясни като "грах"... Този наш разговор се състоя в двора на дома му и бе прекъснат от децата на Сакал, които шумно пробягаха край нас. Сакал се провикна: "Тихо, българи!" После ме погледна и се засмя. Когато пред мен нарече собствените си деца "българи", всичко ми стана ясно...

Святополк II поддържаше стремежа на Владимир да отдели българите на Искел от другите, но ако Мономах държеше да запази като главен тюрко-българския език в Киевска Рус, то Святополк II искаше да направи държавен език на Искел улчийското наречие на балкано-българския (старославянски) език. Брадатите уруси и синовете на Мономах - Елбир (Мстислав) и Себер (Ярополк) не искаха и да чуят за източнославянския език - роден за тях беше тюрко-българският. Мстислав знаеше на улчийски само няколко псувни, а Себер не знаеше и толкова. (Забележка на Даиш Карачай: "Чак при управлението на Улуг-Бат-Аслап (Святослав Всеволодович, 1142-1194 г.) улчийското наречие стана главен език, и то не навсякъде. В Чернигов например основен език си остана тюрко-българският...").

В Искел уруси могат да се наричат само урус-българите и барсилите, кито са смятани за техни най-близки роднини. В последно време брадатите уруси масово приемат православно християнство и разрешиха на поповете си също да се наричат уруси. Искелските улчии се наричат само улчии и се кланят доземи на всеки урус, за да избягнат боя...

На прощаване Булимер (Владимир Мономах) каза на арабски: "Не дразни коня, той също знае да хапе", като намекваше за поведението на Святополк II...

Предадох на шейх Бадретдин ибн Сулеш пари за ремонта на джанбулския мечет "Кабир" (Великата) и поведох кервана към главния град на Мономах - Бер-Сала (Переяславл), когото българите наричат Барадж-Сала и Бури-Сала. Улчиите го назовават Бури-Аслап или Бер-Аслап. С Ярополк лесно и без забавяне изминахме за един ден повечето от пътя и пренощувахме в палатки близо до Бер-Сала, откъдето ни изпратиха допълнителна охрана.

На следващия ден влязохме в Переяславл и си починахме добре, радушно посрещнати от жителите му. Най-много харесах района на градската баня, която посетихме с огромно удоволствие... Всички жители на Бер-Сала, както и на целия Улу-Кара-Булгар (Голямата, Черната България; лявобрежна Украйна на север от Запорожието) свободно говорят на тюрко-български. Улчийска реч не дочухме нито веднъж... Брататите уруси точно като кашанските (камските) българи обичат да слагат пред гласните в редица думи началния звук "г". Така тюрко-българската дума "арна" - красив те произнасят като "гарна" (харен, бел. прев. Оттам идва украинското "гарний" - красив, добър, умел")...

От гостоприемния Бер-Сала продължихме към Аучи или Яучи (Воин, Войник, Ловец) - малък град, но също цветущ, със силна крепост, която допълнително укрепиха преди новата война (1111 г.). Гражданите му се опасяват, че престоящата война ще им вгорчи живота...

Този град е важна българска забележителност: основан е от самия Ибрахим Бат-Угър Мумин (хазарски наместник на Украйна, а от 882-ра до 895-та година цар на Волжка България). Когато Алмъш го принудил да му отстъпи трона на Волжка България в 895-та година, гордият Мумин се оттеглил в Атил (столицата на българската държава Хазария), където хакан-бекът Арслан му предложил от съчувствие да владее Полтава (Балтавар), но Мумин не искал да притеснява тогавашния управител на областта и помолил да му дадат неусвоен район. Като получил земи край устието на Сула, Бат-Угър вдигнал на високия хълм град и го нарекъл Яучи (Мумин в стария български език означава точно Воин). Той управлявал справедливо и благодарните жители нарекли с името Мумин хълма, където днес се извисява крепостта Яучи, а града си наричали и Бат-Угър. С вълнение посетих запазения в първоначалния му вид каменен дворец на Мумин, който бе обкръжен от прекрасна градина и затова го наричаха Гюлистан... Разстоянието от Переяславл до Яучи ние взехме за два дни, защото се движехме по току-що направения нелош военен път... От Аучи след два дни се добрахме до града Барис-Инеш, намиращ се встрани от Днепър на река Барис-Инеш (Псел) малко по-надолу от устието на река Курул (Хорол). Реката Барис-Инеш (Барсовата река), чието име носи градът, бива наричана и Пси-Елга (Котешката река, откъдето и Псел), но местните предпочитат името Барис-Инеш... Този град принадлежи на Арджанския бейлик (Полтавска област)... Макар Арджан да е просто зависимо владение от Искел (Киевска Рус), днешният управител Байда разреши в града му да влезе наблюдателят на Мономах - Булгар, син на бояра Сакал, като показва миролюбие си. Градоначалникът Кавил, син на Байда и приятел на Булгар (Сакаловият син) управлява с помощта на тръок-абаи (вождове, старейшини) от местните българи - Алибек, Кадирбек и Джафарбек. Кавил е отличен познавач на българската история и неговите разкази предизвикаха у мен възторг. Той доуточни сведенията на аучийците за своя град... Оказа се, че в 602 г. хаканът на Авар-Суба (Авария, Унгария) пратил в Кара-Саклан (Украйна), която тогава била Кара-Българско владение, своя приближен Ялчек Аучи Авар, син на Атрак, за да изведе българите-анти (особено българско племе, образувало се от смесването на българите с източните славяни и говорещо двата езика - тюрко-български и улчийски) във Влахия (Румъния). Антите се развълнували; не били съгласни да напуснат родния им Кара-Булгар (Украйна). Багът на Кара-Булгар - Албури (Алвар) Аспар, син на Аскал Келбир, попаднал между чука и наковалнята... Тогава Ялчек Аучи, братовчед на Албури, си построил крепостта Аучи, където поканил на преговори Албури. Албури отишъл там, но по време на преговорите на хората му се сторило, че Ялчеховите хора искат да ги нападнат. В настъпилата паника Албури бил премазан. Като видял, че по мирен път не може да пресели антите, хаканът на Авария ги оставил в състава на Украйна под ново име - иделци. На мястото на без време загиналия Албури хаканът назначил Ялчек, но простолудиего го обвинило незаслужено в

убийството на Албури и скоро той трябвало да преотстъпи мястото си на Абу-Юрган - любимец на антите и кара-българите. В града Яучи Мумин управлявал преди заминаването си за Волжка България в 882-ра година и при него Яучи стана истински град. Преди заминаването от града на бековете Яучи-Кулаеви, потомци на приемния син на Мумин - Карт-Муса, градът бил далеч по-многолюден... Вярно е, че с пристигащите в последно време там искелски отряди населението му отново е започнало да расте...

Най-високата част на Барис-Инеш се нарича Калатау (Крепостната, Храмовата планина). Постоянно пристигащите тук искелски отряди разпъват лагерите си точно до града. Това и радва, и тревожи полтавските българи. Тревожи ги опасността от искелско нападение, а се радват, защото изгодно продават на искелците всякакви свои стоки... Повечето тукашни българи са тюркмените-менци, които обичат пъстрите дрехи, килимите и други неща. Трите тукашни мечети, построени на три различно високи площадки, също са оцветени ярко и красиво. Наречени са с имената на старейшините - Алибек, Кадирбек и Джафарбек. Приблжих се до единия от тях и видях, че нишите му са покрити с тънки шарки, подобни на тези по килимите и благодарих на Всевишния за тази красота... Все пак менците не винаги и за всичко слушат князете си и голяма част от тях са още езичници... Оттук до града на антите или кър-чиркесите Малкичу са пет прехода...

Докато се местехме от Барис-Инеш към Полтава не бързахме много и вероятно щяхме да пренощуваме по пътя, но полтавците ни пратиха отпочинали коне и така керванът на вечерта от втория ден път влезе в Полтава (Балтавар). Този древен български град е наричан Арджан-Булгар, Урус-Булгар и Наби...

Реката, на която се намира българите назовават Барискул (Барса), Арджан-Идел (Чиста, Сребърна Идел)...(преводачът напомня за латинската дума за сребро - *argentum*...)

Балтавар е силно укрепен град на река Барискул (Ворскла) и се намира под властта на най-силните български племена: барсили, баграти и уруси. Наричат го столица на безбрадите уруси, ревностни българи; много от тях след изгонването им от Искел уседнали в него и в околностите му. Всички полтавци признават правото на рода Байда - Бушлаите - да управляват тая земя и дълбоко го уважават. Ето непълен списък на предците на бага на Балтавар и Арджан (Аргания) Байда, като започнем само с Буда Бушлай. Син на Буда (Буджа) е Аскал, негов син е Барис, негов син е Барадж Наби, негов син е Себер Зубаир, негов син е Илбер, негов син е Дебер, негов син е Маджар, негов син е Кушар, негов син е Бугар или Тугар, негов син е Боян, негов син е Данил, негов син е Равил, негов син е Шамил, негов син е Къзъл, негов син е Кунчебек, негов син е Баил Тебир, негов син е Давил Ас-Тебир, негов син е Кавил, баща на Байда. Байда и синовете му ни приеха така добре, както могат да посрещат само българите...

С вълнение стъпих на земята на това българско княжество - тук живеят потомци на най-древните българи, които пазят обичая да носят черни наметала и се наричат каракалпаци. От уважение към каракалпаците другите българи ги наричат ардани, тоест "чисти българи". Рядко някой се решава да враждува с тях: добронамерените към приятелите си полтавски българи-каракалпаци (меланхлените на Херодот) не са оставили безнаказано нито едно вражеско нападение... Българите-маджари, които се заселили по-късно тук, сметнали за чест да станат подразделение на арданските българи, макар че на другите места винаги са били отделни от българите...

С красотата, външния си вид и благородство арданските кара-калпаци изпъкват дори сред останалите българи... Основно те са светлокоси и синеоки, но неомъжените девойки при тях потъмняват веждите си и се украсяват с шапки с привързани по тях разноцветни ленти, мъниста, пръстени, престилки, огърлици... За разлика от повечето искелски българи, които

носят изпънати по крака панталони и ботуши каракалпаците носят широки шалвари и меки полуботуши, към които завързват отдолу шалварите. Независимо от тъмните цветове на дрехите си мъжете-каракалпаци не изглеждат бедни; поясите им, коланите, доспехите и оръжието им светят в злато и сребро...

Любимият им танц е "Гобе" (Маслобойка; оттам "Гопак") и "Гулу" (оттук гуляй, радост и т. н.), които те танцуват почти както карачаите... В областта Арджан има много мавзолеи и кургани, в които почиват останките на български царе и герои; древните българи погребвали управниците си именно тук. Независимо от това, че арданците безпощадно убиват крадците на гробници, разбойниците са разкопали и ограбили вече много от тях... Багът на Балтавар и на целия Арджан - Байда с мюсюлманското име Заид ми разказа, че главна гордост на тукашните българи наред с могилите на великите предци са развалините на двореца на кан Кубрат, в който той приел сподвижниците на пророка Мохамед... Тези сподвижници пристигнали в Полтавска област през 642 г., а повечето от тях били от капдагските (малоазийски) българи-бурджааци. Бурджаците живеят основно в Кападокия край град Батир-Булгардаг на река Акум или Батир (Чорох), край планината Тар-Булгардаг (южно от Трабзон), до планината Субаш-Булгардаг в средната част на река Галич (Къзъл-Ирмак в Турция) и до планината Аби-Булгардаг на запад от езерото Бан-Булгардаг (Ван в Турция). Основно бурджаците са илатски (Илат е българска държава на територията на Турция и Балканите от трето-второ хилядолетие преди новата ера), аварски, кимерски и сибирски българи. Сред тях се различават 36 рода и 16 племена, тяхното тюрко-българско наречие днес говорят тръок-узите (селджуците), които по-рано са говорили къзъл-узийското тюркменско наречие. Можем да кажем, че мнозинството бурджааци са потомци на аскипските (скитски) българи - тюрко-българските диалекти на бурджаците и волжките българи са напълно еднакви, а къзъл-узийското наречие волжките българи разбират трудно и го смятат за чулакска (тюркутска) реч...

Килерските (киликийските) бурджааци започнали да приемат исляма още при пророка Мохамед и му помогнали да победи юдеите в Къзъл-Имен (Арабия или просто Йемен)... Като започнала войната на пророка с юдеите, много от бурджаците се присъединили към него. Веднага щом юдеите разбрали, че с тях се сражават българи, те се предали и обяснили: "В нашите книги пише, че българите-авари след излизането им от Египет създали от сирийските роби армия за защитата на Киликия от настъпващите египтяни (събитията са от XVI век пр. н. е.) и че от българските офицери на тая армия произлизат иджамите (библисти), а от войниците - юдеите (талмудисти). Затова не трябва да се бием с българите - праотци на нашия народ, иначе Бог ще ни накаже страшно..."

Като преодоляли всички трудности и опасности по пътя, посланиците на халиф Омар изпълнили завета на пророка; в деветата година от хиджра (630 г.) те разпространили истинската вяра сред бурджаците от Арджан-Булгардаг (Турска Таврия), които обичат името си идел-булгарлар (иделски българи), най-голямата си река наричат Идел (Джейхан, Турция) и главен техен град е Булгар-Ана (Адана), а през 642 г. започнали да разпространяват светлината на исляма сред полтавските българи... В Балтавар (Полтава), често наричан по това време и Булгар, ги посрещнал балтаварът на Велика България - Кубрат. В младостта си Кубрат служел във византийската област Кубрат на река Кубар или Кубрат (Ефрат) и взел нейното име. Там живеели доста сирийци и араби, чийто език Кубрат научил и беседвал с пратениците на тюркобългарски и на арабски... Преди пристигането на посланиците при Кубрат дошли православни свещеници от Византия.....(прекъсване в текста).

По това време тежко се разболяла любимата му дъщеря Туйбика, което го извадило от равновесие и го накарало в отчаянието си да заяви: "Ще приема вярата на тези

проповедници, които излекуват дъщеря ми!" Християнските попове не могли да направят нищо и позорно се изтеглили надалеч. Пратениците на пророка казали на Курбат: "Дъщеря ти ще оздравее, ако се напари в баня с брезови клонки!" Случката станала през зимата и Кубрат възкликнал: "Как да намеря сега разлистена бреза?" Тогава единият от пратениците - Кантал, син на Асман с мюсюлманско име Талга ибн Рабиг, натопил брезовия си бастун в съд с мастило и произнесъл молитва - бастунът се превърнал в цъфтящо брезово дръвче (кантал по бурджакски и арджан на западно-български). Прислужниците направили от клонките му метличка и напарили принцесата, след което тя бързо оздравяла. По-късно Талга ибн Рабиг се оженил за нея и останал в Полтава... Поразен от станалото, Кубрат приел исляма и мюсюлманското име Хайдар, което местните българи произнасяли като Айдар. Заедно с балтавара ислям приели и много от приближените му и знатни хора, като пръв от тях бил капаганът (пръв министър на царското правителство) Барадж, който взел мюсюлманско име Наби (Пророк). Мюсюлманите вдигнали в града мечета "Арджан" (Свещен, Чист, Брезов), при които организирали училище. По-късно в Балтавар, на който Кубрат дал също името Наби в чест на пророка Мохамед, построили втори мечет - "Имен" (Дъбовия) и трети - "Маджар" (Героят или Булгар-Мадяр)....

Пратениците предали на Хайдар-Кубрат подаръците от емира ал-мукминин Омар - Коран и Зелено знаме, под което българите се сражавали с враговете. Кубратовият син Аспарух Исмаил, най-ревностният мюсюлманин в цялото семейство на Хайдар, станал накрая притежател на безценните съкровища. Когато хазарският хакан Кър-Баил наредил на Аспарух да остави Боспор и да приеме управлението на Буртас (Средното Поволжие), Аспарух заминал от Тамя (Западното Предкавказие) там, а след известно време с тамошните кара-саклани се преместил в Балтавар. Казват, че мечетът "Маджар" в града е построен от него... Оттам Аспарух Исмаил заминал отначало в Бъргас или Бирман (Причерноморието), а накрая - за Дунавска България, като в едната си ръка държал Корана, а в другата - зеленото знаме на пророка Мохамед...

След Аспарух в Полтава известно време управлявал Арбат Маджар с башкортските си българи. По неговото име Маджар те се нарекли маджари и дали това име и на Авар-Суба (Унгария, Авария)... Българските балтавари знаеха, че войната на Искел със Среден Джеремел (волжко-българско владение на Северски Донец) всеки момент може да засегне и тях, затова бързаха да вдигнат допълнителни укрепления. При вида на грандиозната картина на подготовката за война сърцето ми се свиваше от жалост за този велик народ - във войната и от двете страни щяха да загинат само българи...

От Балтавар-Наби (Полтава) ние, изпълнени с прекрасни и вълнуващи впечатления, се отправихме към крепостта Талиб-Улуш, разположена на вливането на Барискул (Ворскла) в Буричай (Днепър). Тази крепост тогава се подчиняваше на Переяславл, но като наблюдател в нея живееше и синът на Заил - Талгат. Ядрото на тукашния гарнизон от 200 души беше от наемни кър-чиркеси, които за разлика от своите полеви събратя се бяха обзавели с домакинства и семейства. Комендантът на крепостта Уран, братовчед на Сакал, поощрява това по всякакъв начин и на моя въпрос каква е причината за това отговори така: "Кър-чиркесът - казак (ерген) няма да се бие толкова упорито за крепостта и в случай на голяма опасност просто ще я напусне, а семейният ще я брани до смърт - за урусите е голям позор да оставиш семейството си на произвола на съдбата". Тук научих, че кър-чиркесите наричат Полтава с името "Байда"...

Кър-чиркесите са облечени като волжко-българските опълченци (чирмиши) и само у картамана (атамана) им и тримата му баганини или багуни (офицери) видях скъпо оръжие. Когато крепостта е сериозно заплашена, оръжие вземат и селяните-улчии и дори жените,

като числото на въоръжените достига 500 човека... Тукашните улчии са почти всичките от бегълците и работят за Уран и в гарнизонното стопанство, което се завежда от курбашията (управител, началник на двора) Джиен, безбрад урус. Джиен е сроден с Уран: синът му е женен за Урановата дъщеря. Той ми разказа доста интересни неща за уруското минало и за някои чисто уруски думи. Така например думата българин за урусите означава богатир, балаш - дракон, бисярмен - бял българин (волжки), карак - късметлия, мурун или мурум (мерин) - джилки (кон), бурка - бургар, кожен плащ или наметало...

От Талиб-Улуш се върнахме в Барис-Инеш и пропътувахме два дни основно в северна посока до града Луджак или Лубал-Катау (Лубна) на средното течение на река Сула или Булгар-Сула... Оттам за три малки прехода стигнахме до град Урман (Ромна), който също е на река Булгар-Сула... В тези градове не видях нищо забележително... Ако човек тръгне от Урман направо към Барис-Инеш, може да стигне дотам за четири прехода...

Когато се върнахме при Булимер (Владимир Мономах) в Бер-Сала (Переяславл), аз с болка в сърцето изказах безпокойството си във връзка с надигашата се над българите братоубийствена война. Мономах отговори почти примръл: "Аз избягвам и ще избягвам война със самата Волжка България, защото уважавам роднинската династия на Мурумите (Мерините, така Мономах нарича династията на потомците на цар Хабдулла Джилки-Мурун), но ние не можем да търпим самоуправствата на нейния ак-андаш (автономен управляващ) Шарафкан (Шарукан в руските летописи, баг на Среден Джеремел), който затвори пътя на искелските кервани към Бурджан (Предкавказието). Както Ак-Булгар, така и Кара-Булгар (в случая Украйна) не могат да съществуват без търговията с Бурджан!" Не му възразих, за да не превиша пълномощията си...

След малко Мономах се окопоти, отново стана любезен и ни предложи да излезем от Лявобрежна Украйна към Волжка България през Шамлин (Смоленск), но аз отклоних предложението и го помолих да ни пропусне от Киевска Рус (Искел) през владенията на барините. Той помисли малко и даде разрешение... Като се договорихме с улугбека (губернатор, в случая велик княз) при всички обстоятелства да запазим приятелските си отношения, аз се простих с него и се върнах с кервана в Гюр-Куман (Бердичев), а оттам заминахме за Бъргас (Причерноморието)...

Не успяхме да видим затворените за нас владения на Халик (Олег Святославович) в Кара-Булгар (Чернигов и околностите), Джаим-Себер (Северните земи) и Батиш (вятичите от руските летописи), но аз знаех някои неща за този край от по-рано... Главен град на Джаим-Себерската тюба на Черниговската област е Яна-Кара-Булгар (Новгород Северски), когото наричат още Себер, Яна-Себер и дори Джанбул (Новият Град), поради което много писатели го объркват с квартала Джанбул в Киев. Това е могъща крепост. По-малък от него е град Батавил (Путивл), наричан също Бут-Авил Хорисдан (Слава на Слънцето) и Будаи. Част от маджарите (българи-унгарци), преселили се оттук в Авар-Суба (Унгария, Авария) е основала и там град Будаи (Буда, днес част от Будапеща). Той е разположен на река Джаим (Любима, Сейм), която се нарича така, защото.....(прекъсване на текста).

3. Улаг (Влахия, Румъния, Молдова)

Улаг се дели на две големи части - Арджа Улаг (Южна Румъния) и Малтавар Улаг,

разделени от река Сирет. Улаг е едно от имената на алпа Таш-Угер или Вилъях, древен владетел на тази страна... Арджа в името "Арджа Улаг" означава чист, кореняк... Името "Малтавар" част от Улаг е получила за спомен от управлението на балтавара Аспарух (сина на Кубрат). Тукашните българи както всички южняци произнасят вместо балтавар - "малтавар" и няма как да се промени... Името Сирет идва от старите думи "сир" - бял и "ат" - кон или река и означава Бяла Река, Бял Кон...

Река Бурут (Прут) или на стар български език "Българска река" разделя Малтавар-Улаг на две части: западна - Джучи-Улаг и източна - Кашан-Улаг. Северната част на Джучи-Улаг, чийто център е град Азъ (Ясси, или Яш днес) е плътно заселен с българи-даги, дага-агацири (даките, общи предци на румънците и молдовците, смятани за изконно български племена). Даките-българи, които обикновено биват наричани улаги (власи) или влашки българи, се управляват от множество напълно самостоятелни вождове, групирани по кантони, като за решаването на спортни и военни дела се избират старейшини (абай). Един от тези абай - Мугай (Михай), син на Тугай (Тих), е старейшина на Яш... В останалите места на Малтавар-Улаг (От "малтавар" е името Молдова) власите живеят на отделни групи между кър-българите (половските) племена - кулаи (торки и печенеги), кумани или хунски българи (половците от руските летописи) и кър-чиркесите, които се подчиняват на най-силния измежду тях...

На севера на Кашан-Улаг, наричан понякога в чест на управлявалия тук син на Гази-Юсуф (последният хазарски хакан) Биш-Араб (Бесараб) живеят сега тертерите, чийто център е град Тертер (Сороки?) на река Инеш-Дар (Днестър). На юг от тях обитават ердим-балишите, чийто главен град е Балик на река Ряжут (Реут). Още по на юг са именците, чийто център е градчето Имен (Дубосари?) на река Днестър... На юг от Улаг-Кашан (Кишинев) живеят степните бояндури, чийто голям град е Бояндур (Бендеръ?)...

Даките-българи носят, както предкавказките българи, древните български дрехи: кожени наметала (ямурлуци), които те наричат съба, кожени елеци, забранени по-късно от Бакир (Ахмед ибн Фадлан) и забравени от българите в Средното Поволжие... В Джучи-Улаг се намира едно от владенията на аварския и дунавско-български род Влах-Асеновци - Суджа-Уба (Сучава)... Самите те помнят Харун (Арон), неговия син Барадж, неговия син Михаил, неговия син Самуил, неговия син Барадж (Гаврил-Радомир), неговия син Джилян Батир (Петър Делян), неговия син Мамил Булгар (Радомир II Делян)... Сега ги управлява Бояновият син Асен Влах... Непосредствено Суджа-Уба се владее от Бояновия брат Урман (Роман?)... Когато бяхме там, се насладих на празника, който устрои в наша чест Урман и на удивителния танц "Буляркош" (Жерав), който изтанцуваха мъже и жени, облечени в престилки. Тези изумително красиви дрехи също бяха забранени във Вътрешна България от Бакир и ги запазиха само за жените...

Повечето от кър-чиркесите или антите живеят край главната влашка столица Бърлас (Бърлад). Водачът на влашките уруси и анти - Бакдан (Богдан), син на Арбуга, ни посрещна още в Бирман и сам управляваше лодката, с която преплувах Днестър. Аз бях първият пътешественик по тези земи и всички местни владетели ми оказваха царски почести...

Богдан произлизаше от много стария български род Кулян. Този род заедно с четири други български родове - Айяр или Авар, Албан, Джучи или Дус и Улубай - владеят Анджа-Галич и княжеството там. Прадядото на Богдан - Радил - се оженил за дъщерята на Буда - най-могъщия български бояр в Анджа-Галич. Баща на Буда е българският баг Албан, а майка му е дъщеря на Будим (Вадим от руските летописи, втори Крумов син, бел. прев.) или Буда, както го наричат тук. Оттогава тези два рода са заедно, както Улубай и Джучи. Айярови се местели ту към едната, ту към другата групировка - като съседните искиелски князе,

опитващи се да разпрострат властта си над Анджа-Галич. Син на Кулян е Билджан, негов син е Радил, негов син е Бури Кайрак или Буркай (войводата "Вълча опашка" в руските летописи), който станал губернатор на Анджа-Галич и съюзник на Святослав I Игоревич и Владимир I Святославович... Син на Буркай е Чирмиш, негов син е Буга, негови синове са Кара-Буга и Арбуга, баща на Богдан. При нощен сблъсък с неизвестни лица загинал Арбуга и Кара-Буга веднага отнел личното му владение Бахил (Буковина) и взел цялото бащино наследство. Жената на Буга - Сузбика, дъщеря на Биш-Араб (биш - пето дете или син, араб - грамотен, просветен) се страхувала от Кара Буга и избягала в Бърлас с внука Богдан, където някога се разпореждал Кебековият син Бърлас (IV век). Майката на Богдан - България, дъщеря на Мамил Булгар или Булгар от рода Асен, го грабнала на ръце и трудно, като преодоляла доста пазачи, избягала от плен... Госпожа България любезно ни покани на гости и при срещата ни разказа много интересни неща за прадедите си... Тя обясни, че Харун е бил знаменосец на дунавско-българския цар Борис (Михаил). Когато Борис приел православието в 859 г. и извел царството си от състава на Хазария (общата българска държава от федерален тип), той наредил да предадат на Ромея зеленото знаме на пророка Мохамед... Тогава Харун (Арон) избягал със знамето в трудно достъпния район на Македония - Бургал (Булгар на сръбски славянски) и основал там своето владение Бургал или Бурджат - или Булгар на хунски... Кър-чиркесите, поразени от горделивостта и героизма на госпожа България, я избрали за хатън-картаман (атаманша). После картаман на малтаварските кър-чиркеси - точно те наричат Малтавар-Улаг така - станал и Богдан. Той се оженил на трийсет, но никоой не се присмял: нито един от антите не извършил толкова дръзки и опасни походи като него. Налагало се да се бие и в Маджария, и в Балагач (Сърбия), и в Курбат иле (Хърватия), и в Урум (Византия), и в Байлак (Полша), и в Искел (Киевска Рус); той превзел общо 15 града и крепости, като навсякъде бил най-отпред и водел хората си... При това беше твърде скромнен и на предложенията ми да си спомни за подвизите си все обръщаше разговора към своите предци. Много обичаше да разказва за Кулян...

На излизането на Дунавска България от състава на Хазария през 859 г., осъществено с византийско подбuditелство, хакан-бекът на Хазария Иляс обявил, че лишава Дунавска България (Кара-Бурджан) от изконно българските земи в Бирман (Западно Причерноморие) и Деберджа или Табърджа (Добруджа) и вкарал в Добруджа корпуса на Микаил Башу (изтъкнат държавен деец и поет на българите). Отрядът на Кулян се числял в този корпус. Към него се присъединили и добруджанските българи-мюсюлмани...

Освен анексията на Бирман и Добруджа Иляс през 860 г. организираше и нападение на кара-българските (тук украински) уруси над Истанбул (Цариград, българското име на Константинопол). Заради това нападение византийският император побеснял и пратил в Дунавска България войска, като заповядал да предадат на Борис следното: "Или ще ми помагаш да ти върнем Добруджа, или ще воюваш с мен!". Борис трябвало да подкрепи ромеите при нападението им срещу Добруджа, но за целта изпратил срещу хазарските българи не дунавските, които отказали да воюват с хазарските си съплеменници, а хората на сръбските (славянски) вождове, които в голямата си част вече били православни. Ромеите и сърбите избили няколко десетки хиляди хазарски и добруджански българи-мюсюлмани и притиснали остатъците от корпуса на Микаил към Дунав (Иждар). Тогава през една нощ Кулян атакувал лагера на "славяните" и византийците, като им нанесъл сериозни загуби. Изплашените ромеи влезли в преговори с Микаил и добруджанските мюсюлмани. На добруджанците те казали, че Борис ги е накарал да нападнат мюсюлманите и им предложили да се преселят във Византия. Много добруджански българи-мюсюлмани заминали там... На Микаил и хората му ромеите разрешили да се върнат през Дунава в

Хазария... Пет години по-късно (865 г.) същите сръбски ("славянски") вождове, които Борис по неволя допуснал до себе си, подтикнати от Византия, вдигнали метеж срещу самия него. Тогава Борис с помощта на български части - в това число и на мюсюлмани - потушил метежа и завинаги прекратил сръбския ищак към трона...

След това през 889 г. Борис стигнал още по-далеч: отново обявил подчинението на Дунавска България към Хазария и по искане на хакан-бека Арслан поставил начело на Дунавска България сина си Булюмар Ражат (Владимир Расате, "Благородния Кон", Радж-Ат). Расате, вместо да установи хармония (азан; нарочно отбелязвам етимологията на името Асен, бел. прев.), започнал да подтиска незаконно православните и Борис трябвало да го отстрани от власт през 839 г. и да качи на трона другия си син - Симеон (Шамгун). Хакан-бекът Арслан видял в тая му постъпка нов разрыв между Дунавска България и Хазария и започнал напразно да воюва със Симеон... Макар много мюсюлмани и до днес да са обидени на Борис, като българин аз оценявам неговото управление като умело - той сплотил българите в Дунавска България...

Красивата Богданова дъщеря Умай беше невеста на Тукуч, сина на Турджан - бан (баг, управник) на Урман (северната част на Джалдърската суба на Арджа-Улаг, Южна Румъния). По това време бяха обособени три големи владения в Арджа-Улаг: Кара-Себер (Западен Себер между реките Дунав и Олт), Джалдър (между Олт и Средна Яломица) и Суздал (между Средна Яломица и Сирет). Северните планински и предпланински части на тези кантони заемаха районите на власите, предвождани от българските родове Варзай, Кулян и Урман, а южните се обитаваха от степните българи (печенеги, торки, половци) с техните вождове... В Кара-Себер тогава имаше две печенежки орди, в Джалдър - славната Алатска орда на Алип-Тетеш, оглавявана от малкия син на Таниш - Саниш, а в Суздал беше ордата на Читаите, предвождана от малкия син на абай Арслан - Турай. Арслан, син на Карай и внук на Читай, падна в Ташилското клане (1103 г.). Веднага след това Кара-Айюбай завзе владенията на Читаите в долните части на Хинкул (Ингул) и Турай трябвало да отведе ордата си в юга на Кашан-Улаг (междуречието на Прут и Днестър). Читаите оглавявали бурджатските бояндури, смели до лудост. През 1013 г. 6000-ди от тези храбреци в ожесточена схватка избили 7000 каймани на Кара-Айюбай, като загубили половината от своите. Турай, плачещ, едва ги уговорил в името на запазване на племето да отстъпят в Кашан (Бесарабия)... Вождът на съседната печенежка орда решил, че хората на Турай са слаби и заедно с печенежкия вожд на Суздал нападнал Тураевата база Булгарай. Бояндуриите разбили напълно печенегите и ги подчинили... Бояндуриите са много честни и прями; когато Турай ми каза, че иска да стане федерат на Волжка България, аз никак не се усъмних в неговите намерения и след връщането ми в Саксин придвижих нещата... За това, че Турай ми помогна да преселя кара-кулаите от Искел във Влахия и Византия в 1121 г. му издействах получаването на титлата емир на Волжка България. След това бояндуриите ме уверяваха, че са виждали два пъти Турай да плаче: когато ги уговарял да заминат за Кашан и когато разбрал, че Волжка България му дава титлата "емир"... (Бележка от Даиш: "Син на Турай е Сатмас, негов син е Читай, негови синове са Кидан и Джамгур"). Когато Турай чу за настъплението на Кара-Айюбай към Хин-Керман (Саркел), веднага тръгна на изток и с бой си върна владенията в Хингул (1116 г.). Останалата част от Куюкската суба взе Челек... Благодарение на моите записки цар Адам призна законността на това вземане и Саксин получи нова мощна опора в Бирман (Западното Причерноморие) в лицето на Читаевите владения... Още при първото ми идване в Арджа-Улаг сред влашките вождове първенец беше родът на Урман (Роман....дали има връзка с царското семейство Романови?), синът на Мамил Булгар от дъщерята на Биш-Араб. Макар той да управляваше с позволенията на

Саниш северната група вождове от родовете Варзай и Кулян (Варзай не беше ли готско име, бел прев.) всички останали арджа-улагски предводители го имаха за най-старши сред тях и съдия. Затова влашките степни (кър) българи започнаха да наричат целия север на Арджа-Улаг "Урмания" (Romania, Румъния... какво стана с "римските" потомци... бел. прев.)...

Мирът във Влахия не се постига лесно: власите и степните българи нямат много общо освен много древното българско родство. Дори не им е изгодно да обменят стоки помежду си - за тях получават много повече от съседните държави, където често отиват и да служат. Все пак българската мъдрост на власите ги е склонила на някои отстъпки и са постигнали главното за Влахия - добросъседството...

Нашите крепости и градове в Бирман се пазеха от нашите добри съседи и федерати: Аджак (Очаков) с аджаките, Ата-Бирман или просто Бирман (Одеса) с карга-балишите, Челмакатау (Салмакати по Константин Багренородни), Акерман или Аспарък на Днестър и Булгар-Бунар (южно от град Арциз или край него) - от Читаите...

В чест на пристигането ни картаманът Богдан реши да ускори сватбата, за да можем да бъдем почетни гости на нея. Не съм виждал в живота си по-шумна и радостна сватба от тази на Тукуч и Умай. Накараха ме да танцувам и разбрах, че това, което умеят нашите най-изкусни танцьори тук го правят начинаещите... Сватбата започна по българска традиция в дома на невестата в Бърлас (Бърлад). Населението на града скочи над десет пъти, когато пристигнаха поне 100 кър-чиркески картамани, влашки и кър-български (печенежки, торкски и половски) вождове и глави на родове, като сред тях естествено беше и банът на Урман - Турджан. Като ни видя и научи кои сме, той веднага разбра защо Богдан е ускорил сватбата и одобри решението му. На тази сватба се придаваше особено значение - тя трябваше да скрепи не само влюбените сърца, но и съюза на два родствени български клана и още повече да засили влиянието на Турджан...

Невисокият и пълен Богдан в ярките си дрехи изглеждаше простоват в сравнение с високия и жилест Турджан в тъмното си планинско облекло и висока българска шапка, но Турджан носеше чирмишка (опълченска) плитка, спускаща се по гърба му и смятана във Волжка България за простонародна, а Богдан носеше благородния чубас, висящ от темето му към лявото ухо... Сватбата вървеше така, както се описва от Кубан Боян (велик български поет, създал в 154 г. пр. н. е. епоса "Чулман толгау"): през първия ден всички пяха и се надпреварваха да се веселят...

На третия ден от сватбата малкият син на Турджан - Туджа заспори с вожда Алиш, сина на емир Салиш, че ще надвие степно-български борец. Печенегът-съперник на Туджа прикриваше брадичката си като барините... В разгара на борбата, когато Туджа вземаше връх над съперника си, кърпата от лицето на печенега падна и всички с изумление видяхме, че това е девойка. Туджа се вцепени, а печенежката мома ловко подсече коленете му и го свали на земята. Трудно е да се опише възторгът, обхванал степните българи след нейната победа: те викаха и размахваха ръце толкова силно, че дори войниците от далечния караул дотичаха да проверят дали не се случва нещо... По законите на българската борба загубилият става слуга на победителя и Туджа следваше да отиде в лагера на момичето. Не видях и следа от тъга по лицето му - точно обратното, той сякаш се радваше на загубата си и не сваляше от печенежката възхитения си поглед... Богдан, който седеше до мен на сватбата, ми прошепна, че тя е дъщерята на емира Саниш - Зухра... После между два високи стълба поставиха гъвкав, но здрав ствол и предложиха на желаещите да минат по него от единия стълб до другия. Казват, че било добре, ако се отървеш само със синини и натъртвания. По ствола успя да премине от началото до края само Туджа и видях как страните на Зухра поаленяха...

Младежите останаха да се веселят на други състезания, а възрастните отидоха на

празничната трапеза и започнаха да обсъждат важни за тях неща...

Туджан разбра, че сме решили да отидем към Ромея и предложи по обратния път да се отбием в юртлука му Кук-Арджа (Високата Арджа). Обеща до нашето пристигане неговите търговци да донесат от Маджар (Унгария) най-хубавите западноевропейски стоки. Приехме поканата и вече искахме да си вземем довиждане с домакините на сватбата, когато се появи бай-булярският (полски) посланик бан Джаниш, син на Балтъш. Той пристигнал в Кук-Арджа (вероятно става дума за днешното Петрени, окръг Кюстенджа, Румъния. В България също има село Кокарджа - днес Бояна, Варненско, бел. прев.) от Маджарско, където трябвало да дочака Туджан, но разбрал за идването на нашия керван и стремглаво препуснал насам. Джаниш беше малкият брат на бага на байлакския (полски) град Сандомир - Канбал и добре познаваше нуждите на родната земя и на цяла Полша... Той ни каза, че ако се съгласим да пращаме до Байлак (Полша) един или два кервана годишно, ще ни издейства от полския крал разрешение за безмитна търговия в Сандомир. "Ще могат ли в Сандомир да идват за търговия с нас литовците (шумбутите)?" - поинтересувах се аз. Джаниш беше изненадан, че познавам дори северните съседи на поляците и обеща да уреди и този въпрос...

Обещах на Джанъш при благоприятни обстоятелства да посетя Сандомир и той се зарадва толкова, че ни предложи да опитаме виното, което взеше като подарък от полския крал за унгарския крал. Ние вежливо отказахме и на свой ред му предложихме да опита нашата арча. Джаниш ужасен погледна чашата, но желанието му да ни благоразположи надделя над страха и той изпи арчата до дъно. След това се почувствува толкова добре, че пия и се весели заедно с другите гости цяла нощ. Имаше силен глас, по гръмко пее с него можеше да се сравни само Богдан и с песните на тези двама уважавани банове (князе, господа) заспах на този ден...

На следващата сутрин веселието продължи, сякаш едва сега е започнало и неволно си спомних думите от българската песен "Белч ае" (Месец Юни):

Юни е прекрасен месец,
да пеем и да се веселим...

Вече изгубих броя на дните на веселбата, когато подпухналите от преяждане и безсъние гости започнаха да се сбогуват и да се прибират за кратък отдых, за да се съберат и да продължат сватбата в Кук-Арджа. Върнаха се и хората на Богдан, пратени от него в кърчиркеския град Джалъш (Галац) на Сулдан (Дунава), като носеха съобщение, че византийците ще отворят за нас преправа през град Бурил (Браила). Този град владееха кърчиркесите на картамана (атаман) Хъзър, син на Юлай, служещи на Турай. Хъзър и повечето му хора бяха безбради уруси-мюсюлмани, станали след изгонването им от Переяславл степни българи. Не ги смятаха за истински анти - почти всички от тях в Браила се бяха обзавели със семейства и стопанства... Затова пък ромеите им имаха по-голямо доверие от на всеки друг във Влахия... Турай, най-добрият му приятел Туджа и красавицата Зухра тръгнаха да ни изпратят...

Хората на Хъзър и ромейският чиновник, които бяха свикнали да виждат малки кервани, бяха леко объркани при вида на 800 волжко-български търговци и към 3000 коня. Помислих си: "Какво би било, ако търговците, които ни придружаваха до Искел, а после се върнаха у дома, също бяха дошли с нас?" За мащабите на Волжка България нашият керван беше средно голям, но за власите и ромеите изглеждаше грамаден...

Дунав не беше по-широк от Арджа-Идел (Волга), но водите му се оказаха доста по-опасни

и кър-чиркесите приложиха цялата си ловкост, за да прехвърлят хората ми на другия бряг... Няколко сала заседнаха на островите посред реката, хората и животните на един от плотовете се развълуваха, събраха се към едната му страна и се оказаха във водата. Кър-чиркесите се завързаха с дълги въжета към плотовете, скочиха в реката и успяха да извадят всички хора....

4. Кара-Бурджан (Дунавска България) и Урум (Ромейската държава)

На българския бряг удивени видяхме не страшна крепост, а обикновена ромейска застава. Оказа се, че този брод отдавна е затворен за търговци и са го отворили само за нас. Постовите ни преведоха през огромно блато към приличен път, където ни посрещна голям ромейски отряд. От него се отдели и дойде при нас човек, който ни каза, че ни посреща самият Джан (Йоан) - синът на византийския император. Казах му кои сме и той го събщи на Йоан. Когато ги видях да разговарят, самичък отидох на половината разстояние до ромейския отряд и слязох от коня си. От отряда също се отдели човек - това беше принцът Йоан. Той се приближи и също слезе от коня. Пръв склоних глава, след това той също ме приветства. След това изненадващо дойде към мен и протегна двете си ръце, като ме поздрави и по мюсюлмански обичай. Стиснах ръцете му, принцът ми стана симпатичен. Казах му няколко думи на гръцки и на свой ред той остана приятно изненадан. После на красив звънлив тюрко-български с наречието на южните българи отбеляза: "Никога не съм виждал волжко-български принцове и още по-малко говорещи на нашия ромейски (гръцки) език, ти си първият, когото срещам". Отговорих му на гръцки: "Аз пък никога не бях срещал византийски принц!" Йоан се усмихна и ми призна: "Е, не ти провървя - аз се смятам за българин, предците ми са българи!" Дватама се разсмяхме и симпатията ми към принца се засили. Не скрих от него, че съм инспектор (курджан) на целия юг на Волжка България, тоест Саксин, и правя обиколка на подвластните ми и съседни на границите области. След това ми признание усетих, че и отношението на Йоан към мен се затопли...

Попитах го защо срещу преправата, макар и затворена, ромейците имат само един пост. Той откровено обясни, че от двете страни на единствения път през блатото има две силни крепости: Барсала и Барадж-Кляу (Малък Преславец), чиито многобройни гарнизони по сигнал на постовете ще унищожат всеки враг с удари от две страни. Неотдавна тия гарнизони разбили недалеч 30 000-дна войска от печенеги, които след поражението се втурнали към блатата и потънали в тях... Йоан ме покани в Барадж-Кляу. Тръгнахме натам, а неговата войска и моят керван ни последваха. Поинтересувах се защо той, бляскавият принц, е дошъл на границата и добавих, че едва ли идването му е за посрещане на нашия керван. Той отговори, че посрещането на такъв керван не би посрамило и цар, но че се намира тук, за да набере войска за Кападокия (Мала Азия). "С такава задача би се справил и човек с по-нисък ранг - добави Йоан - но татко ме помоли да го направя аз. Самият той не е воин, но ми даде военно образование и иска от мен да бъда втори Искандер (Александър Македонски)"... На свой ред аз му разказах, че баща ми също не ме глезеше след като видя способностите ми и му разказах българската поговорка: "Ако синът не е същият като баща си - не е голяма беда. Ако е същият като него - това не значи край. Ако е по-добър от бащата - ето това е истински лошо". Йоан се разсмя и разбрах, че сме близки по дух и се разбираме помежду си...

Той ни изпрати до околностите на Истанбул (Цариград). Подарих му пълен комплект облекло и оръжие на кара-чиркес (служещ карачай-балкар), а той неочаквано за всички го облече веднага и яздеше с всичко това заедно с мен начело на кервана. Казах на Йоан, че черните папаха и бурка на кара-чиркес му отиват много и че следващия път ще му подаря комплект дрехи и оръжие на ак-чиркес (кумикски българин). Ак-чиркесите носят бели папахи и бурки... В Барадж-Кляу Йоан вдигна тържество в наша чест и по време на тържеството преговорихме доста неща...

Разговорът започна с това, че първите впечатления не винаги се оказват верни и след неговата история му разказах случка, която стана с мен. Когато за пръв път се срещнах със стария Нуретдин - Туба-Тухчи, баг на Тухчибаш, си съставих за него неласкаво мнение заради мълчанието и навъсеността му. Роднините му ми допаднаха като весели и общителни и си помислих: "Всеки от тях освен също намръщения Хадж ще управлява Тухчибаш по-добре от Нуретдин". После се видях с бага Муксид Манас и му споделих за съображенията си относно Туба-Тухчиите. Тогава той ми отговори: "Тези усмихнати Туба-Тухчии са най-големите разбойници в целия Бурджан, готови са да се хванат за гушите и помежду си, и със съседите за парченце земя и само Нуретдин ги удържа. За пари или просто за да навредят на съседите си тия усмихнати Туба-Тухчии пропускат през земите си отрядите на планинските разбойници-талмудисти и само намръщеният Нуретдин се сражава с тях истински и никога не ги пропуска към съседите си. Ако днес ме попитат кого уважавам най-много в Бурджан (Предкавказието), ще посоча Нуретдин, без да се замисля!" Имах се за опитен човек и останах поразен от слепотата си, като не ме домързя да се отбия при Нуретдин по обратния път, за да проверя тежестта на своето и на чуждото мнение. Убедих се, че Нуретдин наистина заслужава правото да управлява своя бейлик...

В град Тучин пристгнахме на четвъртия ден от пребиваването ни в Урум (Византия). Стори ни се голям и процъфтяващ. Обграждат го обширните поля на дунавските българи, които бяха щастливи от срещата с нас. Едва ли не всяко семейство ни канеше на гости. Те продават житото и продукцията си на ромейските гарнизони и не забелязах бедняци сред тях... Убедих се, че дунавските българи са родени земеделци, работещи леко и с видимо удоволствие. Самите те го потвърдиха, като ни казаха, че са потомци на сабаите (сапеите), първите българи, усвоили земеделието. По-късно тукашните сабаи били наречени и мизийци... Те силно са се смесили със славяните и затова знаят и двата езика - тюрко-българския и улчийското (славянското) наречие, а се наричат българи-себери за спомен от кансюбиги (императора) на хуно-българите Себер (IV век), когото силно обичат... Тук се опитали да се заселят и урумски (гръцки) земеделци, но не издържали на конкуренцията на българите и напуснали този край. Себерите продължават да работят до самозабрава, сякаш искат да покажат на всички останали народи на Земята, че българите са най-добрите земеделци. Неслучайно цените на зърното в Тучин са най-ниските, сравнени с тези във всички останали български страни... Някога значението на тази част на Дунавска България не било особено голямо заради постоянните нападения от страна на съседите. Особено им досаждали урусите и затова себерите казват: "Откак не сме виждали уруси - живеем добре! Хинецът (номадстващ българин) ще вземе една пета част, ромеят - половината, а дойде ли урусът - прибира всичко!"... След надеждното затваряне от ромеите на всички бродове по долното течение на Сулдан (Дунав) враговете престанали да идват и животът тук станал по-уреден... Йоан ми каза: "Някога Тучин се е наричал Бир-Саладжик (или Градът на Старшия), но императорът заповяда да го преименувам. Наредих да дадат името Бир-Саладжик на крепостта до Барадж-Кляу, а града нарекох с друго българско название - Тучин, което на хунски означава същото - "Градът на Старшия". Порази ме познаването му на родното ми

хунско наречие на тюрко-българския език и попитах принца къде го е научил. Той ми отговори така: "Когато разбрах, че наш працядо (на Комнините) е хунският българин Ком, започнах навсякъде да търся следите на хунския език, за да мога да съставям поне прости изречения. С основите на хунската реч ме запознаха хуно-българи, живеещи край Константинопол. Те обаче са забравили много от хунските думи и аз ги намерих в преписа на Библията на хунското наречие. Този препис като реликва се пази от много време в нашето семейство..."

После Йоан ми показа книга с азбуката, разработена от Барис Абаз, вуйчо на Атила и някой негови записки.

(Смятам, че и без превод българският читател ще разбере, а дано и осмисли каква безценна информация ни се поднася в случая, бел. прев.).....

Потом Джан показал мне книгу, в которой были записаны алфавит, разработанный Барысом Абазом, дядей Атилле [Атилла, „Атила“] и некоторые его сообщения. В этом алфавите буква „А“ писалась, как „Н“, „Б“ – как „Ѡ“ или „ѡ“, „Д“ – как „⌒“, „Е“ – как „⌒“, „Ж“ – как „Н“, „И“ – как „Р“, „К“ – как „В“, „Л“ – как „^“, „Н“ – как „ [?], „О“ – как „⊙“, „Р“ – как „ʃ“, „С“ – как „Т“, „Г“ – как „И“, „У“ [и „Й“?] – как „∨“, „Ф“ – как „⊖“, „Х“ – как „⌘“, „Ц“ – как „У“, „Ч“ – как „ИУ“, „Ы“ – как „/“, „Э“ – как „У“, „Ю“ – как „ʃ“, „Я“ – как „|“...

Я выписал из этой книги некоторые слова, буквы в которых писались справа налево: „ЛНИ⊖⊙“, что читается, как

Земята". Двамата с Йоан бяхме трогнати и не криехме сълзите от радост: българско единение - какво може да бъде по-хубаво от това!...

В този благословен аул се насладих на звуците на родното хунско наречие, а Йоан реши отведнъж въпроса с доброволците за армията. Когато тукашният хунски абай-мюсюлманин (старейшина) Аксум, син на Максум, потомък на знаменития хунски владетел Джабирган (Заберган от гръцките източници, VI век) и инал (председател) на всички хунски вождове в Добруджа научи за угощението в наша чест и за нуждата на Йоан от войници, веднага му предложи десет хиляди конника, не се страхуващи от нищо. Това беше дори повече от необходимото и Йоан вече можеше да отдели цялото си внимание за нас. От благодарност за помощта Йоан разреши на Аксум да построи в Тирма мечет, от което старият воин остана трогнат... Добротата на Йоан познах особено ясно, когато научих от Аксум как от времето на Борис (дунавско-българският цар Борис-Михаил) в Добруджа било забранено да се строят мечети и хуните се молели на Всевишния в големи юрти... Така след два дни път от Тучин стигнахме до Ермиас, като по пътя се отбихме и в Мирджьоз (Приморска Сотня или Стотица)... Мирджьоз е малка крепост, чието име указва, както ми обясниха, за броя на войниците в нейния гарнизон, основно моряци... Ермиас (Армукастра на ал-Идриси) отмори очите ни със старинните сгради още от епохата на Древен Рим, чийто необятни сводове сякаш опираха в небето... По-рано тук живеели хуните-ермиаси, но през 860 г. Борис-Михаил ги изселил в района на Тирма. Тук, на руините от хунския мечет, строен от дядото на Аксум - Анвар, убит с още 3000 хуни при вероломното нападение на ромеи и славяни от 860-та година, аз отправих молитва и пожелах от Всевишния да бъде милостив към тукашните българи... В разгара на молитвата гласът ми затрепери и сълзи потекоха от очите ми, внезапният повей на вятъра ми даде знак, че молбата ми е стигнала до Небето. Вятърът разнесе прах из руините и си помислих, че може би това е прахът на изгорените от враговете Свещени Книги (Коранът)... Събрах от този прах и го загънах в кърпа и оттогава винаги го носех със себе си... В Ермиас, благодарение на светите места в него - руините на мечета "Анвар", свещеният "Извор на Шахида" в подножието на градския хълм, в чийто води Аспарух Исмаил (синът на Кубрат, Аспарух) някога измил раните си и гората на светите шейхове - израснала върху гробовете на убитите през 860 г. 36 имама от добруджанските мечети - ние се чувствувахме някак особено леко и развълнувани. Местните българи бяха приветливи с нас, а наистина ценните за пътника стоки, които ни предлагаха, бяха изумително евтини...

Улчиите (славяните) не успели да уседнат тук, а тези от тях, които през 860 г. се настанили в домовете на убитите българи били на свой ред убити за участие в метежа срещу Борис-Михаил... Затова пък преселените тук македонски българи-богомили, които се отнасяли съчувствено към мюсюлманите, станали свои за Добруджа. Те сами предложили на принц Йоан да пуска хуните-мюсюлмани в Ермиас по празниците за молитва и принцът разпоредил на властите това да бъде изпълнявано. Изобщо мизийците и македонците ми се сториха най-добрите българи в Дунавска България. В Мизия и Македония не само обикновените хора, но и техните старейшини и попове със сияещи лица ни приветстваха радостно. А българите от Бир-Сала (Преслав и района) и Баил (Задбалкана, Средна Тракия) ми се сториха по-затворени, но те също, когато водачите и поповете им не бяха наблизко, се стараеха по всеки начин да покажат радостта си от срещата с нас. Един баилски българин с изконно хунското име Байджу (Байлово...Байчо...бел. прев.), син на Бакар и внук на Самар, много възрастен, ни разказа, че преди смъртта си Аспарух бил много натъжен от отказа на синовете му да приемат исляма и наредил да го погребат в Полтавска област. Закарвали го дотам още жив, на голяма талига, която можела да превози неразглобена юрта, в която той

лежал без да помръдне. По пътя обаче Аспарух изчезнал... Съпровождащите го хора се върнали от Хазария и разказали на народа случката, а дунавските българи решили, че Аспарух е бил проявеният на Земята дух на Иджик-Алабуга (алп-покровител на българите, който понякога се появявал сред тях, за да им помогне). Когато нашият огромен керван се прехвърли през Дунав, отначало някои ромеи го взели за вражеско нахлуване и разнесли тая вест по много места. Дунавските българи пък сметнали, че при тях се връща Иджик-Аспарух, за да освободи Дунавска България от властта на Ромейската държава...

Старецът Байджу, който ни разказваше тези неща, вече не можеше да става от постелята си. Близките му, събрани край него от сина му Тухан, ни казаха, че дядото почти бил склопил очи, но чул, че пристигаме, съживил се и ни дочакал... Сякаш забравил, че му казах името си, Байджу ми даде медальон с изображението на Аспарух върху него и каза: "Щастлив съм, че доживях завръщането ти, славен наш дух Аспарух-Иджик. Дядо ми Самар разказваше за теб и как се сражавал заедно с теб, когато ти дойде в 971 г. като Барис-Урус (Святослав I Игоревич) и цял живот чаках да се върнеш. Когато ти дойде при нас като Тетеш (емир на Волжка България) в 1064 г., аз без колебание се присъединих към теб заедно с десетте си сина. Всички те без най-малкия - Тухан - паднаха в боя с ромеите. Когато ти заминаваше отвъд Дунава, ти виках да се върнеш по-скоро. Щастлив съм да те видя отново, велики алп Иджик-Аспарух! Стар съм вече да тръгна с теб, но петимата ми внуци Кула, Тула, Суджа, Руджан и Балкан вече са на възраст за войници, нека служат при теб!" После Байджу затвори очи и издъхна. Аз и присъстващите разгледахме изображението на Аспарух и бяхме поразени от сходството на неговите черти и моите. За щастие семейството на Байджу се числеше в департамента на Йоан и той любезно ми разреши да взема петимата му внуци на служба при мен. Разпределих ги в нашите крайдунавски градове - Измаил и Килия. Всички те приеха истинската вяра, което ме направи щастлив. След няколко години посетих тези градчета и произведох трима от внуците на Байджу в багани (старши офицери), а Кула и Тула станаха събашии (полковници). Кула пое командването на Исмаил, бившия Аскал, а Тула - на Килия, подчинени им бяха по сотня кримски уруси, по триста кара-чиркеси и по 600 степни българи...

После отидохме в Бурнай (Варна) - през Барин, бивш Бурджан, намиращ се на 25 чакрима (версти) от Ермиас (Армукастра), Мир-Куштан (Констанца), Армут (Карвун), който също е на 25 чакрима от Бурнай (Варна)... В този, както и в други градове, които посетихме по пътя си към Истанбул (Константинопол), са разположени мощни каменни ромейски крепости и укрепления, както и силни гарнизони. Търгувахме навсякъде, като разпъвахме лагер край градовете. Скъпо оръжие, доспехи, наметала, сбруите, които носехме от Саксин (Южната губерния на Волжка България), буквално се разграбваха. Всеки византийски офицер по примера на Йоан, който се контеше с подарените му от мен бурджански (предкавказки) бурка, папаха и оръжие искаше да изглежда като страшните кър-чиркеси (предци на карачай-балкарите). Гражданите предпочитаха да купуват метална и порцеланова посуда и дрехи от Сирия (Джир), Ирак (Сувар) и Персия (Барджил), защото смятаха, че императорът също като българите предпочита източните изделия...

От Бурнай (Варна) не се отбихме в Сембер (Несебър), а заминахме направо за Анджил (Анхиало, Поморие). Принц Йоан ни обясни, че Несебър е императорска територия и е затворена за посещения от чужденци крепост...

От Анхиало отидохме в Сузбул (Созопол), като заобиколихме красив морски залив с дължина също 25 версти. В Созопол не издържах и разказах на гражданите му, че някога част от сузбулците се е преселила заедно с Юмарт-Катраг (брат на Аспарух) в Бургас (Средното Поволжие) и е основала на брега на Арджа-Идел (Волга) града Суз-Урен (Сизран,

област Самара на Руска Федерация). Показах на тези хора вещи, които носехме от Суз-Урен - къси куртки, красиви мъжки и женски пояси, женски бродирани рокли и нагръдници, кожени престилки, украсени с орнаменти - и всичко беше изкупено начаса...

След гостуването ни у созополци продължихме до Васил - прекрасен град, където търгувахме направо на големия градски пазар. Той беше напълно отворен за нас по добрата воля на коменданта Рънджа, произлизащ от българския род Кара-Баил. Забелязах, че Йоан е в много добри отношения с него. Жителите на Васил също бяха самата любезност... Градът им се намира на източния край на областта Алтънджар или Уба и при война безопасността му се осигурява от хунски българи-мюсюлмани, заселени в тоя кантон, които се наричат още бахлийци или бахма (бахно - коневъди). Хуно-българите неведнъж спасявали града и гражданите му от всевъзможни врагове и благодарните жители на Васил разрешили на бахлийците да построят в града мечет. "Алтън Чебък" е наречена с името на водещия тукашен български род и я вдигнали за много кратко време. Това било в нарушение на законите на Византия, които забраняват да се строят мечети в крайморските градове и близо до главните пътища. Когато обаче един поп пристигнал в града и опитал да събори мечета, то хората едва не го убили. Попът се оплакал на патриарха, а той от своя страна доложил за произшествието на императора. Императорът, който високо ценял хуните-мюсюлмани, казал на патриарха, че жителите на Васил са действали съобразно дарената им автономия и закрил делото... Много знатни граждани са служили или служат като офицери в хуно-българските части на ромейската армия, а други търгуват в хунските улуси (райони) на Алтън-Уба и най-вече с прекрасната риба, която бахлийците наричат "васил балък". Като следствие от това практически всички василци знаят тюрко-български език. Неслучайно императорът е учредил във Васил офицерско училище, където подготвят офицери сред децата на хуните и ромеите и задължително ги учат на тюрко-български, арабски и персийски езици. По редица дисциплини изпитите провежда шад Джан (принц Йоан) и главатарят на алтънджарските хуни Самат, син на Худжа-Булюк...

От беседата с хунския глава Самат научих, че бахлийците са стари хуни, дошли на Балканите с Алип-Бей (IV век), а може би и по-рано: те употребяваха думата "киргиз" в най-старото ѝ значение: обикновен българин, от простолюдието. Новите или кимакските хуно-българи наричат с тая дума едно от хунските племена и тя е загубила у тях предишното си значение... Старите хуни-бахлийци пазят няколко думи, които вече не се срещат при другите българи и по тях веднага си проличава старият хун между другите българи. Към тези думи причисляваме "чимен" - овца, "тинсър" - благороден, много старо българско самоназвание, "мади" - също такава старо българско самоназвание, често употребявано като "драг, скъп българин"; "куман" - единоплеменник, роднина, побратим; "хум" - човек; "кет", "ход" - български мъж, българин-стопанин; "мъръй" - български съсед, съседно българско племе; "алан" - красив българин; "урум" - войска, армия... Когато разказах за думата "урум" на принц Йоан, той ми отговори, че в древността българите се самонаричали "урум", което значело и войска, и българско племе. Кападокийските българи дали името "урум" отначало на Капдаг, а после и на Ахил (Балканите). За да се отличават областите Кападокия по-късно била наречена Улуг Урум (Велик Урум, или Голям Рум по "Джагфар тарих", бел прев.). Българските предци на хуните заминали от Балинджер (Източна Европа) в Акбаш (Азия) още по времето, когато българите се наричали "бугари", затова и днес много хуни произнасят думата "българин" като "бугар"... Когато и хуно-българите приели формата "булгар", то много от тях като ара-китаите (предци на бурятите и калмиките) я усвоили във вида "олгар"...

Ахадбул (Ахтопол) е също такъв затворен град като Сембер, затова се спряхме около него,

но не влязохме вътре. Тукашните офицери, основно западноевропейски (Кермек означава Германия, понякога Западна Европа) и с помощта на знаещите европейски езици власи купиха от нас доста облекла, доспехи и оръжия. От Ахтопол потеглихме към Миджан (Мидия), където жителите, както и на града Васил, се защитават от хуно-българи и са добре разположени към хуните и волжките българи. В голямата си част те са потомци на персите и с радост купуваха от нас персийски, мидийски (азербайджански) и иракски (суварски) стоки. Техният поп Ваис е от местните, защото мидийците не търпят придошлите полове... Когато го приветствах на фарси (литературен ирански език) и му поднесох нашите подаръци, Ваис се просълзи от умиление и нареди в наша чест да направят тържество на големия пазарен площад. Макар на него да бяха поканени само градските големци, заедно с тях на угощението дойдоха всички останали граждани и започнаха да пеят и танцуват красиво, така че се наложи малко или много да възнаградим и тях. Тия разходи обаче не могат да се мерят с удоволствието, което изпитахме. В Миджан, както и във Васил има две хунски бани, в които местните припечелват добре, когато разтриват, хранят и пеят за знатните хуни. Миджанските бани се смятат за най-добрите във Византия и ние самите се убедихме в това.... След такъв радушен прием все повече ме обземаше мисълта, че на страните ни е нужна не война, а мирни връзки. Когато споделих това с Йоан, той се въодушеви и обеща да ми уреди среща с баща си - император Илекджан (Алексей I Комнин, 1081-1118 г.)... Миджан е последният град в Алтънджар и въобще в Дунавска България, след който започват вече гръцките земи. Като оставих там кервана, аз тръгнах с Йоан към град Биджа (Виза). Там Йоан ме помоли да го изчакам и замина за Константинопол... Той удържа на думата си - императорът ме прие в присъствието на патриарха и ред западноевропейски посланици. Пред тях той ми каза, че Ромейската държава е напълно решена да отразява от своите граници мюсюлманите и Византия няма как да отвори земите си за търговия с нас. Бях предупреден от Йоан и разбрах, че тези гръмки фрази са предназначени по-скоро за европейците, от които Византия в последно време бе станала доста зависима.... След тържествения прием Алексей I тръгна за град Йортъста (Свещения гроб), където да почете паметта на предците си и ми предложи да го придружа...

По пътя до град Гуругла (Иракли) императорът изпрати напред придружителите ни, като поизостана заедно с мен за лична беседа. Пръв влязох в ромейската крепост и ме удивиха мощта ѝ, доброто обучение и прекрасното въоръжение на войниците. Крепостта е така умело планирана, че хиляда защитници с лекота могат да отразят натиска на 50 000 нападателя...

Тук, в обкръжението на верните си арабски дружинници, Алексей побеседва с мен искрено и откровено... В заключение ми каза, че е готов незабавно да подпише мирен договор с Велики Буляр за срок от 25 години, ако аз, от името на хакана на Велики Буляр (т. е. царя на Волжка България) му обеща през това време да нямаме претенции към Мизия. Обещах му и договорът беше съставен и подписан от двете страни... На забележката ми, че трябва да разширим нашата търговия императорът отговори: "Не мога да разширя морската търговия с Велики Буляр, защото курсовете на всички мои кораби към вас се проследяват от враговете ми, които ограничават нашите взимовръзки. По суша обаче Йоан ще създаде за търговията помежду ни всички необходими условия, а как точно - ще ти каже самият той..."

Императорът помоли моите хора да покажат на неговите арабски и гръцки офицери булярската джигитовка, която демонстрирахме на жителите на Васил и Миджан. Тя възхити шата Джан (принц Йоан) и той разказа за нея на баща си... Представихме я на градския стадион (таш-майдан)... Отначало изкуството си показаха арабите и персите, след което дойде ред на моите егети (джигити, храбреци). Преди да излязат на стадиона те поискаха

музикантите, които свиреха разпалваща кръвта музика, да засвирят по-бързо. Молбата им бе изпълнена и егетите препуснаха на стадиона с луда скорост, като в движение се изправяха и скачаха по конете, промъкваха се под конските корема, вдигаха от земята в галоп различни предмети, фехтуваха се един с друг, стреляха от всякакви положения и поразяваха всички мишени, крадяха един от друг трупа на козле... Императорът беше във възторг, смееше се, възкликваше и ме засипваше с въпроси... Той обдари щедро всички мои дружинници и егети с ромейски оръжия и доспехи... На прощаване Алексей I каза, че е представил кервана ми като обикновен за волжките българи посланически ескорт и това ще позволи на търговците ни да пропътуват заедно с Йоан и във вътрешните земи на Византия. За миг той се откъсна от тежестта на държавническото мислене и аз усетих обаянието на скритата му до този момент сърдечност...

Когато се върнах във Виза, офицерите на Йоан бързо доведоха от Миджан кервана ми и моите приятели изразиха възторга си от решението на император Алексей...

От Виза се отправихме към хунския град Булак-Бустъмгас (Град на цъфтящата градина край извора) - столицата на българите-мюсюлмани на Ромея и областта Алтънджар. Този град се намира в източната част на цветущата долина Баил или Уртахил (Средна Тракия) на юг от планината Балкан. Принц Йоан ми разказа, че гърците от старо време наричат тези планини Ким, затова на тукашните българи казвали "кимери". В древността гърци станали хората от българското племе тирбаш, като в още по-дълбока древност гърците наричали господстващото българско племе с името "биджани", тоест "господа", в периода, когато гърците били техни подчинени. Столица на българите по това време бил град Биджан (Византион), който сега наричаме Истанбул (Константинопол). (Беси, мизи...добавя преводачът). По-късно гърците отхвърлили властта на българите-биджани и ги прогонили към подножието на Балканския хребет, откъдето под името "кимери" те заминали в Скития (Ас - българска, степ - кип, Аскип)....

Стана ясно, че Йоан знае доста за българското минало и го попитах дали е вярно, че в Капдаг (Кападокия) са намерили пещера с първите хора, чиито тела са останали нетленни и към гърдите си са притискали книги, както мъдреците Ди...(думата е нечетлива). Йоан каза, че това е самата истина и че самият той е ходил в тази пещера, която се нарича "Пещера на Седмината", защото в нея лежали седем тела. Това били седем от камовете на древните българи, а пещерата била тяхната гробница, издълбана в скалата, намираща се между градовете Бика (Никея) и Амур. Предишното наименование на град Амур било Кимер, но местните изопачили името. Тези седем мъдречи-камове преди около 3000 години повели групи от кимерийските българи от Балканите в Сувар (Месопотамия), където някога българите живели щастливо, но се отклонили от пътя и загинали. Част от кимерите останала край Амур (град Амур, не реката!), а другите преминали в областта Турджа, която после започнали да наричат с името Чилиак (Селевкия, Мала Азия) и в областта Тарвил (Понт в Мала Азия). Местните племена нарекли кимерите трьоки (турки, траки), защото те смятали Зияджи Трьок (алп Субан) за свой праотец и покровител. Всички те постепенно забравили своя български език, но запазили много български обичаи. Себе си наричали кимери, защото дошли от подножието на Ким (Балканските планини), а Капдаг (Кападокия) - с името Кимер...

Когато отново дошли тук българите - този път себерските, наричащи се хонджар или хуни, то те били изумени от сходството на техните обичаи с тези на тарвилците и турджаните. Част от турджанските българи-кимери била поканена да участва в похода на кимерите на Йолъг Катраг в Скития (на границата на второ и първо хилядолетие пр. н. е.), но там не им харесало и те заминали за Италия (Алтънбаш). Тези турджански българи

наричали града си в Турджа Рам, тоест "Красив" и това име дали на новия си град в Алтънбаш. По-късно името му започнали да произнасят като Урум, макар и Западен Урум българите продължавали да наричат с името Рамил (Рам иле)...

Когато видя, че записвам разказа му, принц (тегин) Йоан се просълзи и каза: "За пръв път срещам човек, на когото моите познания са интересни!"

Трудно е да изкажа с думи радостта, с която българите ни посрещнаха в Булак-Бустъмгас. Казано направо, така не ни посрещнаха даже при връшането ни у дома... Може би затова този български град ни се стори още по-голям и красив. Макар и укрепленията му да отстъпваха на истинските ромейски крепости, този град никога не е бил превзет от врагове и дори е бил заобикалян заради здравия български дух на жителите му. В разгара на срещата, докато се прегръщахме и плачехме със Самат Хаджи-Булюк, синовете му и видните граждани, от минарето на местния сборен мечет "Къзъл Джунгар" (Красива Хуния) се разнесе удивително мелодичен и вълнуващ призив за молитва и всички присъстващи - и гости, и местни - в един порив се поръсихме с пръст от родната земя и се потопихме в сладките и ободряващи вълни на молитвата...

За да не се откроява сред групата на молещите се, Йоан с присъщата му деликатност седна на донесения за него килим по български. Пътуващият с нас поп стори същото...

В Бустъмгас ни разказаха подробно за Алтънджар и всичко за Яруба (Източната, Причерноморска част на Дунавска България). Алтънджар е благословена българска област и се намира на планините, наречени от българите още по времето на Джам (или Карт-Джам, 14953 - 14653 г. пр. н. е. или Джам Аудан, 5600 - 5300 г. пр. н. е.) Джуграл или Урал, защото много напомняли за иделския Урал (Среден Урал) в Булгартау (Българските планини, Урал). От склоновете на Урал тече река Джуграл-Инеш, чието име днес произнасят като Джуграл или Урал-Инеш (Ергене). Тя тече на югозапад от Урал и се влива в река Улугсу (Марица)... На запад Урал ограничава реката Тунджа (Студената река), на която се намират градовете Джамбул (Ямбол), Берчин (Версиникия), Джилки Уба и Бирбат (Проват), на север е Джаръмджакската равнина, на юг е Джуграйската равнина (по бреговете на река Ергене). Северно от Урал се намират хълмовете Сибардаг (Небесните планини), които се простират от река Алусива (Сливовата река), на която се намира град Алусива или Иджалукан (Градът на Райските сливи, Сливен) до приморската равнина Джаръмджак... В Сибардаг, който е наричан от мнозина Себердаг (Планината на себерите) живеят себери и от тях са съставени и гарнизоните на разположените там крепости. До днес те съхраняват джим-йолъг (тенгрианството; йолъг е всяка доислямска вяра) и при общото почитане на Тангра (Бог) се кланят и на още някакви свои дивове (духове); едни - на Мар или Май (алп на Слънцето), други - на Ай (Луната), трети - на Субан (алп на любовта, силата, живота, пролетта и т. н.); четвърти почитат Авлардиу или Авардиу (алпът на лова Апсатъ Алабуга) и прочие. Поклонниците на Мар са нарекли крепостта си Маркел (град на Мар), поклонниците на Ай - айтосците (Ай - луна; дос, дус - поклонник) наричат своята крепост Айтос, тези на Сабан са дали на своята крепост името Сабан, почитащите Авардиу са назовали крепостта си с името Авардия (Пардия)... След като кан-урум Хин-Кубар (ромейският император Никифор) през 811 г. превзел Сабан и опустошил крепостта и местността наоколо, себерите започнали да я наричат Ялан (Голата)...

На север по река Кой-Елга (Овчата река, Провадийска река) са хълмовете Кайдаге (Овчите планини), край които се намира град Койял (Овче село)... Още по на север от Кайдаг е планината Кара-Бурджан, която отделя Добруджа от останалата Дунавска България. Реките Карга (Врана) и Ак-Уръш (Бели Лом) разделят кара-бурджанските планини от Улактау (Планината на Козлетата). От тези реки Улактау продължава на запад до Ялтра (Янтра)...

На река Тиджа-Камсъв (Голяма Камчия) и на север от нея се намират всички стари батавили (центрове, главни лагери) на Дунавска България. Тук заедно с българите от главния себерски род барадж или баграт са се заселили и хазари, които сега наричат алани или бурджани. Те са дали имената на няколко градове, реки и ручей. Един ручей се казва Мадж-Инеш, една река носи името Мадж-Ара (Мадара), има и река Къркан, както понякога бива наричана реката Кубан...

Най-стара от запазените столици на Дунавска България е Мадж-Инеш, която после нарекли и Саман-Бурджан (Шумен), и Чик-Бурджан. По нейното име страната на дунавските българи и македонските била наречена Кара-Бурджан. Този град е основан от вожда на аланите Инеш. Той е син на Бирдек, който е основал Бирдек (Бърлад) през 375-та година, а бил наречен така по името на река Инешдар (Днестър), на брега на която бил роден. Инеш станал владетел на тази част от Мизия и основал селището Инеш. При сина му Маджи селището станало град и за спомен от събитието града назовали Мидж-Инеш. Бел-Кермек, поблазнен от предложението на източноримския император несправедливо отнел Мадж-Инеш от сина на Маджи - Кендек през 465 г. и заповядал да преименуват града на Кара-Бурджан - Крайният, Западният Бурджан. Аланските българи го назовали и Саман-Бурджан, и Чик-Бурджан, а тези имена означават едно и също... Сестрата на Кендек - Акджан се омъжила за аланския българин Ком. Този Ком е пралядо на днешния ромейски император Алексей... Син на Ком и Акджан е Баджа Кюн-Текин (Слънчев Принц), негови синове са Ак-Ком.....(текстът прекъсва). През 481-ва година ромейският император предложил на Бел-Кермек да нападне готите заедно с ромеите. Бел приел предложението, но то не се харесало на алмъш-аланите, тоест на българите от готски произход и те отказали да участват. Бел тръгнал срещу готите без тях. Ромейският император също не тръгнал срещу готите и оказалият се в изолация Бел-Кермек бил разбит. За щастие на българите повечето готи помнели своя български произход и не искали братоубийствена война, затова готският субаг (предводител, малък "цар") предал на българите от Мизия, че няма да си отмъщава, но при условие, че Бел-Кермек напусне Мизия заедно с другите виновници за нападението. Така Бел заминал от Кара-Бурджан за Кара-Булгар (Украйна), а нов водач на българите-салбани ("славяни") станал приятелят на готите Кандек (Кендек). Негови помощници били вождовете на българите-алани - Барис (баща на знаменития Юрган) и Ком. Всички те били вече православни християни... В наше време (1110 г.) този град се казва Маджинеш, като ручей. Той е доста многолюден и процъфтяващ. В него има няколко пазара, поддържани от богатството на цветущия му окръг. Саман-Бурджан (Шумен) се намира на Варненския път (Бурнай-юла), който върви от сулданския (дунавски) град Субаш (Свищов) до град Варна. От Свищов, доста силна крепост, пътникът за един преход стига до себерския град Ялтра-Суба (Бяла) на река Ялтра-су (Янтра), който се слави с пшеница и плодове. За следващия преход се достига до себерския аул (голямо село или неукрепен град) Къзъл-Субай (Червен) на река Манас-Уреш, като се минава през себерския аул Мана на същата тази река Манас-Уреш (село Баниска, река Баниски Лом). В тези аули развъждат добри коне... За един преход от Червен (Къзъл Субай; Красивият Рицар или Конник) се достига град Ак-Уреш (Разград) на река Ак-Уреш (Бели Лом). Тук дежури ромейски гарнизон от джуграйски хуни, които са забравили вече тюрко-българския език, но все пак ги смятат за свои. На ден път от Разград се намира Шумен.

От Шумен за град Бяла, където също е разквартируван гарнизон от джуграйски (угърски) хуни, има още един път. Той минава на юг от Варненския път. Ако се тръгне по него от Мадж-Инеш (пак Шумен), след половин ден излизаш в друга стара столица на Кара-Бурджан - град Барадж-Кляу (Място за молитва на бараджите или на алп Барадж). Така са го

нарекли багратите-бараджи при основаването му. След това името му станало Биек-Кала (Великият град, Столица). Царят на Кара-Бурджан (Дунавска България) Барис или Ръш (Борис-Михаил) не обичал багратите и града им, в който имало голяма джамия с две минарета - "Барадж". Той казвал: "Биек-Кала - Барадж келля" (Велик град - бараджки обичай" и голяма част от времето си прекарвал в Саман-Булгар. Борис се опирал на православните улчии ("славяни", низше съсловие в българското общество), които преди него цар Крум изселил от Мизия в Баил (Задбалканска България) и Макидан (Македония). Борис отново заселил улчиите в Мизия, но настанал разкол между улчиите-християни, които се нарекли българи и улчиите-езичници. Покръстените улчии много бързо заимствали от съседите си - себерските българи - всичко българско и станали неразличими от другите културни и опрятни българи. За общуването им спомогнало това, че себерските българи вече говорели на ахилски език (ахилският новобалкански език е наричан от волжките българи бацарски, старославянски). Улчиите-езичници така си и останали мръсни и вонящи... Когато Борис по искане на ромейския император му дал за нападение срещу хазарските българи армията на Тутар (Тудор), в тая армия от 52 000 души били събрани главно улчии-езичници; покръстените улчии-българи отказали да воюват срещу съплеменниците си. Хазарската Добруджа на есегските, хунски, алански, деберски и угилски българи била подложена на сериозен погром. Хазарският улугбек (губернатор) на тази област Алмъш (бъдещият цар на Волжка България), който симпатизирал на християните и дори строил черкви, по чудо се измъкнал от обкръжението, а Микаил Башу за негов късмет попаднал в ромейски плен. Наистина имал късмет, защото улчиите-езичници не взимали пленници. Когато 5000 предали се на ромейте есеги (български унгарци) преминали през позициите на езичниците-улчии, съпровождани само от няколко ромейски офицери, войниците на Тудор внезапно нападнали обезоръжените есеги и ги избили до един. В отговор Алмъш с кара-българите си и есегите (предполагаемо есегели, после язиги; бел. прев.) отнел от Борис почти цялата Авар-Суба (Унгария) и го принудил отново да стане зависим от Хазария владетел. През 894 г. след опита на Симеон, син на Борис, да се отдели от Хазария, синът на Алмъш - Арбат заедно с есегите и българите-маджари (това българско племенно название станало и самоназвание на аварските унгри като "мадяр") разбил кара-бурджаните в сражение край крепостта Мандар, която улчиите наричали Мандаргур (изкривеното славянско Мандар-гора (планина). Сега често ѝ казват накратко Мадар (Мадара). Отначало Мандар било името на кургана, в който погребали първо коня на императора Атай Батир-ас, а после и самия император на Стара Велика България (375-339 г. пр. н. е.). С времето така нарекли и крепостта, в която след разгрома се скрил Симеон (Шамгун). Улчийските опълченци нямало къде да се скрият и хората на Арбат избили всички тях като отмъщение за клането от 859-та година... В същото време печенегите вдигнали бунт и от подарения им Джеремел нападнали Кара-Булгар (тук Украйна) и изтикали от нея маджарите. Затова на победителите се наложило да си тръгнат от Дунавска България и - след неуспешни опити да си върнат Украйна - да се преселят в Авар-Суба (Унгария). Още през 860 г. Алмъш, който командвал Кара-Сакланския военен окръг на Хазария, направил отстъпки към българите в Авар-Суба и им позволил да си направят бейлик (княжество) като федерати на Хазария. Той самият дал името на това владение - Кочил (Силна Област). Останалите земи на Авар-Суба между Тиса и Улаг-Идел (Влашките Седем града, българско име на Трансилвания) останали за есегите, които оглавявал войводата Джавид (Гепид). Столица на Кочил отначало бил град Балтавар (Западна Унгария), основан още от Шамбат (VII век)... В областта между Дунав и Тиса Алмъш направил свое лично владение - Чалап или Чулап и го дал под властта на брата на Микаил Башу - Кабир Чилиян.

Чилян (Чапла) бил прякорът на стареца Шамс, който в обкръжението на православни и джимъари (тангристи) стриктно спазвал всички обичаи на исляма. Неверниците често го виждали край Днепър със запретнати крачоли да извършва ритуалното умиване и затова го нарекли "Чаплата". Кабир преди това бил губернатор на Башу за известно време (Киев и областта), но заради опита си да засели в Башу част от кара-българските (черниговски) мюсюлмани бил свален от длъжност. По-късно той посещавал Башу и се случило да изпее на Микаил Башу поемата "Шан толгау" така, както я пеели в Авар-Суба... Самият Микаил тогава бил назначен за хазарски наместник на Добруджа и привлякъл там за строежите на мечети ромейския архитект Урман (Роман), който станал негов добър приятел и след смъртта на Шамси (Микаил) участвал при строежа на мечета "Исмаилдан" във Велики Болгар през 922 г.... Името "Чалап" не било дадено случайно - то било обичано и от българите-маджари (мадярите), така и от българите-есеги (унгарците). Така по-рано те наричали две реки - Кангалас (Лебед) и Худмас, също и областта между тях. Маджарите наричали "Кангалас" река Иллак (Илек, ляв приток на река Урал), а "Худмас" била реката Худбас (Хобда, приток на Илек). "Худмас" в наречието на иседоните, към които отнасяме българите-маджари, означавало Управник, Глава на народа (худ - народ; мас или бас-глава). Главни родове сред маджарите били барините или мадярите ("славни мъже") и галисийците, а по-голямата част от маджарския народ били есегите (унгарците)... Всички те свободно говорили и на тюрко-български, и на джуграйски (угърски, древен унгарски) езици. Недоволни от управлението на худмасите, маджари и есеги се местели при българите-ермиаси и заедно с тях съставили нова българска орда - печенегите. Затова печенегите не обичат маджарите... Като превзели от маджарите на Арбат Полтавска област през 894 г., печенегите в 898 г. отвоювали от тях и Бирман или Бърмас, която маджарите наричали Ат-елкасе (Ателкуза, Конската област) и през 905 г. принудили и последните маджари да напуснат Влахия и да заминат в Авар-Суба и по горните части на Днестър, където още преди това били основали града Галич... Арбат и потомците му оставали зависими от Хазария управници. През 930 г. един от потомците на Арбат проявил неподчинение към Хазария и урус-хаканът Угър Лачин по заповед на хаканбека Маджарулла иззел от маджарите града Галич и областта към него...

В края на краищата Симеон отново станал зависим от Хазария владетел и сега хазарските българи заедно с маджарите започнали да му помагат във войните с Ромея. Като видял, че маджарите са напористи, той започнал да ги наема на служба и да ги заселва все в същата област - Мадара... От тамошните българи - потомци на същите тия маджари научихме това, което разказваме... Те разказаха също, че Аспарух, разстроен от това, че синовете му не поели по пътя на правата вяра (исляма), заповядал да го погребат в Хазария. В края на краищата го погребали в светилището Торна-Уба (Светилището на Жеравите) край крепостта Мен... (интересни противоречия се получават, но не можем да виним Джанги, той е разказвач; бел. прев. Торна-Уба е името на Търново, дали няма и друго селище с това име?)

Крепостта Мадара пазели и пазят себерските българи, чиито предци цар Симеон превел от разряда на чирмишите (опълчение) в разряда на ак-чирмишите (древни рицари)... Симеон започнал да наема и заселва в Дунавска България печенежки орди. Около 30 000 печенеги се заселили в компактна голяма община в Добруджа и като отделни отряди край редица крепости по Дунава... В "Берсала тарих" (Переяславската летопис) се разказва как "хаканбекът Арслан бил разтревожен от укрепването на Волжка България, която се усилила за сметка на преселниците от Джеремел и придобиването на контрол над Булгар ал-Харидж (Новгород Велики) и Башу (Киев и областта). Управляващият в Башу федерат на Волжка България Салахби (Слагви, "Вещият Олег") сключил съюз с вождовете на печенегите от Бирман - Кадим Каравай и Баиш Ердим и така кара-българите от Искел и Волжка България

получили възможност да вземат властта в цялата Хазария. Това станало в 911-та година... В такъв отчайващ момент Арслан незабавно изпратил верните му Худ, син на Урум-Аскал (Асколд) и Бат-Угър Мумин Даубарин Ибрахим Арслан (бивш цар на Волжка България) срещу Киев, а Арбатовият син Челдан с маджарите му насочил срещу печенегите. С удар от Галич Челдан отвлякъл вниманието на голяма част от печенегите, а Худ от Шамлин (Смоленск) и Бат-Угър от Яучи (Воин) заедно овладяли Киев. Салахби едва успял да избяга във Волжка България и Бат-Угър станал балтавар на Башу (Киев). Кадим и Баиш изтикали Челдан от Бирман и тръгнали към Киев, но край града ги разбил Бат-Угър Даубарин. Балинците, както отначало наричали българите от Киевска област, а после това име дали на барсилите-уруси, които се заселили там, често наричали Бат-Угър "сина на Микаил", защото той смятал Шамси Башу за свой духовен баща (в руските билини Бат-Угър е влязъл под името Добрия Никитич, Дау-Барин). Като сметнал, че антихазарските стремежи на Волжка България са подтиквани от Кара-Бахта (Багдад) и Караджим (Хорезм), хакан-бекът Арслан през същата година изпратил Худ и урусите му отначало да завладеят Кара-Бахта и Караджим, а после да се насочат към Волжка България. Салахби отмъстил на Худ за поражението и го убил в боя край Велики Болгар, след което Алмъш Джафар (цар на Волжка България, 895-925 г.) през есента изпратил Салахби (Йолъг) срещу Киев. Заеият с войната срещу печенегите Бат-Угър прозпял това придвижване и се лишил от Киев. Тържествуващият хакан-бек Арслан назначил за балтавар и урус-хакан в Киев Угър Лачин или Карт-Угър (Старият Игор, Рюрикович), като му разрешил да присъедини към бейлика Урус (Русь) няколко съседни български княжества. През 913 г. Карт-Угър присъединил към Урус Агацир (Древляния), през 916 г. - Берсала (Переяславл), през 917 г. - Шамлин (Смоленск), през 918 г. - областта Кирбаб (Кривичия), а през 919 година овладял и областта на река Ерик, на която дали и ново име - Урус (Рос)...

Печенегите в 915 г. опитали да изместят Угър от река Ерик, но синът на Лачин им казал: "Ако се откажете да воювате с мен, ще ви плащам данък!" и те решили да сключат мир с него. Арслан укрепвал Урус като противовес на Волжка България, която за малко не погълнала цялата Хазария. След смъртта на този хакан-бек синът му Маджарулла продължил бащината политика и в началото на 922 г. обявил предаването на Новгород Велики и обширната му област на Урус. Маджарулла не отменил разрешението на баща си волжките или сребърните българи да приемат сунитския ислям. Много уруси тогава се преместили от Новгород Велики във Велики Болгар и там приели исляма..."

Ромеите искали с подкрепата на влашките печенеги да откъснат Симеон от Хазария, но печенегите получили подкупа им, след което спокойно сключили съюз със Симеон, като така избегнали и хазарското наказание за метежа си. По-късно печенегите от Влахия и Бирман (Одеска област) активно участвували във войните на Симеон и Хазрия срещу Византия... При внука на Симеон - Петър (Батир) Дунавска България за някое време излязла от Хазарската империя, но тогава бирманските печенеги заедно с урусите започнали да нападат Дунавска България. Кат-Угър си дал сметка, че основните му доходи идват от търговията с ромеите и завещал на следващите урус-хакани да се стремят да овладеят Добруджа, така необходима за търговията им. При управлението на балтавара на Урус Барис (Святослав Игоревич, 964-972 г.) урусите почувствали, че вече са силни и вдигнали метеж срещу хакан-бека Кубар, а скоро след това отнели от Дунавска България и Добруджа, която нарекли Джураш (Овеч). Ромеите се възползвали от случая и опитали да завладеят останалата част от Дунавска България, като варварски разрушили най-красивата българска столица Барадж-Кляу (Преслав), която наричали и Иске-Истанбул (Старият Цариград). Сега той е град от средна величина и е гъсто населен. На един ден път от него е град Бокречан

(Върбица, Гърбатият проход), наречен така, защото след него в планината Бокре (Изгърбената) има проход (чан). Наричат го също и Чанбул (Градът край прохода)... това е един от най-старите и добре заселени български градове в Дунавска България. Хората тук живеят охолно, защото посрещат нуждите на керваните, които следват един след друг... На ден път от Чанбул в посока запад се намира себерският град Караман (име на покровителя на добитъка алп Мар), където има себерски гарнизон. Този български град няма равен на себе си в търговията с кожи и добитък, които са нужни на всички и работите на жителите му се нареждат отлично... Градът е бил владение на Бел, син на Караман, внук на (нечетливо...) от рода на Алмъш, тъст на Туки (Атила). Дъщерята на Бел - Марджан се омъжила за Атила, отгледала останалите без майка Бегдил и Кермек, когото нарекли на дядото на приемната му майка. Бел-Кермек станал родоначалник на царските домове на Волжка България, Дунавска България и Маджарско (Унгария)... През 410 г. ромеите разрушили град Караман и старият Бел (тъстът на Атила) се преместил в Ялтра-Суба, която наричат също Бел (Бяла, Русенско). Той бил старейшина на тези кермекци (германци), които винаги били заедно с българите... Атила толкова обичал дъщеря му Марджан или Хирка (Красавицата), че заповядал да дадат името ѝ на една от реките на Дунавска България - ляв приток на Янтра. Казват, че Марджан имала прекрасно лице, обградено от златисти коси като слънчеви лъчи...

При първата си среща Атила и Марджан си разменили песни. Туки изпял:

Изгря сияещото Слънце,
а конят пиеше вода.
И пеят птиците в брезите
на езерото на брега.

Слънцето била самата Марджан (предполагаемо Мариан, Мариям), конят е самият Туки, водопоят е взаимната любов, езерото е сватбената трапеза, пеещите птици са гостите, прославящи младите, а брезите са Атиловият лагер. Така Туки всъщност произнесъл следното:

Видях Марджан и пламна любовта ни.
Ще има сватба в лагера ми, гости ще ни пеят.

На което Марджан отвърнала с тази песен:

На брега на езерото кръгло
пеят птици сред брезите.
Обещахме урожият
есенен богат да бъде.

Утринният вятър вее
покрай езерото кръгло.
Нека воинската слава
на Атила по света лети!

С повтаряне на последния куплет на Туки Хирка (Марджан) дала да се разбере, че е съгласна да се омъжи за него. С думите за есенен урожай тя показала, че ще е готова за сватбата наесен. А следващите ѝ думи означават, че каквото и да се случи, тя ще го обича и винаги ще се гордее с него...

Карт-Бел (баща на Хирка-Марджан) бил строго морален човек и до сватбата не разрешил на младите да остават насаме. За да ободри тъгуващата Марджан, Туки написал за нея една песен (както читателят вероятно се досеща, езикът, на който са написани куплетите е доста различен от нашия, затова минаваме през руския превод, бел. прев.):

В реката плува видра светлоглава.
Кого, ако не теб да любя,
свидно мое цвете?

В кой край на света се скиташ
и светиш в него като слънцето?
Самотен аз съм и като цветче треперя.

Красиво тая песен пеят в Тамга (столица на Туки по река Тиса).
Сърцето ми вънува се, щом чуя името ти.
Тъгувам сутрин на брега на Тиса.
За тебе мисля, свидно мое цвете.

Ех, планини Балкански и реки из тях!
Танцуват български девойки - красавици
и води ги Марджан!

Добре танцува хороводът, красиво се върти.
Отлично го играят.
Ала сега едничка ти сърцето ми терзаеш.

В кръга красавица танцува с алени страни.
Алено, алено - се къса сърцето ми,
тъгува то по теб.

Твоите златни, дълги коси, достигащи
до талията... Не ще те пуснат тез коси
от родния ти край...

На ден път западно от Караман е разположено старинното светилище на мизийските българи Торна-Уба, за което вече говорихме... След Аспаруховата смърт редом със светилището построили и крепостта Мен Торна-Уба (Великото Светилище на Жеравите), която наричат и просто "Мен"... Аланските назовават града и храма по своему - Астана (Свято място). Казват, че от Астана до Бустимгас по права линия разстоянието е три прехода. Заради минаването през Балкана дори за лек кавалерийски отряд пътят продължава шест дни през силно укрепените градове Елбеген (Дракон), Дивартъш (Градът на Стената), Иджала-Кан (Градът на Райските Сливи), Джамбул (Град на Вярата), Джаръмдар (Златна Зора). Елбеген е построен на северната страна на Балкана край хълма Елбеген. По време на войната с Борис-Михаил Алмъш заедно с маджарите си (полтавските българи в случая) и

печенегите стигнал до него. През 866 г. Алмъш по заповед на хакан-бека Иляс преминал Дунава при устието на река Елбеген или Алмъш (Яломица), като в стремежа си да пробие към Бурджан (Шумен) и там да залови Борис станал дотолкова непредпазлив, че изведнъж се оказал в пълна безпомощност край Търново. Печенегите на Алмъш внезапно преминали на страната на цар Борис и отрязали пътя за връщане през Елбегенския брод, а синът на Джилки трябвало да се оттегли на запад, за да избегне обръча. Зад него вървяла войската на Борис, съставена от 50 000 кара-улчии или сърби, които Борис-Михаил заселил в Мизия (северната част на Дунавска България). Ако източните улчии смятали себе си за българи, то сърбите не се признавали даже и за салбани (словяни) и сериозно възнамерявали да избият двата тумена (20 000 души) на Алмъш. За щастие всички дунавски българи помагали на маджарите на Алмъш с каквото можели: давали му водачи, добри коне, а при удобен случай обстрелвали сърбите на Борис от засада и така попречили на Борис да размаже маджарите. Водачите нарочно насочвали кара-българите от Полтавска област само към села със сръбски заселници и заедно с маджарите ги разорявали. Когато войската на Алмъш била притисната край Търново, той разбрал, че отгук излизане няма и започнал горещо да се моли. По средата на молитвата проехтяли виковете на войниците му - край крепостта Мен незнайно откъде се появил отряд есеги с тъста на Алмъш - Карт-Арбат (Старият Арбат, дядото на Алмъшовия син Арбат). Сърбите го видяли и се разбягали напосоки, а Алмъш извел безпрепятствено войските си във Влахия през Аварската преправа (край Свищов). После се изяснило, че Карт-Арбат, наричан още и Леубат (Лебед), просто искал да поограби из централна Мизия, докато Алмъш отвличал силите на дунавските българи в източната мизийска част, но неочаквано станал спасител на зет си и невероятно ревнивата си дъщеря Сурая, която и при този поход държала да бъде редом с мъжа си... Повече от всичко Карт-Арбат обичал да напада Балагач (Сърбия), където крепостите били малко и хората се бояли повече от неговите есеги, като ги наричали "турша" (турци). Тези нападения Алмъш шеговито наричал "събиране на меда"...

Макар и неуспешни, набезите на Алмъш плашели Борис и той предпочел отново да потърси хазарската закрила като зависим владетел и дал сина си Булюмар (Владимир, станал впоследствие цар на Дунавска България, 889-893 г.) като заложник при Алмъш, сина на Джилки. Алмъш харесал Владимир и дори построил за него крепост, която нарекъл Булюмар (Владимир-Волинский)... При хакан-бека Арслан позициите на Алмъш се разклатили заради слуха, че е таен привърженик на сунизма и балтаварът на Кара-Булгар (Украйна) разрешил на Владимир да се върне в Дунавска България, което Владимир направил неохотно. Баща му Борис му дал земя, където Владимир вдигнал крепостта Дивартъш за охрана на прохода през Балкана. Прохода нарекли също Дивартъш. Най-голям от изброените тук градове е Иджалукан (Сливен), когото наричат и Алуджи (Сливово дърво). Казват, че в миналото той бил още по-голям и се явявал резиденция на Владимир, както и крепост на тангрите. Тук се родил, израснал и известно време управлявал синът на дунавско-българския цар Йоан (Иван-Владислав, 1015-1018 г.), наречен затова Алуджиян (Алусиян, Сливенец)... Град Джаръмдар (Зорница) е втори по големина в Алтънджар след Бустъмгас. В него има и красив мечет - Тан (Зора)... От Астана (Търново) пътят води към Ялтра-Суба (Бяла)...

От Саман-Бурджан (Шумен) Варненският път води към Билишкая (Плиска), която има и названията Бурханта и Айя-уба. Всички тези имена означават "Хълм на Чудното или Свето знамение"... Отначало самият Аспарух, който основал града, го нарекъл Аляуба на арабски, но впоследствие хората най-често му казвали Бурханта или Билишкая... Чудно знамение било това, че жената на Аспарух - Химик, която била бременна при прекосяването на

Дунава, родила тук син. Раждането на младенеца означавало, че властта на преселниците тук ще бъде вечна...

Градът бил силно разрушен от ромейския император Хин-Кубар (Никифор) през 811 г., но това накарало хората да го почитат още по-силно. Недалеч от Бурханта се намира крепостта Мадара на река Маджара, за която вече казах. Редом с нея на една скала е изсечено изображението на Исмаил Аспарух, който построил дървения мечет "Исмаил" във Велики Болгар и каменен - в Билишкая. По-късно на мястото на този дървен мечет във Велики Болгар вдигнали и храм от камък - "Исмаилдан". Мечетът в Билишкая (Плиска) бил разрушен от Никифор... Потомците на Аспарух станали неверници, но сега благодарение на кан-урума (император) Илекджан (Алексей I Комнин, 1081-1118 г.) от българския род Ком и грижите на текина (принц) Джан (Йоан II Комнин, 1118-1143 г.) българите-мюсюлмани в Кара-Бурджан благоденстват както никога досега. Случи се това, заради което воювали Коръм (Крум, 803-814 г.), Джамуртек (Омуртаг, 814-832 г.), Шамгун (Симеон, 893-927 г.), Шамил (Самуил, 997-1014 г.) и Батир-Джилан (Петър Делян) - българи вече са на власт в самата Ромея и двете български държави (Ромея и Волжка България) сега се нуждаят от обединяване на силите си в съвместната борба с кръстоносната заплаха, идваща от Искел (Рус) и Кермек (Западна Европа)...

От Билишкая (Плиска) до Банджар (Петрин), основан от Аспарух и наречен така по името на бившето му владение Банджар (Фанагория) в Боспор има ден разстояние по Варненския път на изток. Този град се намира на южния край на живописните Кара-Бурджански планини и е средноголям, но процъфтяващ и много красив... На още един ден път на изток остава Варна, главното мизийско пристанище... От Шумен на юг в посока Алтънджар може да се иде по три големи и хубави пътя... По двата може да се отиде до известната крепост Маркел (Карнобат). Ако се тръгне към тая крепост през Бараджкляу (Преслав) по Бърбидж юла (Бърбиджкия път, Върбишки?), се минава през градовете Преслав и Върбица (Бърбидж на хунското наречие означава "Град до Прохода или Клисурата") и Баскау (Стълбище)...

Ако от Шумен се тръгне към Карнобат по Барис-юла (Котешкият, Барсовият път) или Ръш-юла (към Ришкия проход), отначало се минава през град Джимъяр или Динбул (Града на Вярата) и Байрамлък (Веселие), а после Барис-чан или Ръш-чан (Ришкия проход), после е град Алмъш или Биралип до планината Биралип, който град е основан от преселниците от българския род Алмъш или Бирулъ, след него е Марчан (Слънчевият проход, Карнобатският проход)...

Ако от Шумен се отива до Карнобат по военния Коялски път през Айяуба, минаваме през градовете Айяуба, Койя (Овче село) в Койдаг (Овчите хълмове), Тангбул (Високият град, района на Дългопол), Тугъяр (Приятел на Хълма, района на Дъскот), следва Айдусчан (Айтоският проход), после е град Айдус (Приятел на Луната, Айтос) и Ялан (Голото)... Целият този край е многолюден и процъфтяващ. В крайморския град Биръял (Поморие, област Бургас) започва път, който също води през Маркел (Карнобат) от Поморие, минава през Мунчалъ-Тирма (Града на Банята, Банево), Айтос, Голото, Карнобат, Каплък или Бъргъ (Горно Александрово), Иджалукан (Сливен)... Пътят завършва в Урта-Улуш (София)...

Биръял (Поморие) е среден по броя на жителите си град, но изчислен да приеме и издържа голяма войска... Мунчалъ-Турма е малък, но много красив и тъне в зеленината на околните градини. Пазарите му са пълни с народ и различни стоки. Айтос е на половин ден езда от него, това е силна крепост и е разположен в благодатна местност. В него също има много пазари и гостилници с нощувки, а окръгът изобилства със зърно и грозде... От Поморие може да се пътува до Карнобат и по Башарския път. Той минава през град Саръял (Жълт или Оранжев град), отстоящ на половин ден от Поморие на река Саръ-Ерген (Жълтият Дракон),

както и през град Бастар, намиращ се на средата между Карнобат и Саръял... Бастар е основан от старите угилски българи от рода бащар или бастар, които се присъединили към хуните. Из целия този край може леко и безопасно да се пътува и да се разговаря само на тръок-български език (тюрко-българския език на волжките българи)... На ден път от Саръял е Бустъмгас, където прекарахме няколко щастливи дни.

В 811 г. по тези места се е състояла една от най-големите битки на българската войска на кана или хакана Коръм (император Крум) и ромейската армия на кан-урума Хин-Кубар (Никифор)... Преди битката Крум искал да засели в Уралдаг и Алтгънджар хуни-мюсюлмани, но аварските му улчии го уговорили да даде областта на тях. Тогава Крум им казал: "Щом искате да се заселите тук, защитавайте тази земя, поправете моите крепости в Събардаг и Джимтау (източната част на Балкана, между реките Тича и Луда Камчия), а в Уралдаг постройте нови крепости". Улчиите се заселили в Алтгънджар, но с ремонта и строежите на новите крепости по стар навик се забавили и успели само с подготовката на дървения материал. Хуните, водени от пращадото на абай Самат - Мумин - били пратени с братята на Крум - Себер и Арбат към Урта-Улуш (София), защото Крум предполагал, че византийският император ще нападне българите точно там. Бащата на Мумин - Карт-Халим - бил пратен от Крум в Хазария да иска помощ. Ябхусир-хаканът Джир-Фархат (пращадото на Фархат Нурутдинов, кръстен е на него), чието име сред народа се знаело и като Джир-Бурат, дал на помощ на Крум своя брат Гази-Алабуга, туджун (наместник) на Ялта (Крим) и Бирман (Северното Причерноморие) с 20 000 барини. Той искал да даде на тъста си Крум, на когото позволил голяма самостоятелност и още пехотинци, но Карт-Халим бързал, усещал идването на лоши дни. Наистина, ромейският император с огромна дори за възможностите на неговия двор армия от 100 000 души неочаквано навлязъл в Дунавска България, но не в района на София, а в този на Уралдаг. Още 25 000 войници ромейският император насочил към София, където те се сражавали отчаяно срещу братята на Крум. Улчиите съжалявали за мързела си, но било късно. Наложило им се да водят бой с ромеите насред полето, а там ромеите били по-силни... След първите си загуби улчиите, пак по стар навик, решили да се предадат в плен. Никифор, както се оказало, смятал да избие всичко живо в Дунавска България и започнал с първите, които се предали. Улчиите видяли случилото се и повели война на живот и смърт, като два месеца благодарение на големия си брой жива сила не пуслили врага да премине. Когато половината от тях, по-точно 200 000 човека измрели, те отстъпили отвъд Тунджа и към джимтауските и койдагските крепости. По-късно "славяните" казвали: "Тази война ни направи истински българи!"

Никифор стигнал до Събардагските крепости, но не успял да ги превземе веднага и започнал да разпитва познавачите на Дунавска България. Те му разказали, че себерите са много издръжливи при опазването на крепости, но понякога излизат от тях или отварят вратите им, когато честват своите духове. Императорът наредил на хората си скришом да се доближат до крепостите и да ги наблюдават за удобен за атака момент. Себерите от Маркел отворили източните врати на града в чест на алпа Мар (алп на Слънцето) и ромеите от засада веднага влезли вътре и взели крепостта. След това айтосци наизлезли вън от крепостта си, за да може Луната да я очисти от зли сили. Чакащите ги ромеи и там нападнали българите от укритията си и завзели Айтос. Само крепостта Иджик не отворила врати и ромеите трябвало да я овладеят с шурм. По заповед на Никифор всички пленени себери и алмъши, на брой 15 000-ди, били убити. Един от военачалниците му от рода на Ком (Комнините) се опитал да го откаже от безразсъдството, но Никифор наредил да го арестуват. "Като се върнем от похода, ще те накажа като предател!" - обещал на пълководеца си той. Убили всички заедно с жените и децата, а крепостта и и околностите били заличени,

останало само голо място. По-късно възстановили крепостта и я нарекли "Голото" (Ялан)...

Загубите на ромеите били нищожни, всичко 5000 души и затова Никифор решил с втори удар да унищожи целия център на българското царство със столицата Плиска. Страничните пътища - Върбишкия и Овчия - били пазени от сърбите (славяни) и ромеите използвали тях при движението си към Плиска. Както и очаквал Никифор, сърбите се разбягали и ромеите отново без загуби наближили столицата. За нейната защита не можело и дума да става и Крум напуснал града без бой. С него останали само себерите, хуните, аланите и аварите, както и най-добрите от улчиите - източните, които навсякъде се наричали българи и с мъжество и трудолюбие доказвали българството си. На брой всичките били 60 000 човека, а с такава сила победата била невъзможна, изборът бил или славна смърт - или безславно бягство отвъд Дунава. Крум избрал славната смърт на мястото, където се спрял след излизането от столицата. Той наредил да се укрепят лагера и зачакал ромейската атака от две страни. Ако Никифор беше атакувал веднага дунавските българи, щеше да бъде победител. Но в сляпата си омраза към всичко българско императорът решил първо да срина до основи столицата на Дунавска България и заповядал на войниците си да го изпълнят. Докато ромеите палели, грабели и събаряли Плиска, Карт-Халим успял да стигне до лагера на Крум. По пътя хазарският сардар (командващ, пълководец) успял да привика към 20 000-те си барини още 5000 дебери и угилци. Когато Крум съзрял хазарските войници, горящи от желание да сразят врага, разбрал, че Дунавска България е спасена и за пръв път в живота си заплакал - от радост. Това траяло само миг, а след секунда Крум хладнокръвно разговарял с Карт-Халим как да бъде нанесен едновременен удар по напускащите Плиска ромеи. Съюзниците от две страни ударили по опиянените от грабежа и разгрома на столицата ромейски колони и след ужасяваща касапница, в която само за час на бойното поле паднали 25 000 ромеи и примерно толкова хазарски и дунавски българи, принудили врага да побегне. Ромеите се изнасяли по същите пътища, по които дошли в Плиска, но там вече ги чакала смъртта. Едва започнали войните с Византия и Крум въвел задължително правило, според което българите и улчиите затваряли с насипи, прегради и засади използваните от врага пътища. Така веднага щом Никифор с войските преминал по страничните пътища към Плиска, те били затворени зад гърба му, а на десните брегове на реките Камсъв (Камчия) и Камчек (Луда Камчия) бързо били поставени огради от подготвения за ремонта на крепостите дървен материал.... Съюзническата (българо-хазарска) армия сечала задните ромейски редици и изтиквала императорската армия към проходите на хълма, а българските и улчийските опълченци избивали бягащите извън преградите и от върховете на хълма обсипвали врага с копия, стрели, брадви, камъни и дървета. От 70 000 бягащи назад ромеи оцелели около 500 души. Особено много били убитите край бреговете огради и спасилите се ромеи преминали Камчия и Луда Камчия по трупове на другарите си. Възможно е Никифор да беше оцелял, ако бе използвал страничните пътища - Върбишкия път или Овчия път. Пазачите му при бягството допуснали грешката да хукнат по централния път, охраняван от подбрани български отряди и той загубил главата си в страшното побоище край Джимъяр. По време на тая схватка от тълпата през долината на Камчия смогнал да избяга само синът му, който се добрал до Овчия път и така се спасил от гибел... Тази битка дунавските българи наричат "Койялската", защото започнала на Койял-юла и смятат, че главата на Никифор е отсякъл украинският българин Мумин. Принц Йоан ме помоли да разкажа няколко думи за него. Казах му, че Мумин е бил велможа от рода Сабанкул (Свенкел, Свенелд), тъст на балтавара Джилки и дядо на волжко-българския цар Ибрахим Мумин Бат-Угър. Бил на 21 години, когато с отряд от 5000 деберски и угилски българи се присъединил към армията на Карт-Халим, отиваща да помага на Крум. Той и потомците му

оглавявали правителствата на Искел (Русь)... Принц Йоан запита по какъв начин внукът на Мумин - Ибрахим Мумин е попаднал в Ак-Булгар, която ромеите често наричат Черна България (?). Отговорих, че е намесена жена. Йоан силно се интересува от тази история и се наложи да му я разкажа с подробности...

Хакан-бекът на Хазария Арслан Ибрахим, в чест на когото Мумин Бат-Угър се нарекъл Ибрахим, имал развратна племенница на име Мариам или Кашан-би. Никой не можел да я обуздае, тя развратничела даже с чичо си, а освен другото била и опасна чародейка. Арслан, когото наричали също и Бузан - по мястото на любимия му стан в устието на Волга, се стараел много да ѝ угажда, но дори той понякога се изморявал от безчинствата на племенницата си. Когато развратът на двамата предизвикал недоволство у повечето български велможи, хакан-бекът успял да я придума чрез най-различни посредничества да се омъжи за вожда на есегите (унгри) Карт-Арбат (Стария Арбат). Много скоро Карт-Арбат не знаел какво по-напред да прави с Кашан-би, която потопила дома му в разпътица. Тая си склонност наследила от майка си - разпътна юдейка, която приела библизма (иджамството) и се омъжила за брата на хакан-бека Арслан - Тарун Сувар. Клетият Бат-Угър се отбил по някакъв повод в дома на Карт-Арбат и Кашан-би луднала по него. Тя го очаровала и напила, а после го принудила да се сношава с нея. Карт-Арбат ги хванал на място, но не се огорчил, а точно обратното, зарадвал се. "Отсега нататък ти не си моя жена, а на Бат-Угър!" - заявил той и накарал смутения Мумин да напусне дома му заедно с Кашан-би. Кашан-би измолила от чичо си - хакан да назначи Мумин за цар на Волжка България, но не спряла да развратничи дори и след като станала царица. Ако някой отказвал да има с нея греховна връзка, то тя му отмъщавала жестоко. Кашан-би вгорчила живота и на Микаил Бащу, който я наричал Самор-би (богинята Мишка), и на губернатора на Мартюба (днес Казанска област) Алип-бей Аскал, и на още много достойни мъже. Като, разбира се, най-вече на съпруга си Мумин. През 895 г. Бат-Угър я заварил в леглото с брат си Хасан и я изпратил в Атил (Итил) при чичо ѝ. По пътя Кашан-би паднала от коня си и се ударила лошо. В Итил тя обяснила на чичо си, че Бат-Угър я е изнасилил, а после я пребил и я изгонил гола от дома си. Разгневеният хакан-бек заповядал да свалят от трона Мумин и на негово място да издигнат Алмъш Джафар. Лишеният от царство Мумин пристигнал в Бузай, както хората наричали лагера Бузан, с намерението да се оправдае. Невъоръженият Мумин наближил шатрата на хакан-бека и внезапно бил нападнал от Кашан-би, която го гонела и удряла с копие от коня си. Бат-Угър се спасил, като скочил във водите на протока Бузан. Кашан-би се хвърлила във водата след него, за да го убие, но едно от момичетата, дъщерята на вожда Калай - Наима - я предизвикала на дуел и в схватката я промушила с копието си. Всичко това станало пред очите на многобройни свидетели и Наима, която постъпила според обичая, не била наказана. Мумин успял да се оправдае пред хакан-бека и получил от него предишния си дял заедно с града Яучи (Воин), където заминали с Наима, която се съгласила да се омъжи за него. И днес българите потреперват при спомена за козните и безчинствата на Кашан-би, като я наричат "вещицата". Йоан вметна, че Никифор лично поел на поход, за да се хареса на една развратна жена измежду изгонените от българите във от Дунавска България принцеси. Добави също, че в Истанбул (Цариград) е имало и има доста такива плашещи жени като Кашан-би...

Що се отнася до Иске Истанбул (Преслав Велики, "Старият Цариград") то той е на три прехода (шест дни) от Бустъмгас на север... Благословеният Бустъмгас се намира край извора Булак, от който извира ручей и се влива в река, течаща до Българското или Сакланското море (Черно море). В него има пет големи тържища, като не броим по-малките и по размах на търговията той не отстъпва на ромейската Виза. Всеки квартал има излаз на

двата големи площада, украсени със съборните мечети "Къзъл Джунгар" (Златна Хуния) и "Алтънджар" (Златната глава, връх, Златни хълмове), които винаги са пълни с вярващи. Всичко около него е в безкрайни пасища, градини, пшеничени полета. Такива големи стада от пасящ добитък съм виждал само в Полтавска област, Задкамието и Джем-Българските планини (Ставрополските възвишения). Ненапразно Булак-Бустъмгас е наричан от много хора "столица на хуните"...

На един преход от него в източна посока е градът Халим-Авлъ (Халим-Егер), наречен така на дядото на бага Самат - Халим, който намерил в околностите на града прекрасни ловджийски места за ромейските императори и бил назначен за авлия (отговорник по лова). Императорът Урман (Роман Диоген, 1068-1071 г.) отишъл на лов там и останал във възторг, след което наредил да дадат на Халим поселище и да го нарекат Халим-Авлъ. Император Роман Диоген се отнасял добре с българите, особено с хуните и той именно способствал Комнините да заемат трона. Враговете му през 1017 г. задържали изпращането при него на хунския му корпус, с който императорът бил непобедим и така узите успели да победят този иначе добър господар. Подареното от него селище бързо се разраснало и станало голям търговски град за хуните. Днес негов комендант (кошбеги) е големият син на Халим - Самат, женен за дъщерята на бага на Боруй (Стара Загора) Салим... Като дарихме пари за строежа на нов мечет, ние топло се простихме с жителите на Бустъмгас и излязохме на Боруйския път. (Описаният от Джанги район Бустъмгас днес е българо-турски граничен район, в който тече Резовска река. Юсуф ал-Булгари в "Записките" си допълва: "Когато алтън-узийският султан (османският) взел в 1453 г. Истанбул, той превел там голяма част от населението на Бустъмгас, за да могат хунските българи да съставят тамошен истанбулски гарнизон"... Този път минава през цялата източна част на Алтънджар или Баил и води към град Боруй, патрулира се от хуните и затова е най-безопасен... Искахме да не спираме в Боруй, но комендантът на града господин Салим, син на Хараф, когото срещнахме в Бустъмгас помоли мен и принца да посетим града му... Салим е близък приятел и роднина на Самат и Йоан поддържа дружбата им, като по думите му тези двама хунски вожда сдържат повечето от северните врагове на Ромея. Без да се притеснява от присъствието на византийските си офицери, Йоан нарече хунобългарските управници "най-добрите воители в Ромея", като твърдеше, че е трети след тях...

Ако от Виза до Бустъмгас, който напълно оправдава името си, са три прехода (заради заобикалянето на императорските ловни терени Халим-Авлъ), то от град Самат (Бустъмгас) до Боруй са четири прехода, които обаче не ни измориха, а ни доставиха неизразимо наслаждение. Видът на безкрайните непрекъснати пасища, пълни с всякакъв добитък, цъфтящите полета, гроздовите масиви, прохладните градини, гъсто разположените големи и красиви села караха сърцата ни да се възхищават от милостта и щедростта на Всевишния към българския народ... От пътя изброихме двадесет и четири големи села, които имат мечети и изхранващи както себе си, така и целия Биджан (Визанс, морското крайбрежие от Солун до Истанбул) и самия Истанбул. Императорът толкова много държи на Алтънджар - източната част на Баил, че дори на войските е разрешено придвижването само по три безлюдни пътища, за да не безпокоят излишно хуните...

В Боруй (Баруй), чието име на хунски означава "Град, в който има всичко", ние наистина видяхме пълно изобилие на продукти и щастливите лица на хунските българи... Боруй се намира в красива местност, която ми напомни Урта_Бурджан (Предкавказието), а когато малките дъщери на Салим заедно с девойките от Баруй изнесоха за нас, гостите, медовина (бал) и билман (от тази дума са руските "пелмени"), докато пееха хунската песен "Алпамъш" аз се просълзих, изпих медовината, отчупих от билмана и запях заедно с тях:

При нас пристига Алпамъш
със хунска красота и гордост,
прославен български юнак -
отваряйте вратите в селото!

Я вижте колко дни е яздил
от злобен враг да ни опази
и зарад нас го е сразил!

Погънал целият е в прах
и дрехите си е окъсал,
но не е трепнал тоз юнак,
ръцете му са все на кръста.

Пий медовината, юначе
и от билмана си хапни!
Ела у нас поне за кратко
и мъничко си отдъхни!

Ще мине местната красавица
под покроба копринен с теб,
за да те пазят Небесата
от зли беди и занаяпред.

Старейшините наши коне
отлични ще дадат - да можеш
враговете страшни да удържиш
далеч назад. За теб разпънали сме

шатра от коприна скъпа, никой
от Алпамъш по-мил не ни е!

На север от Боруй има планински проходи, които се пазят от самите ромеи, но те винаги имат подкрепата на изпращаните при тях от Салим хунски отряди. Боруй е вторият по важност хунски бейлик на Ромея след Алтънджар и заповедта на императора е стриктно да бъдат съблюдавани правата му, големи като тези на Алтънджар. Макар и на едно хунско село тук да се падат по пет гого-улчийски (славяно-български), и тук се говори предимно на хунското наречие на тюрко-българския език. Боруй е имал по-рано само един мечет - "Харун", построен от дядото на Салим - господаря Харун, но сега Салим е решил да строи втори, като иска да изравни Баруй с Бустъмгас. В града има три големи тържища, където можеш да купиш всичко, което искаш - от великолепен овен до пресен кашкавал и от целебен йогурт до красиви кожени изделия... Градските укрепления са така умело разположени сред хълмовете, че и за цяла армия ще бъде трудно да пробие даже половината от шестте звена на валовете. Всеки местен човек е обучен да действа по тревога и го смята за нещо нормално. Възрастните хуни посещават заедно с децата си пострадалите от

вражески нападения области на Ромея, за да могат младите сред страшните пожари още по-силно да оценят благополучния живот в своята област и да осъзнаят нуждата от сурова военна подготовка. Всички хуни знаят в случай на вражеско нападение къде да складират припасите, да приберат добитъка и да се подредят за отбрана... Заедно с нас в града си почиваше след наряд смяната на ромейската планинска стража, чийто войници отдавна служат тук. Те говорят и двата български езика - както ахилския (славянски), така и тюрко-български и са се оженили за хунски девойки...

Още не бяхме тръгнали от Бустъмгас и цялата долина Баил (Задбалкана) знаеше за нашето пристигане, затова в Боруй ни чакаше управителят на още един хунски бейлик - Ахил с предложението да посетим непременно и неговата столица Улу-Калга (Голямата Крепост). Това беше баг Михаил, син на Константин от знатния род Сърбанови. Когато след смъртта на Атила подчинените на Сърбанови бели улчии (предци на словенците и хърватите) самоволно заели областта Кара-Буляр (Илирия, Западните Балкани), той и хората му били принудени да бягат в Ромея и да постъпят на служба при ромейския император. Потомците на този Стар Сърбан не са забравили нито българството, нито хуно-българското си наречие, но трябвало да приемат православието. Така хунските българи от Сърбан-Ахил за разлика от тези в Боруй и Алтънджар са християни. Това не пречи на отношенията им с другите хунски бейлици. Хуните-мюсюлмани с удоволствие се женят за красивите, с добър характер и трудолюбиви момичета от Ахил, а те с радост приемат исляма, който изповядват мъжете им. Хуните на Стария Сърбан трябвало да изоставят скотовъдството и да се заемат със земеделие, като имали за целта на разположение достатъчно "славяни", смятащи се за българи, но те най-добре от всички българи са запазили тайните за обработка на кожа и днес са най-добри майстори-кожари в цял Урум... Когато на сърбанските хуни им отеснял този бейлик, императорът предложил да пресели част от тях в областта Бикай (Никея в Мала Азия) и Микаиловият чичо Сардар заедно с 15 000 човека заминал там и заселил седем големи аула край града. Тези аули станали негов улус (поземлен дял) и той ги нарекъл Джан Ахил (Новият Ахил). На първо време били освободени от всякакви данъци и така успели да организират кожарството, като и днес живеят там охолно. Част от сърбанските хуни, останала без конете си при бягството, останала да служи в ромейската пехота, като усвоили и това до съвършенство. Пехотинците, които охраняват дворците на кан-урума в Истанбул и Никея, са от Ахил и Нови Ахил... Господарят Микаил е по-осведомен по държавните въпроси на империята, защото за разлика от другите хунски управители се числи към Военния Съвет и заседава там наравно с принц Йоан. Той се ползва с уважението на другите хунски багове като най-старши между тях, макар и това да не се казва гласно. По неговите думи алтънджарите при война трябва да излъчат 10 000 конника, боруйците - 5000, а сърбанците трябва да са готови с 10 000-дна стрелкова пехота, без да броим и 5000-те опълченци. Трите владения при нужда могат да съберат и два пъти по-голяма войска...

Хуните се явяват автономни владетели в Ромея и не търпят намеса във вътрешните си работи. По време на войната на Ромея с волжко-българския улугбек (губернатор) на Влашко и Добруджа Тетеш, син на Куман Стари (най-изтъкнатият велможа по това време във Волжка България) такава намеса се случила и довела до следното.

Улугбекът Тетеш, който управлявал Влахия и Добруджа от 1049 г. получил с подкрепата на тъста си, печенежкия вожд Тетеш Стари (Карт-Тетеш) помощ от волжко-българския емир на Джеремел Карт-Азан (Асен, Есен, Ясен от руските летописи) през 1071 г., съюзил се с маджарите (унгарците), стиснал като в клещи Мизия от изток и от запад и я превзел. Повод за тая двайсетгодишна война бил отказът на Ромея да признае Волжка България за правоприемник на Хазария и стопанин на Боспор, Бъргас (част от Северното Причерномор-

рие между Дунав и Днепър, Влахия и Добруджа. В този труден за Ромея момент един от ромейските сановници на Военния Съвет предложил да отделят ненадеждните по негово мнение хуни-мюсюлмани от Боруй и Алтънджар, като им образуват в източната част на Боруй владение в земите на брата на Хариф - Загур - който бил православен. Напразно на Съвета Микаил опитал да прекъсне обсъждането на този въпрос - повечето от членовете на Военния Съвет били съгласни със сановника и такова владение било направено. Боруйският баг Хариф външно останал спокоен, когато разделили владенията му на две части, но когато Тетеш пробил през Балкана към Нови Боруй (Нова Загора) не оказал помощ на брат си. Брат му бил победен от волжките българи на Тетеш и четири години след това до 1078 г. нищо не можело да попречи на волжките българи да правят набези до Кан-Дере (Адрианопол) и предградията на Истанбул... Войната не заършила с ничия победа заради действията на Айюбай. За да получи от кана Адам (цар на Ак-Булгар, 1076-1118 г.) титлата "емир на Джеремел, Айюбай се заел да добие победа за Волжка България и в 1091 г. нахлул с печенегите, лековерно наети в Джеремел и Саксин, в Баил (Задбалкана). Когато Айюбай бил обкръжен, то Тетеш не му помогнал, защото малко по-рано Айюбай нагло иззел от ръцете му командването на волжко-българските набези към Ромея. Пристигналият да преговаря с ромеите улугбек Дугар (губернатор на Саксин, 1076-1096 г.) получил разрешението на императора да изведе волжките българи отвъд Дунава. Айюбай заповядал на наетите от него печенеги да чакат на място неговата помощ, а самият той с хората си заминал с Дугар и двамата Тетеш отидатък Дунава. След заминаването на Дугар хуните и ромеите избили останалите да чакат печенеги, които обещали да приемат християнството в замяна на оставането им в Ромея. В това сражение Загур спасил Хариф и двамата се помирили за радост на всичките хуни...

Град Улу-Калга е разположен на двете нива на един хълм, голям, красив, чист и многолюден, а хуно-българите в него ни поразиха със своето радушие и простота. Когато Тетеш разорил Белебейбул (Пловдив), много пловдивчани намерили тук защита и спасение. Микаил ни каза, че техният град е много древен и някога е бил резиденция на царя на Балканите... В пълна мяра вкусихме гостоприемството на тукашните хуни и договорихме с Микаил организиране на търговски кервани с тяхно участие, а след това потеглихме отвъд реката, която хуните наричат Улугчай (Марица)... Белебейбул беше затворен за нас заради обявената тревога по повод очакваното нашествие на унгарците, но синът на коменданта (кошбеги) на този град Тавил (Теофил) заедно с видните му граждани излезе на пътя и от името на властите се извини за затварянето на града. Той ни връчи чудесни подаръци, от наша страна ние също му направихме подаръци и организирахме за нас тържество...

Затова пък жителите на Събан (Ихтиман), намиращ се на половината път от Пловдив до Урта-Улуш (София) не само излязоха да ни посрещнат пред града си начело с коменданта му Тудар, син на Угил, но и отвориха за нас градските врати. Тук живееха също хунски българи и говореха тюрко-български език. Този град е красив и добре населен също като Улуш-Калга и местните хуни са православни. В него живеят добри майстори на резбата върху камък... Когато ги нападне враг, ихтиманските граждани минават под командването на Микаил и заедно защитават левия бряг на Марица...

Запасихме се с всичко необходимо за няколко дни, като очаквахме София също да бъде затворена за нас, но софийският комендант нареди да ни пуснат и самият той ни посрещна тържествено на градските врати. Дъщерите му поднесоха на принц Йоан, на мен и на Тудар (Тодор) медовина и билман. Оказа се, че комендантът на Урта-Улус (София) - Абас, син на Халак, е кореняк аварски българин от рода Куксар... София е разположена в красива долина и изглежда много внушително заради високите си двуетажни и дори триетажни здания,

които ми напомниха за къщите във Велики Болгар, Буляр и Банджа (градове във Волжка България). Местните жители ми разказаха, че при Туки Атилле (Атила), когото те наричат Талиб (тоест Талъ) Ширдаг бил за известно време столица на хуно-българите и затова го нарекли Урта-Улус (Централен Район). Те съжеляват, че това време е отминало и се надяват някой ден Ширдаг (Средец, София) отново да стане столица... Всеки квартал на този град има собствени укрепления и това затруднява превземането му. С оглед надеждността на града околностите му плътно до ихтиманските полета се обработват активно, макар и да не са така цветущи, както в Събан, Ахил, Баруй и Алтънджар и успяват да изхранят областта, както и няколко съседни и голямата ромейска армия. Измъчените от честите тревоги граждани на Урта-Улус се зарадваха на нашето пристигане и по време на организираното празненство пяха и се веселиха с нас. Повечето граждани са потомци на аланските българи, които се преселили тук още преди идването на хуните във Влахия (Влашко). Те са добри войници като всички българи, но нямат войнствеността на хуните. Аланските българи са много добри при защита на земите си, при което показват чудеса от издръжливост, но в далечни походи бързо унават и се сражават вяло. Ромейските императори знаят това и за далечните си походи вземат само хунски и аварски българи, като предпочитат не знаещите що е страх хуни...

Пътят ни нататък към Нуш (Ниш) беше временно затворен заради оповестена тревога и докато чакахме, с принца Йоан успяхме да прескочим до Македония и да посетим няколко тамошни градове... Отначало се придвижихме от София до Керман, като пътувахме на юг. С този град започва Македония и ние много го харесвахме. Той се намира в долина, изобилна на грозде и други плодни растения. Оттам отидохме в Молнияр или Мондиар (Мелник), който бил преименуван от императора Васил Аладжа (Василий Душегубец, Василий II Българоубиец) на Загур заради оказаната на войските му съпротива. Загур било името на византийския пълководец, който загинал край града. Тръгнахме обаче не направо покрай реката Дарман (Струма, Стримон), която има военно значение и беше затворена за нас, а по обиколен път. По него стигнахме до град Бурмиш (Пазач) на река Бурамиш-су (Брегалница), градът е гъсто населен и е на върха на хълм. Обграждат го лозя и обработваеми полета. Оттам за половин ден път отидохме до град Мал-Суба (Град на Мал, алп на добитъка). Той се намира на река Ак-су или Вардар (Светлата, Свещената река) в подножието на Вардарския рид, който се извива покрай реката. Тук също има много градини и обработваеми поля... От Мал-Суба потеглихме към Уртимас (Струмица) и там, като разбраха, че съм хун, ми разказаха една история за хуна Илджар Балта. Той оглавявал хунския полк в армията на императора Роман Диоген и нарекъл с неговото име сина си. Враговете на императора наклеветили Илджар и постигнали разжалването му и незаконното му превеждане от разряда на елбирите (гвардейци) в този на курмишите (зависими от феодалите поземлени селяни). Той попаднал в поместието (феода) на един грък, намиращ се на езерото Саръкюл (Охридското езеро). Този грък бил бивш военен и не бил лош човек. Не притеснявал курмишите си - ак-улчии (обългарени "славяни"), а на Илджар казал: "Заедно сме проливали кръв за Ромея и аз ще те смятам не за свой курмиш, а за приятел!" Редом с поместието му имало още две села - на манастирските ак-улчии, които люто нахоквал попът Кара-Тавил (Черният Теофил) и на държавните ак-улчии, които били дадени на жестоките местни бирник и главатар на наемниците (тужун и кара-чирмибаши). Главатарят на наемниците водел хиляден отряд от епирски сърби или кара-улчии (славяни извън българството) от долното племе булгади (мътещи водите). Васил Аладжа дал на булгадите големите права на ромейски наемници за оказаната му от тях помощ при завоюването на Дунавска България. Бирникът (туджин) и главатарят се наговорили помежду си и

издевателствали над своите българи-улчии, които ги изхранвали...

Попът се присламчил към престъпниците и по негов съвет главатарят убил гръцкия земевладелец, като за убийството били обвинени ак-улчиите. След това бирникът постигнал предаването на селото на убития под свой надзор. Той и главатарят започнали да обират бившите селяни на гърка и да се глумят над тях, а на попа разрешили да ползва селските блага. Веднъж бирникът с двамата му помощници нахълтал в дома на Илджар и му заявил: "Заек си хванал, значи: конфискувам го!" Илджар казал: "Не мога да ти го дам и не защото ми го взимаш незаконно, а защото този заек е мой брат!" "Тогава ще ти взема гъската!" - креснал бирникът, но Илджар отвърнал: "Не мога да ти я дам, тя е моя сестра!" Бирникът се ядосал и с хората си се нахвърлил на Илджар, но бившият гвардеец пребил тримата и ги разоръжил. Курмишите научили за случката, отишли при Илджар и се оплакали: "Черният Теофил ни взе езерото и сега само той лови риба в него, а като се опитаме да му кажем нещо, ни нарича жаби, мърсящи езерото му! Окажи ни милост и го вразуми!" Илджар взел отнетото от бирника оръжие и отишъл на езерото. Тъкмо стигнал навреме, за да види как попът прибира част от уловената от курмишите риба. Илджар казал на Черния Теофил: "Ти нямаш право да вземаш дял от улова на курмишите - езерото е тяхно, не твое!" Попът му отвърнал: "С тебе, престъпнико, няма да разговарям и ще владее това езеро и ще вземам от вас данък за риболова в него, жабоци български, колкото аз реша!" Илджар казал: "Сега ще те пратя да вземеш данък от истинските жаби!" и разпъдил хората на Черния Теофил, а самия него хванал в мрежа и го хвърлил в езерото. След някое време го извадил от водата и го попитал: "Как е, много данък ли взе от жабите?" Попът понечил да каже нещо, но Илджар отново го натопил в езерото и така няколко пъти. Навярно попът е щял да се удави, но при Илджар дошли към двацет човека от селото на бирника и му казали: "Искаме с теб да дадем отпор на насилниците, грабителите и убийците!" Илджар се зарадвал и от радост пуснал попа, като го предупредил: "Видя ли те още веднъж на езерото, ще те удавя!"

Заедно с приятелите си Илджар разгромил един патрул на кара-чирмишите (наемници), но изненадващо го атакували основните им сили и избягал в планинската гора. Там пък срещнал отряда от бунтовници на Георги Войтех и предложил на предводителя им заедно да нападнат кара-чирмишите, на което той с радост се съгласил. Двата атакували наемниците и ги принудили да бягат, но Войтех бил убит. В чантата му Илджар намерил писмо до някой си Теофил и го взел, можело и да му потрябва. Хората на Георги Войтех решили да се изтеглят на север и Илджар ги пуснал, като им дал за из път всичко необходимо. Едва тръгнали и в селото влязъл отрядът на улана (знатен рицар, аристократ) Алексей I Комнин. Като старши на дружината Илджар му казал, че с хората си е дал отпор на отряда на Георги и присъединилите се към Войтех ак-чирмиши.

"Нима си военен?" - попитал го Алексей. Илджар му разказал историята си и уланът веднага разбрал, че с гвардееца са постъпили несправедливо. Той казал, че приема смелчагата и храбреците му в дружината си, но гвардеецът го помолил да помогне на крайезерните български села да се освободят от гнета на тримата негодници. Алексей изслушал разказа на Илджар за безчинствата на попа, бирника и кара-чирмишбашията и вметнал, че тази работа не е особено спешна. Тогава Илджар му дал писмото на Георги до Теофил и Алексей с това писмо накарал попа да признае за убийството на гръцкия земевладелец, извършено от бирника и водача на наемниците. Като използвал правото си да съди и да назначава в бунтовническите райони (в случая този на бунта на Георги Войтех, 1072 г.), Алексей I Комнин наказал със смърт убийците и заменил българските сърби (славяните) с дисциплинираните аварски българи. Попа "Черния Теофил" превели на друго

място. Македонските българи веднага се оживили и мъката започнала да напуска сърцата им... Нашето пристигане в Македония беше като празник за всичките ѝ области и спомогна да се изгладят бръчките на недоволството по българските лица. На тези македонски българи, които ми говореха за война, доказвах, че такава война ще предизвика още по-голямо разоряване и мъки за народа. Посочвах им също, че заразата на кръстоносното движение (каратунството; много вероятно е оттук да идва българската дума "кратуна", бел. прев.), което е пламнало в Западна Европа, също и сред много от ишелските ("руските") князе и еднакво заплашва Византия и всички българи, като по този начин ромеите и Волжка България следва да се сблизат. "Ако дунавските българи започнат война с Ромея, то кръстоносците ще унищожат и нея, и българите!" - така завършвах беседите си с македонските българи. Ако това не биваше достатъчно за тяхното убеждение, то аз им показвах раните си, получени при схватката на кръстоносеца Яр-Аслап (Ярослав) по прякор "Черния Аслап". Този волински княз ни нападна недалеч от река Днестър с хиляда отявлени главорези и ако не беше мъжеството на нашата стража и помощта, оказана ни от един галички боярин, лошо ни се пишеше... Преди това злодеят, изповядващ католическата вяра беше успял да избие три български кервана и да изгори пет български села край Днестър, като убиваше и православните, и мюсюлманите. Ранеха ме в бузата, плешката и лявата ръка, но началникът на охраната ни успя да извади окото на княза със стрела...

Виждах, че раните ми карат българите да се замислят... Принц Йоан ми каза, че македонските българи са по-предразположени към смутове заради разпространената сред тях худаярска ерес (богомилството) и в Македония се налага да бъдат държани многобройни отряди на кара-чирмишите за подтискане на омразата...

От Утермас за един ден дояздихме до Молнаяр (Мелник), където предадох поздравии от саксинските и задкамските мелничани, които заминали за Волжка България с нашите войски след гибелта на царя Барадж (Гаврил-Радомир) в 1015 г. Преселниците били към 30 000 на брой, половината от тях се заселили в Саксин, а другата - във Вътрешна България. Името на река Дарман (Струма), край която има град, означава "Планинският Змей", затова тукашните българи се наричат мандияри (змейови другари). Нашите (волжките) българи наричат мандиярите "барадж" или "баградж". Волжките бараджи биват смятани от нашите (волжките) българи за съплеменници на мандиярите. В състава на македонските мандияри навремето влезли толкова много българи-славяни, че сред тях преобладава славянският език, под чието влияние името "мандияр" е взело формата на "молнияр" (откъдето името "смоляни", което мислят за небългарско)...

Повечето мандияри, които се установили в Саксин, вече говорели на ахилски (новият балкански, славянски) език. Често съм им ходил на гости и научих любимата им песен - "Тегерменче" (Мелник)... Молниярите никак не обичат гърците от времето на Васил Аладжа (Василий Втори Българоубиец). На пира в наша чест принц Йоан се досети да се обърне към тях на славянски език и видях как погледите им се стоплят. За да стопа докрай леда на омразата, запях песента "Мелник", макар и навярно доста да изкривявах думите. От пеенето ми мандиярците се вцепениха. Мисля, че дори новината за навлизането на волжко-български войски на ромейска земя нямаше да ги смае толкова, колкото моето изпълнение на "Мелник":

Мелник, ей, мелник:
казват, че всичко знаеш,
кажи тогава, не си ли видял
моята любима нейде?

Кръглолика е тя, смуглолика,
в бяла рокля с червени шарки,
ето каква е българката ми - молниярка.
Тръгнала да носи от пасището
агънце с краче счупено
и три дни вече я няма.

Вълци ли я нападнаха,
че тя и агънцето са беззащитни?

Отговори ми мелникът:
"Ех, овчарю - най-лошото не са вълците,
и по-лошо на света има!

Нападнаха любимата ти
мръсни ромейски наемници,
не ще я видиш вече..."

Мандиярите се отърсиха от вцепенението и започнаха да припяват, а очите им се напълниха със сълзи...

Откъси от заключителната част от съчинението на Джанги Кимаки ал-Булгари

Принц Йоан ми разказа доста за българската древност... В частност посочи, че пръв официално е въвел названието "Стара Велика България" ябхусирът на Аскип (императорът на Скития) Таргиз или Таргитай Булгар през 1512 г. пр. н. е., но след него отново забранили на чужденците да използват това име... Чак Атай Батир-ас (375-339 г.) отново разрешил употребата му... Освен това Атай, който бил съюзник на гърците и техен любимец въвел в Стара Велика България старобългарското или балканско писмо с атински шрифт. На основата на това писмо по-късно разработили новобългарската писменост или българичката (от която после произлиза кирилицата), която отначало се разпространила сред урус-българите-барсили в Тамя (Западното Предкавказие) и Ялта (Крим) и получила второто си име "уруско писмо"... Сега, когато урусите са силно отделени от българлъка, в Искел съчиняват разни небивалици, но истината е, че тая писменост е българска и само българска до корените си... Принцеса Танджия, непълнолетната дъщеря на ябхусир-хакана на Хазария Колин-Бан или Колин-Бай (Абузир Гляван, 675-707 г.) се влюбила безумно в сваления византийски император Истанджан (Юстиниан II). Брат ѝ, текинът Туки-Ойгър (принц) я подкрепял и успял да уговори баща им Колин-Бан да даде разрешение за сватбата ѝ с Юстиниан. Сред приближените на Танджия бил индийският принц Балиш Синдж (Сингх), чието смугло лице го отличавало сред другите. Веднъж той отишъл при Колин-Бан (срещал съм името и като Колин-Евен, бел. прев.) и го помолил за служба, съответстваща на сана му.

Ябхусир-хаканът отвърнал така: "Всички постове за благородници отдавна са заети, в Хазария има повече хора със знатен произход, отколкото високи длъжности. А аз не мога да намеря за дъщеря си дори един добър готвач!" Балиш не се натъжил и се съгласил да служи като готвач - принцът умее да готви вкусно. Когато Танджия заминала за Истанбул при мъжа си, Балиш тръгнал заедно с нея и много скоро станал любим готвач и на Юстиниан. През 710 г. Юстиниан II го оженил за дъщерята на видния византийски благородник Иляс (спатарият Илия, наместник на Херсон-Корсун)... В същата година византийският император назначил Балиш като посланик в Хазария, където той взел със себе си ромейската си съпруга, която му родила сина Иляс...

През 711 г. Юстиниан бил убит и Балиш, който решил да не се връща в Константинопол, отново помолил за българска служба. Тогавашният хазарски император веднага го назначил за секретар на Посланическата заповед (министър на Външните работи) на Хазария. Ето как Балиш станал български аристократ...

Синът му Иляс приел исляма и също станал министър на Външните работи на Хазария. Син на Иляс е Хабдулла, негов син е Шамс, негов син е Микаил Бащу или Шамси Бащу, негов син е Хабдуллах ибн Бащу... Дъщерята на Туки-Ойгър - Чачак се омъжила за бъдещия кандидат за византийския престол - сина на императора Леу Илат (Лъв Исавър, Исаврия била наричана от българите "Илат") - Константин Копроним... Лъв Исавър бил известен с това, че смятал себе си за потомък на античните български императори на Илат (Елада; античната българска империя от IV-II-ро хилядолетие преди новата ера на Балканите и в Близкия Изток, описана в "Чулман толгау" (Сказание за Чулман)... Останалият без жена спатарий Иляс (Илия) се оженил за вдовицата на Юстиниан II - Танджия, чийто живот веднъж спасил през 711-та година... Потомък на Танджия се явява ромейският патриарх Будай (Фотий, IX век), който посветил живота си в християнизиранието на българските си съплеменници... При Леу Илат (VIII век) и потомците му българските аристократи заемали една трета от най-важните държавни постове на Византия, а при Комнините - почти половината...

Съдържание:

1. Бурджан (Предкавказието) и Сакчи-Булгар (записки в полетата).....стр.2
2. Кър-чиркесите и Искел (записки в полетата).....стр.42
3. Улаг (Влахия, Румъния, Молдова).....стр.85
4. Кара-Бурджан (Дунавска България) и Урум
(Ромейската държава).....стр.91
- 5.Откъси от заключителната част от съчинението на
Джанги Кимаки ал-Булгари.....стр.119

Послеслов

Виждам, че има още много работа за българските историци... Очаквано беше да излязат сведения, които са достойни на твърде малко от тях - да не отварям дума за хората, на които историята не е професия - и много ми се иска тази информация да стигне до повечето...

Нищо на този свят не е каквото изглежда на пръв поглед. Изводите не трябва да бъдат въпрос на вяра или вътрешни убеждения, а на внимателен анализ и съпоставка между различните източници, като не бива да забравяме, че уточнения и нови тълкувания на дати, събития и участниците в тях може да се случат във всеки един момент от изследванията.

Надявам се с този превод, както и с другите, да облекча задачите на професионалистите. Естествено, той не е предназначен само за тях. Дори и нищо да не разбира от българска история човек, смятам, че ще му бъде интересно, повече от интересно да научи такива подробности, които няма откъде другаде да вземе и това за мен ще означава, че не съм си пилял времето напразно.

Да.... Както винаги изникват нови и нови въпроси. Отбелязвам, че отговорите вече са по-близо. Поне малко по-близо. Дали написаното отговаря на истината? Би било невероятно да е измислица, макар да има любопитни противоречия в отделните книги. Усеща се и въздействието на религиозните убеждения, не всички географски наименования са лесни за откриване днес, но пъзелът вече започва да се подрежда.

С уважение и обич към българския род: Добрев, обикновен българин

29. 4. 2020 г., Дунавска България